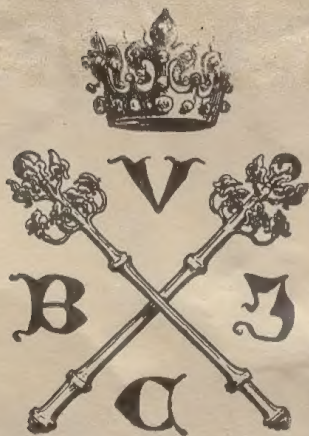

50 centos

cm. 97.

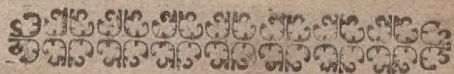

51672

Gram. p. m. 15 p. 1

CYPRIANI
SOARII
SOCIETATIS
IESV
DE ARTE
RHETORICA
LIBRI TRES,
EX ARISTOTELE, CICERONE
QUINCTILIANO, PRÆCIPVE
deprompti.

HVIC EDITIONI ACCEDVNT TABVLÆ,
feu Artis Rhetoricæ absolutissimum com-
pendium Lud: Carbonis à Constaciaro
S. Th. Professoris in gymnasio
Patavino.

CALISSTI,
Typis Collegii Societatis IESV,
Anno Domini 1678.

conventus Breuiscensis
Hic liber est

BIBLIOTHECA
VNIV. IAGELL.
GRACOVENSIS

57672
L

R

R

& i
lent
tia
tem
null
lidu
adv
dica
nere
qua
tent
fici
his,

L

RHETORICA

LIBER I.

Quid sit Rhetorica, quod ejus officium & finis.

CAPVT I.

RHETORICA est Ars, vel Doctrina bene dicendi. Ars est, quæ cognitis, penitusq; perspectis, & in unum exitum spectantibus, & nunquam fallentibus rebus continetur. Esse autem Eloquentiæ artem, perspicuum est: etenim cum pleriq; temerè, ac nulla ratione causas in foro dicant, nonnulli autem propter consuetudinem aliquam calidius id faciant; non est dubiū, quin, si quis animadvertit, quid sit, quare alii melius, quàm alii dicant, id possit notare. Ergo id, qui in toto genere fecerit, is si non planè artem, at quasi artem quandam, invenerit. Bene dicere est, optimis sententiis, verbisq; lectissimis dicere. Rhetoriæ officium est, Dicere appositè, ad persuasionem: Finis, Persuadere dictione.

De Utilitate, dignitateq; Eloquentiæ.

Cap: II

DIGNITAS Eloquentiæ vel ex eo intelligi potest, quod in omni libero populo, maxime-

quæ in pacatis, tranquillisque civitatibus præcipue
semper floruit, semperque dominata est. Quid e-
nim aut tam jucundum cognitu, atque auditu, quàm
sapientibus sententiis, gravibusque verbis orna-
ta oratio, & perpolita: aut tam potens, tamque
magnificum, quam hominum animos unius ora-
tione converti? Quid admirabilius, quam res
splendore illustrata verborum? Oratoris est in-
dando consilio de maximis rebus cum dignitate
explicata sententia, ejusdem & languentis populi
incitatio, & effrænati moderatio. Eadem facul-
tate fraus hominum ad perniciem, & integritas ad
salutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem ar-
dentius? quis à vitiis acrius revocare? quis vitu-
perare improbos asperius? quis laudare bonos
ornatius? quis cupiditatem vehementius frange-
re accusando potest? quis mærorem lævare mitius
consolando? ac ne plura, quæ sunt penè innu-
merabilia, confectæ, comprehendam brevi. Sic
enim statuo, perfecti Oratoris moderatione & sa-
pientia, non solum ipsius dignitatem, sed & priva-
torum plurimorum, & universæ Reipublicæ salu-
tem maximè contineri. Quò major igitur est E-
loquentiæ vis, hoc est magis probitate jungenda,
summaque prudentia: quarum virtutum experi-
tus si dicendi copiam tradiderimus, non eos qui-
dem oratores effecerimus, sed furentibus quædam
arma dederimus.

De Materia Rhetorica.

Cap:

Artis materia est, in qua omnis ars, & ea facultas, quæ conficitur ex arte, versatur: ut si medicinæ materiam dicamus morbos, ac vulnera, quod in his omnis medicina versetur. Item quibus in rebus versatur ars, & facultas oratoria, eas res materiam artis Rhetoricæ nominamus. Sed hoc interest inter alias artes, excepta Dialectica, & Eloquentia, quod cæteræ ferè artes se ipsæ per se tuerentur singulæ, Benedicere autem, quod est scienter, & peritè, & ornatè dicere, non habet definitam aliquam regionem, cujus terminis septa teneatur. Omnia quæcunque in hominum disceptationem cadere possunt, benè sunt ei dicenda, qui hoc se posse profitetur, aut Eloquentiæ nomen relinquendum est: materia enim Oratori ad dicendum subiecta, Quæstio est.

De Quæstione. IV.

Quæstionum duo sunt genera, alterum Infinitū, quod Græci Thesin, Cicero propositū vocat: alterum certum, & definitum, quod Hypothesin illi Latini vel Causā vel Controversiam solent appellare. Propositum est, in quo aliquid generatim quæritur hoc modo: Expetenda ne sit eloquentia? Causa est, quæ certis personis, locis, temporibus, actionibus, negotiis cernitur hoc modo: An Socrates jure fuerit ab Atheniensibus damnatus? Propositi duo sunt genera,

A 3 cogni.

Cognitionis alterum, cuius scientia est finis: ut An-
 folis magnitudine multis partibus terra superetur:
 alterum Actionis, quod refertur ad efficiendum
 quid, ut si quærat, quibus officiis amicitia colen-
 da sit. Hæc enim in propositis quæstionibus ge-
 nera sint, eadem in causas transferuntur. Sed
 causarum tria sunt genera: Iudicii, Deliberationis,
 Exornationis: quæ quia in laudationes maximè
 confertur, propriū habet ex eo nomē Laudationis.

De Exornatione, deliberatione, & Iudicio.

Cap: V.

IN Exornatione duæ sunt partes, Laus, & Vitu-
 peratio. Tempus tum præsens, tum præteri-
 tum. Spectat autem Orator honestatem præcipuè
 cum laudat, turpitudinem cum vituperat, movet-
 quæ auditores ad delectationem. Deliberatio cō-
 tinet in se Suasionem & Dissuasionem, tempus ve-
 rò futurum. Finis quem sibi proponit orator in
 consilio dando, est utilitas, & spes, aut reformida-
 tio deliberantis. Iudicium, habet in se Accusatio-
 nem, & Defensionem: ejus finis justorum, & inju-
 storum, quæstione, sævitia, aut clementia iudicis
 continetur.

Quomodo Hypothesis ad Thesin revocanda sit.

Cap: VI.

MAneat ergo, & Infinitas, & Finitas quæstio-
 nes ad oratorem pertinere. Sed est Confutatio.

ratio quasi pars causæ quædam. Inest enim infinitum in definito, & ad illud tamen referuntur omnia. Quare illa pars orationis, quæ est de genere universo, totas causas sæpè continet. Quidquid est enim illud, in quo quasi certamen est controversiæ, quod Græcè *Crimenon* dicitur, id ita dici placet, ut traducatur ad perpetuam quæstionem, atque de universo genere dicatur, nisi cum de vero ambigetur, quod quæri conjectura solet. Exempli causa: finita est. An Aristotelis Philosophia sit perdiscenda: ejus quasi pars quædam est illa infinita: An philosophia sit perdiscenda, ad quam orator finitam transferet. Sunt enim ornatissimæ orationes eæ, quæ latissimè vagantur, & à privata, ac singulari controversia se ad universi generis vim explicandam conferunt, & convertunt, ut hi, qui audiant, natura & genere, & universa recognita de singulis rebus statuere possint. Itaque Orationis excellens à propriis personis, & temporibus, semper si potest, advocat controversiam. Latius enim de genere, quàm de parte disceptare licet: ut, quod in universo sit probatum, id in parte sit probari necesse.

De Partibus Rhetoricæ. Cap: VII.

Quinq; sunt partes, & quasi mēbra Eloquētiæ: Invenio, dispositio, elocutio, memoria, pronuntiatio. Oportet enim invenire quid dicas, inventa disponere, deinde ornare verbis: post memoriam.

moræ mandare, tum ad extremum agere. Inventionis est excogitatio rerum verarum, aut veri similium, quæ quæstionem probabilem reddant. Dispositio est rerum inventarum in ordinem distributio. Elocutio est idoneorum verborum, ad sententiarum inventionem, accommodatio. Memoria est firma animi rerum, ac verborum, ad intentionem perceptio. Pronuntiatio est, ex rerum, & verborum dignitate, corporis, & vocis moderatio. Nec audiendi quidam, qui, Iudicium sextam esse partem, voluerunt: adeo enim tribus primis partibus est permixtum (nam nec Inventio sine eo, nec Dispositio, nec Elocutio fuerit) ut pronuntiatione quoque vel plurimum ex eo mutari putem. Nec invenisse credendus est, qui non iudicavit. Quod similiter in aliis partibus, quibus iudicium permixtum est, existimare debemus. Hinc apparet, eloquentiam rem unam esse omnium difficillimam, quibus enim ex quinque rebus constare dicitur, earum unaquæque est ars ipsa magna per sese. Quare quinque artium concursus maximarum, quantam vim, quantamque difficultatem habeat, existimari potest. Sunt igitur quinque Rhetoricæ partes omnino. At invenire, disponere, eloqui, memoria complecti, & pronuntiare opera sunt Oratoris.

*Quibus rebus Eloquentia comparetur, ac
primum de Natura.*

Cap: VIII.

Eloquen-

Eloquentia, quæ quinque supradictis constat partibus, natura, arte, exercitatione, & imitatione comparatur. Imitationem enim, quamvis Quintilianus arti, Cicero Exercitationi subiciat, rectius tamen alii ab utraque segregarunt. Ergo de singulis, quoniam maximi sunt momenti, & ponderis, aliquid dicendum est. Natura igitur primum, atque ingenium ad dicendum vim affert maximam: neque verò scriptoribus artis ratio dicendi, & via, sed natura defuit. Nam & animi, atque ingenii celeres quidam motus esse debent, qui ad excogitandum acuti, & ad explicandum, ornandumque sint uberes. & ad memoriam firmi, atque diuturni: & si quis est, qui hæc putet arte accipi posse, quod falsum est, (præclare enim se res habeat, si hæc accendi, aut commoveri arte possint: inferi quidem, & donari ab arte non possunt omnia, sunt enim illa dona naturæ) quid de illis dicet, quæ certè cum ipso homine nascuntur? linguæ solutio, vocis sonus, latera, vires, conformatio quædam, & figura totius oris, & corporis. Neque hæc ita dico, ut ars aliquid limare non possit, neque enim ignoro, & quæ bona sint, fieri meliora posse doctrinâ: & quæ optima. aliquo modo acui tamen, & corrigi posse: sed sunt quidam, aut ita lingua hesitantes, aut ita voce absorti, aut ita vultu, motuque corporis vasti, atque agrestes, ut, etiam si ingentis, atque arte valeant, tamen in oratorum numerum venire non possint: sunt autem quidam ita naturæ muneribus in iis-

dem rebus habiles, ita ornati, ut non nati, sed ab aliquo Deo fieri esse videantur. Magnum quoddam est onus, atque munus suscipere, atque profiteri, se esse, omnibus silentibus unum, in maximis de rebus, magno in conventu hominum autiendum. Ad-est enim ferè nemo, quin acutius, atque acrius vitia in dicente, quàm recta, videat. Ita quidquid est, in quo offensus situr, id etiam illa, quæ laudanda sunt, obruit. Neque hæc in eam sententiam disputo, ut homines a loquentes, si quid naturale fortè non habeant, omninò a dicendi studio deterreant: multis enim honori fuit illa ipsa, quameunque allequi potuerunt, in dicendo mediocritas.

De Arte. Cap: IX.

AD naturam optimam ars adjungi debet, quæ à natura profecta est. Non ratio enim naturæ, atque animadversio peperit artem. Ego enim hanc vim intelligo esse in præceptis omnibus, non ut ea sequuti oratores eloquentiæ laudem sint adepti, sed quæ sua sponte homines eloquentes facerent, ea quosdam observasse, atque elegisse: sic esse non eloquentiam ex artificio, sed tantum ex eloquentia naturæ, quod tamen non ejicio. Est enim si minus necessarium ad bene dicendum, tamen ad cognoscendum non inutile. Habet igitur ars hanc vim, non ut aliquid, cujus ingenio nostris pars nulla sit, pariat, & procreet: verum
ut ea,

DE ARTE:

2

ut ea, quæ sunt orta jam in nobis, & procreata, educet, atque confirmet. Observatio autem earum rerum, quæ in dicendo valent, ipsa per te si eloquentes facere posses, quis esset non eloquens? quis enim hæc vel non facile vel certe aliquo modo posset ediscere? Itaque intelligendum est, alia quædam ad consequendam eloquentiam esse majora, sed ais non est ea quidem negligentia, quam ego si nihil dicam adjuvare, mentiar. Habet enim quædam quasi ad commovendum oratorem, quò quidque referat, & quò, intuens, ad eo quodcunque sibi proposuerit, minus aberraret. In præceptis enim hanc vim, & hanc utilitatem esse arbitror, non ut, ad reperendum quid dicamus, arte ducamur, sed ut ea, quæ natura, quæ studio, quæ exercitatione consequimur, aut recta esse confidamus, aut prava intelligamus, cum, quò referenda sint, didicerimus. Quia de causa studiosè Rhetorica colenda est, ut quæ viam, & rationem dicendi doceat. Et si namque magnis ingeniis præditi quidam dicendi copiam sine ratione consequantur, ais tamen est dux certior, quam natura. Quoniam sine doctrina, etiam si quid bene dicitur, tamen id, quia fortuito sit, semper paratum esse non potest. Aptissimè profecto quod M. Tullius de excellenti virtute scripsit, idem ad præstantem eloquentiam transferri potest, ut, multos homines excellenti ingenio, & eloquentia fuisse, & sine doctrina, nature ipsius habitu, per seipsos copiosos, & ornatos exstiterisse, lateamur: adjungamus eti-

mus etiam, sæpius ad orationis laudem naturam sine doctrina, quàm sine natura valuisse doctrinam: sed cum ad naturam eximiam atq; illustrem accesserit ratio quædam, conformatioque doctrinæ, tum illi nescio quid præclarum, ac singulare, solere existere, contendimus.

De Exercitatione. Cap: X.

IN præstanti natura, quam ars expolivit, exercitatio abolutionem, perfectionemque diendi consummat. Quocirca interest permagni, studium, & ardorem quandam amoris assuere, sine quo cum nihil quicquam egregium, tum certè eloquentiam nemo unquam assequitur. Ex hoc ardore nascitur exercitationis urgentia, ut causæ aliqua posita communi causarum earum, quæ ad orationem deferuntur, dicamus quàm maxime ad veritatem accommodare. Sed plerique in hoc vocem modo, neque eam scienter, & vires exercent suas, & linguæ celeritatem incitant, verborumq; frequentia delectantur. In quo fallit eos, quos audierunt, dicendo homines, ut dicant, esse ere solere. Verè enim etiam illud dicitur, perversè dicere homines perversè dicendo facillimè consequi. Quamobrem in istis ipsis exercitationibus, & si utile est etiam subito sæpè dicere, tamen illud utilius, sumpto spatio ad cogitandum paratius, atque accuratius dicere. Caput autem est: quòd, ut verè dicam, minimè facimus: est enim
magni

magni laboris, quem pleriq; fugimus, quàm plurimum scribere. Stylus optimus est & præstantissimus dicendi effector, ac magister neque injuria: Nam si subitam, & fortuitam orationem, commensatio, & cogitatio facilè vincit, hanc ipsam profectò assidua, & diligens scriptura superabit. Iam vocis, & spiritus, & totius corporis, & ipsius linguæ motus, & exercitationes non tam artis indigent, quàm laboris. Exercenda est etiam memoria ediscendis ad verbum quàm plurimis, & nostris scriptis, & alienis: atque in ea exercitatione non sane mihi displicet adhibere, si censeris, etiam istam loquorum, simulacrorumque rationem, quæ in arte traditur.

De Imitatione. Cap: XI.

ET si ad illud genus oratorum præstantium, magnificum, atq; præclarum natura aliquem ducat, tamen ea non satis proficere potest, nisi eodem studio, atque imitatione intendat, atque ita dicere consuecat, ut tota mente illos, atque omni animo intueatur. Ergo hoc sit primum in præceptis meis, ut demonstremus, quem imitemur, atque ita, ut, quæ maximè excellent in eo, quæ non imitabitur, ea diligentissimè persequatur. Nihil enim aliud causæ, cur ætates extulerint singula propè genera dicendi, nisi quòd semper fuit aliquis, cujus se similes plerique esse vellent. Hanc igitur similitudinem qui imitatione assequi volet,

tum

tum exercitationibus crebris, atque magis, tum scribendo maximè persequatur. Intuendi sunt, etiam non solum oratores, sed etiam actores, ne mala consuetudine ad aliquam deformitatem, pravitateq; veniamus. Quoniam de Rhetoricæ definitione, dignitate, sine officio, & materia dictum est, quotque sint ejus partes, explicavimus, & naturam, artem, exercitationem, imitationem ad eloquentiam consequendam, necessaria esse ostendimus, sequitur, ut de singulis ejus partibus differamus.

De Inventione. Cap: XII.

QUoniam igitur primum Oratoris munus est invenire, dabit operam, ut inveniat, quem admodum si iam faciat eis, quibus volet persuadere, & quem alio lumen motum eorum animis afferat. Eodem facit orator argumentis, movet incitando, aut ad voluptatem, aut ad molestiam, aut ad metum, aut ad cupiditatem: tot enim sunt motus genera, partes plures generum singulorum. Cum enim omnis animæ commotio ex opinione boni alicujus, aut mali nascatur, lætitia, & cupiditas ex opinione boni nascuntur: ægrotudo, & metus in malorum opinione verantur. Est igitur ægrotudo, sive molestia, opinio recens præsentis mali, in quo demitti, contrahi que animo rectum esse videatur. Voluptas, opinio recens boni præsentis, in quo efferri rectum videatur. Metus opinio

pinio impendentis mali, quod intolerabile videatur. Cupiditas, opinio venturi boni, quod sit ex ulu jam præsens esse, atque adesse. Opinio autem, quæ in omnes superiores definitiones includitur, est imbecilla assensio. In proposito fidem solam facit orator, in causa verò fidem & motum, de quo mox dicemus.

Quid Inventio, quid Argumentum, & Argumentatio. Cap. XIII.

INventio est excogitatio argumenti. Argumentum est probabile inventum ad faciendam fidem. Fides verò est firma opinio, ut si velis fidem facere. Eloquentiam esse expetendam, excogitesque illud argumentum, nimirum esse artem bene dicendi, possis hoc modo argumentationem concludere. Ars bene dicendi est experenda, ea est eloquentia: est igitur eloquentia expetenda. Est autem Argumentatio, argumenti explicatio, quæ dialectici pressius, & religiosius, oratores ornatus, & liberius utuntur. Locus autem est sedes argumenti. Aristoteles enim proposuit quosdam locos, ex quibus omnis argumentatio ad omnem disputationem inveniretur. Qui nihil aliud esse videntur, quàm notæ quædam, quibus adinovemur, quid in ipsis pervestigare debeamus.

Quotuplicia sint Argumenta?

Cap. XIV.

Argu-

Argumenta partim in eo ipso, de quo agitur, hærent, quod circa insita dicuntur, partim extrinsecus assumuntur, quæ remota vocantur, quoniam ab aliis, longeque ab eo de quo agitur, disjuncta sunt, ut si dicas Eloquentiam esse expetendam, quod bene dicendi sit ars, ratio est insita, in eo, de quo agitur, eloquentia enim est ars bene dicendi. Sin expetendam dicas, quod Aristoteli, vel Ciceroni, vel Platoni ita visum sit, ratio erit remota, auctoritas enim illorum virorum non est in ipsa eloquentia, quæ suapte natura esset expetenda sine illorum commendatione.

De Numero locorum Cap. XV.

LOci, unde argumenta insita eruantur, numero sunt sexdecim, alia enim ducuntur à definitione; alia à partium enumeratione, alia à notatione; alia conjugata appellantur; alia ex genere; alia ex forma; alia ex similitudine; alia ex adjunctis; alia ex antecedentibus; alia ex consequentibus; alia ex repugnantibus; alia ex causis; alia ex affectibus; una ex comparatione majorum, aut parium, aut minorum. Argumenta, extrinsecus assumpta Quintiliano sunt sex, præjudicia, fama, tormenta, tabulæ, iusjurandum, testes.

De Definitione. Cap. XVI.

Definitio est oratio, quæ id, quod definitur, explicat, quid sit: ut virtus est recta animi affectus.

affectio, Rhetorica est doctrina dicendi. Defini-
 tionum multa sunt & genera, & præcepta, sed
 ad hujus libri institutum ea nihil pertinent: tan-
 tum est dicendum, qui sit definitionis modus. Sic
 igitur veteres præcipiunt. Cum sumpseris ea, quæ
 sunt ei rei, quæ definire velis, cum aliis commu-
 nia, eo utque persequi, dum proprium efficiatur,
 quo, nullam in aliam rem trāseri possit, ut hoc,
 Rhetorica est ars: commune adhuc, multa enim
 genera sunt artium, ut Grammatica, Dialectica;
 unum adde verbum: dicendi; jam à communitate
 res disjuncta videbitur, ut sit explicata definitio,
 Rhetorica est ars dicendi. Hæc facultas defini-
 endi debet esse in eloquente, ut definire rem possit.
 Est enim explicanda sæpè verbis mens nostra de
 quaque re atque involutæ rei notitia definiendo ape-
 rienda est. Definitio enim quasi involutum evol-
 vit id, de quo quæritur. Sed id orator non faciet
 tam pressè & angustè, quàm in illis eruditissimis
 disputationibus fieri solet: sed cum explanatius,
 tum etiam uberius, & ad commune iudicium, po-
 pularemque intelligentiam accommodatius. Sic
 Cicero, qui sint optimates, definit, cum ait. Sed
 genus universum (ut tollatur error) brevis cir-
 cumscribi, & definiri potest. Omnes optimates
 sunt, qui neque nocentes, nec naturam improbi nec
 furiosi, nec malis domesticis impediti. Argumenti
 à definitione talis est formula. Ius civile est æqui-
 tas, constituta ius, qui ejusdem sunt civitatis, ad
 res suas obtinendas: ejus autem æquitatis utilis est

cognitio, utilis est ergo juris civilis cognitio. Sæpe etiam definiunt & Oratores, & Poëtæ per translationem verbi ex similitudine cum quadam suavitate, quos licet imitari, ut si adolescentiam florem ætatis, senectutē occasum vitæ velis definire.

De partium distributione. Cap: XVII.

Argumento à partium distributione sic est utendum, nullam ut partem relinquamus. Ut si velis probare; calliditatem non esse virtutem, à virtutis partibus, quæ quatuor sunt. Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia sic probare possis. Omne quod honestum est, id quatuor partium oritur ex aliqua, aut enim in peripiciencia veri, solertiaque versatur: aut in hominum societate tuenda, tribuendoque suum unicuique; & rerum contractarum fide: aut in animi excelsi, invidiique magnitudine ac robore: aut in omnium, quæ fiunt, quæque dicuntur ordine, & modo, in quo inest modestia, & temperantia, calliditas ex nulla illarum partium oritur, non est igitur virtus.

De Notatione. Cap: XVIII.

Etymologia, quæ verborum originem inquirat, à Cicerone dicta est Notatio. Et sæpe utuntur Oratores, & Poëtæ, ut Ovidius

A senibus nomen mite senatus habet. Et:

Nam quia ver aperit tunc omnia, denique cedit.

Frigo.

Frugivis asperitas fetaq; terra patet.

Aprilem m-morant ab aperto tempore dictum.

A notatione sumitur argumentum, cum ex vi nominis elicitur, hoc modo, Si consul est, qui consulit patriæ: non igitur Pilo consul, qui eam evertit.

De Coniugatis. Cap: XIX.

CONjugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis ejusdem. Ejusdem autem generis verba sunt, quæ orta ab uno variè commutantur, ut sapiens, sapienter, sapientia. Ex hac verborum conjugatione hujusmodi argumento usus est.

Ovidius:

*Aurea nunc verè sunt sæcula, plurimus auro
Venit honos.*

Et Juvenalis:

*Summum crede nefas animam præferre pudori,
Et propter vitam vivendi perdere causas.*

Cicero etiam: Cum enim esset omnis causa illa mea consularis, & senatoria, auxilio mihi opus fuerat, & consulis, & senatus. Est & illud elegans in primis, Homo sum, humani nihil à me alienum puto. Cicero libr: de Oratore 2. hoc utitur exemplo. Si pietati summa tribuenda laus est, debetis moveri, cum Q Metellum tam pie lugere videatis.

De genere, & forma. Cap: XX.

GENUS est, quod sui similes communione quādam, specie autem differentes, duas aut plures complectitur partes. Partes, quas genus amplectitur, formæ dicuntur ut, Virtus est genus; plures enim formas, quatuor scilicet complectitur, Prudentiam, Iustitiam, Fortitudinem, & Temperantiam, quæ sunt similes virtutis communione: ut prudentia enim, sic iustitia sic fortitudo, sic temperantia virtus est. Hinc perspicuum fit, quid sit forma: est enim pars generi subiecta. Argumentum à genere sic tractatur: Virtutis laus omnis in actione consistit: prudentiæ igitur laus omnis in actione consistit. Ex forma autem, Quod iustitia est, utiq; virtus est.

De similitudine, & dissimilitudine.

Cap: X X I.

SIMILITUDO est, quæ traducit, ad rem quampiam aliquid ex re dispari, simile: ex ea sumitur argumentum hoc modo. Cicero, sed nimirum ut quidam morbo, & sensus stupore suavitatem cibi non sentiunt, sic libidinosi, avari, facinorosi veræ laudis gustum non habent.

Ovidius.

Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum,

Tempore sic duro est inspicienda fides.

Ex dissimilitudine, sive differentia ducitur hoc modo argumentum,

Si Barbarorum est, in diem vivere, nostra consilia sempiternum tempus spectare debent. De

De Contrariis. Cap: XXII.

Contrariorum genera sunt quatuor, adversa, privantia, quæ inter se conferuntur, & contradicentia. Adversa sunt, quæ in eodem genere plurimum differunt, ut virtus, vitium: quæ cum animi habitus sint. plurimum tamen inter se differunt: & bellum, pax, sapientia, stultitia, ex quibus argumenta talia existunt. Si stultitiam fugimus, sapientiam sequamur; & bonitatem, si malitiam. Hinc illud Drancis apud Virgilium:

Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

perinde enim est, atq; hoc: Bellum est nobis perniciosum, pax igitur expetenda est. Cicero, Quid cum fatentur, satis magnam vim esse in vitis ad miseram vitam, nonne fatendum est, eandem vim in virtute esse ad beatam vitam? Contraria enim contrariorum sunt consequentia. Privantia sunt habitus, & ejus privatio: ut lux tenebræ; vita mors; sciëntia, insciëntia; humanitas, inhumanitas: præpositio enim in, privat verbū ea vi. quā haberet, si, in, præpositum non fuisset. Ex his dictum est illud Cic: in M. Ionia: ejus igitur mortis sedetis ultores, cujus vitam, si putetis per vos restitui posse, nolitis? Tertio loco sunt ea, quæ inter se conferuntur, ut duplum, simplex, datum, acceptum, miles & Imperator, docere & discere. Ex hoc loco est illud Cic: ex quo perfectio intelligi debet, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria, & item hoc: Non igitur periculum

est, né quis putet, in magna arte & honesta, turpe esse docere alios, quod ipsis fuerit honestissimum discere. Huc pertinet Virgilianum illud.

Arma rogo genitrix nato.

Ultimo loco sunt negantia, valdè contraria agentibus: ut, si hoc est, illud non est: ex quibus necesse est, alterum verum esse, alterum falsum.

De Adiunctis. Cap: XXIII.

ADjuncta sunt ea, quæ cum re sunt conjuncta, ut locus, ut tēpus, ut ea, quæ rem circūstant: ut vestitus & comitatus hominem circumstant, & apparatus, colloquia, pedum crepitus, strepitus hominum, rubor, pallor, cæteraq; quæ suspicionem possunt movere. Latissimè itaq; patent adjuncta, nam & quæ in hominis sunt sive animo, sive corpore, ut virtus, ut vitia, ut oris vel pulchritudo, vel deformitas, aliaq; innumera cōprehendunt. Ab his sumit argumentum Cicero pro Milone, cū ait, Videmus nunc id, quod caput est, locus ad insidias ille ipse, ubi congressi sunt, utri tandem fuerit aptior, & multa deinceps: & paulò post, Videte nunc illum egredientem. primum egredientem villa subito, cur vesperi? quid necesse est tardè? qui convenit præsertim id temporis? & pro Cornelio. Hunc quisquam incredibili quadam, atq; inaudita gravitate, virtute, constantia præditum, fœdera scientem neglexisse, violasse, rupisse dicere audebit? loquitur autem de Pompejo.

De Ante-

DE ARTE

21

De Antecedentibus, & consequentibus.

Cap: XXIV.

ANtecedentia sunt ea, quæ sic antecedunt consequentia, ut cum ipsis necessario cohærent, qua ratione ab adjunctis distinguuntur. Coniuncta enim nunquam necessario cohærent cum his, quibus adjuncta sunt. Argumenti ab antecedentibus talis est formula. Ortus est sol, igitur dies est. Consequentia verò sunt, quæ rem necessario consequuntur: ab eis ducitur argumentum, cum ratio, rei dubiæ faciens fidem, sumitur à consequentibus, hoc modo. Dies est, igitur ortus est sol. Ex hoc loco est illud Ciceronis in Antonium: Luculentam tamen ipse plagam accepit, ut declarat cicatrix. probat enim, quoniam cicatrix magna esset, vulnus quoque fuisse magnum.

De Repugnantibus. Cap: XXV.

Repugnantia neq; certa lege, neq; numero inter se dissident: qua ratione à contrariis, atq; dissimilibus discernuntur: Exempli gratia, amare, & odio habere, contraria sunt: amare verò, & nocere, & ledere, & convitiis insectari, repugnantia sunt. Argumenti, à repugnantibus talis est formula, Amat illum, igitur non insectatur illum convitiis. Hortensius non erat adversarius Ciceronis, aut obrectator, semper enim est alter ab altero adjutus, & communicando, & monendo, & favendo.

B A

De

Causa est, quæ sua vi efficit id, cujus est causa: ut vulnus mortis, cruditas morbi, ignis ardoris. Ejus quatuor sunt genera finis, efficiens, forma, materia. Finis est cujus gratia fit aliquid, ut domus finis est vius, belli pax, hominis beata vita. Ab eo ducit argumentum, hoc modo Cicero contra Epicureos: Hi non viderunt, ut ad cursum equum, ad arandum bovem, ad indagandum canem, sic hominem ad duas res, ut ait Aristoteles, intelligendum, & agendum esse natum, quasi mortalem Deum: contraq; ut tardam aliquam, & languidam pecudem, ad pastum, & procreandi voluptatem, hoc divinum animal ortum esse voluerūt, quo nihil mihi videtur absurdius. Hujus enim loci hæc vis est, Homo natus est ad intelligendum, & agendum, non igitur ad pastum, & voluptatem, est ortus. Efficiens causa est, à qua aliquid est, ut, Sol diem efficit, toto cælo luce diffusa: Ab ea est illud Ciceronis contra senectutis vituperatores, Caret epulis, ajunt, extructisq; mensis, & frequentibus poculis: caret ergo vinolentia, cruditate, & insomniis. Cujus loci vis in eo est, quod ubi causa deest, effectus, quæ ex illa oriuntur, nullo esse modo possint. Et Nisus, ut Eurialum servet, se auctorem cordis profitetur:

*Me me, adsum, qui se i, in me convertite ferrum,
O Rutuli, mea fraus omnis, nihil iste, nec ausus,
Nec potuit.*

Forma est ratio rei, & nota, per quam res est i, quod

quod est, & à rebus aliis distinguitur, ut, Animus est hominis forma, hic enim causa est, ut homo sit, eumque à rebus aliis distinguit. Sic domus, sic navis, sic ignis, sic terræ, cæterarumque rerum sua forma est, vel artificiosa, vel naturalis. Ab ea ducitur argumentum, hoc modo: Animi hominum immortales sunt. homines igitur ad æternitatem, immortalitatemque beatæ vitæ aspirare debent. Materia est, ex qua, & in qua res sunt, ut statua æs, argentum pateræ, corpus hominis. Ex materia sic sumitur argumentum. Corpus hominis mortale est, ab ejus igitur societate, & contagione immortalis animus sevocandus est. Ex hoc loco Regia solis, apud Ovidium. Arma Æneæ, apud Virgilium, multa signa sublata à Verre, à Cicero: describuntur. Ex his causarum generibus, tanquam ex fonte, non modò ex causis sed in omni scribendi genere, magna argumentorum suppetit copia. Lucebit igitur diligenter eo cognito, non inodò Oratoribus, & Philosophis, quorum est proprius, sed Historicis etiam, & Pœtis multa, & varia, & copiosa, ex eo facile depromere.

De Effectis. Cap: XXVII.

Effecta sunt ea, quæ sunt orta de causis. Eorū, ut causarum, quatuor sunt genera: est enim ius effectus, & finis, & efficientis causæ, itemque formæ, ac materiæ. Quæ autem sint singularum causarum effecta, cognitis causis intelligitur: ut

tur: ut enim, quod effectum est, quæ fuerit causa, demonstrat: sic causa effectum indicat. Nam si finis belli pax est, bellum ejus pacis, quæ bello quæritur, effectus est. Eodemque modo dies solis effectus est, & homo corporis, ac animi, quorum illud materia est, hic forma. Ab effectu sumitur hoc modo argumentum, virtus facit laudem, sequenda igitur: at voluptas infamiam, fugienda igitur.

De Comparatione. Cap: XXVIII.

Locus à comparatione simplex quidem est, sed tripliciter tractatur: à comparatione nimirum majorum, vel minorum, vel parium. A comparatione majorum ducitur argumentum hoc modo: Si quod, magis videtur convenire, nō convenit, ne id quidem, quod minus. ut, num me fefellit Catilina non modò res tanta, tam atrox, tam incredibilis, verum id, quod multò magis est admirandum, dies? &, Etenim si summi viri, & clarissimi cives Saturnini, & Gracchorum, & Flaccii, & superiorum complurium sanguine non modò se non contaminârunt, sed etiam honestârunt, certè verendum mihi non erat, ne quid, hōc paricidâ civium interfectiō, invidiæ mihi in posteritatem redundaret.

A minoribus ad majora ducitur argumentum hoc pacto: Si quod minus videtur convenire, tamen convenit, ergo & id, quod videtur magis. Ovidius:

Ut corpus

*Vt corpus redimas ferrum patieris, & ignes,
Arida nec sitiens ora lavabis aqua.*

*Vt valeas animo, quicquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore maius habet.*

Et Horatius :

*Vt iugulent homines, surgunt de nocte latrones,
Vt te ipsum servas, non expergisceris ?*

Et Cicero, Capitulum, sicut apud majores nostros factum est, publicè gratis coactis fabris, operisq; imperatis exædificari, atq; effici potuit, majore igitur ratione navis cymba. & in Catil: 1. servi me hercule mei Si me &c.

Parium autem comparatio nec elationem habet, nec submissionem, est enim æqualis. Multa autem sunt, quæ æqualitate ipsa comparantur, quæ ita ferè concluduntur. Eripuit contra Rempublicam pecunias, ergo & largitus est. &, si tibi non licuit imperare Taurominitanis, item faderatis, aut si his jure est imperata navis, etiam illis potuit imperari.

De Argumentis remotis. Cap: XXIX.

Argumenta sive remota, sive assumpta non eò dicuntur sine arte, quòd ita sunt, sed quòd ea non parit oratoris ars, sed foris ad se delata tamen arte tractat. Ea Cicero in Topicis testimonij nomine complectitur. Testimonium enim in eo loco dicit id, quod ab aliqua re externa sumitur ad faciendam fidem. Sed ad intelligendum erit faci-

rit facilius, si cum Quintiliano in præjudicia, rumorem, & famam, tormenta, tabulas, iurjurandū, & testes ea dividamus: Quæ ut ipsa per se carent arte, ita summis eloquentiæ viribus, & allevanda sunt plerumq; & refellenda. Quare genus harum rerum, quæ ad oratorem deferrebantur meditatum in perpetuum ad usum similium rerum, veteres Oratores habebant. Nunc translatis ab Oratoribus ad Iurisperitos judiciis, ut veterum Oratorum scripta intelligamus, cognoscenda sint.

De Præiudiciis, & Testibus. Cap: XXX.

CÆteris quatuor omissis, quæ facile intelliguntur, & de præiudiciis, & testibus dicamus. Præiudiciorum vis omnis tribus in generibus versatur. Rebus, quæ aliquando ex partibus causis sunt iudicatæ, quæ exempla rectius dicuntur, Iudiciis, ad ipsam causam pertinentibus, unde etiam nomen ductum est, qualia in Milonem à Senatu facta dicuntur. Aut cum de eadem causa est pronuntiatum. Veteres Oratores & pro testib; & contra testes magno labore dicebant, ut è pluribus Cicer: orationibus, maximeq; oratione pro Flacco apparet. Nunc iudiciorum mutata ratio facit, ne is labor sit necessarius, & ut de rumore, fama, tormentis, & iurejurando pluribus agendum non sit.

De Usu, & utilitate locorum.
Cap: XXXI.

Hos lo-

HOS locos multa commentatione, atq; meditatione paratos, atq; expeditos qui volet dicendo excellens esse, habere debet. Atq; ut quæque res ad dicendum erit suscepta, tum denique scrutari locos, ex quibus argumenta eruat. Quæ quidem ei, qui mediocriter ea modo consideravit studio adhibito, & usu pertractata esse possunt. Est enim utilissimum, nosse regiones, intra quas venias, & peruestiges, quod quæras. Vbi enim locum omnem in cogitatione sèptis, si modò usum rerum percullueris, nil te eflugiet, atq; omne, quod erit in re occurret, atq; incidet. Ut enim, si aurum, cui, quod esset multifariam defossus, commonstrare aliquis vellet, satis esse deberet, si signa & notas ostenderet locorum, quibus cognitis ille ipse sibi foderet, & id, quod vellet, parvo labore, nullo errore inveniret, sic has argumentorum notas indicare satis est, quæ illa quærenti demonstrant, ubi sint: reliqua cura, & cogitatione eruuntur.

Qui modus in argumentis adhibendus.

Cap: XXXII.

NEC verò imprudenter quisquam utetur hac copia, sed omnia expendet, & seliget. Non enim semper, nec in omnibus causis, ex iisdem augmentorum momenta sunt. Iudicium ergò adhibebit, nec inveniet solum quid dicat, sed etiam expendet. Nihil enim feracius ingeniis, his præsertim, quæ disciplinis exculta sunt: sed

ut lege-

ut segetes fecundæ, & uberes non solum fruges, verum herbas etiam effundunt, inimicissimas frugibus, sic interdum ex illis locis, aut leviam quædam, aut causis aliena, aut non utilia gignuntur. Quorum ab oratoris iudicio delectus magnus adhibebitur. Illud autem intelligendum est ex his locis, & ad faciendam fidem, & ad afferendum motum auditorum animis materiam peti. Sed quia difficile est, etiam si locorum naturam cognoveris, ex illis ea, quæ ad movendos animos valent, eruere, de affectibus movendis separatim dicamus, illud iterum monentes, nihil planè esse, sive ad docendum, sive ad movendum accommodatum, quod ex his supradictis fontibus non fluat.

De Affectibus. Cap: XXXIII.

Maxima vis existit oratoris in hominum mentibus promovendis, quod amplificatione fit. Est enim amplificatio gravior quædam assertio, quæ motu animorum conciliet in dicendo fidem. Ea & verborum genere conficitur, & rerum. Quæ verba in amplificatione ponenda sint, tunc dicimus, cum ad elocutionis præcepta venerimus. Rerum amplificatio sumitur ex iisdem locis omnibus, quibus illa, quæ dicta sunt ad fidem, maximeq; definitiones valent conglobatæ, & consequentium frequentia & contrariarum, & dissimilium, & inter se pugnantium rerum conflictio, & causæ, & ea, quæ sunt orta de causis, maximeq; similitudines, & exempla.

De am-

De amplificatione à definitionibus conglobatis.

Cap: XXXIV.

A Definitionibus conglobatis est illa Ciceronis amplificatio. Historia verò, testis temporū, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuntia vetustatis, qua vocē alia nisi oratoris immortalitati commendatur. Est illud ex eodem loco imprimis illustre exemplum ejusdem pro Sestio. Ignari quid gravitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid deniq; virtus valeret, quæ in tempestate sæva quæta est, & lucet in tenebris, & pulsa loco manet tamen, atq; hæret in patria splendetq; per se semper, nec alienis unquam sordibus obsolescit. Vbi sunt quinq; quasi definitiones, tum historiæ, tum virtutis, conglobatæ: raro enim adhibetur ab oratore definitio ad amplificandum, quæ genere declaretur, & proprietate.

De amplificatione à consequentium frequentatione. Cap: XXXV.

A Consequentium frequentatione, est illa in Verrem amplificatio, Constitue nihil opis esse in hac voce, Civis Romanus sum, jam omnes provincias, jam omnem orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maximè patuit, Civibus Romanis ista defensione præcluseris.

De Amplificatione à contrariarum verum consensione. Cap: XXXVI. A Re-

A Rerum contrariarum conflictione est illa amplificatio Ciceronis in Antonium: Tam autē eras excors, ut tota in oratione tecum ipse pugnares, ut non modò non cohærentia inter se diceres, sed maximè disjuncta atq; contraria: ut nō tanta mecum, quanta tecum tibi esset contentio. Vitricum tuum in tanto fuisse scelere fatebare. pæna affectum querebare: Ita quod proprium meum est, laudasti: quod totius Senatus est, reprehendisti: Nam cum comprehensio fontium mea, animadversio Senatus fuerit: homo disertus non intelligit eum, quem contradicit, laudari à se, eos, apud quos dicit, vituperari. Et in ejusdem orationibus: O spectaculum illud non modò hominibus, sed undis ipsis, & littoribus luctuosi, cedere patriā servatorem ejus, manere in patria proditores? Et in Catilinam: Hoc verò quis ferre possit, inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobriis, dormientes vigilantibus? Ex hoc loco etiam est illud ejusdem in Plionem, & Gabinium Qui latrones igitur, si quidem vos consules? qui prædones, qui hostes, qui proditores qui tyranni nominabuntur? Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna majestas Consulis, non capiunt angustiae pectoris tui, non recipit levitas ista, non egestas animi, non infirmitas ingenii sustinet non insolentia rerum secundarum tantam personam, tā gravem, tam severam.

*De amplificatione à dissimilium, & inter se
pugnantium rerum confictione.*

Cap: XXXVII.

A Dissimilium rerum confictione sumpta est
elegantè amplificatio illa Ciceronis: O testis
ipsa misera. quam dispari Domino: quanquam
quomodo iste Dominus? sed tamen quàm à di-
spari tenebantur: studiorum enim suorum M. Var-
ro voluit esse illud, non libidinum, diversorium.
quæ in illa villa ante dicebantur? quæ cogitaban-
tur? quæ literis mandabantur? jura populi Ro-
mani, monumenta majorum, omnis sapientiæ ra-
tio omnisque doctrina: at verò te inquilino (non
enim Domino) personabant omnia vocibus e-
briorum, natabant pavimenta vino, madebant
parietes, ingenui pueri cum meritoris, scorta in-
ter matresfamilias versabantur. Aut illa ex conten-
tione pugnantium rerum: Quia in re mihi ridicule
es vitus esse inconstans, qui eundem & læderes, &
laudares, & virum optimum, & hominem impro-
bissimum esse diceres: eundem tu & honoris cau-
sa appellabas, & virum primarium esse dicebas, &
socium fraudasse arguebas.

*De Amplificatione à causis conglobatis, & his
quæ sunt orta de causis. Cap: XXXVIII.*

Causæ etiam, & ea, quæ sunt de causis orta,
multum valent ad amplificandum, si conglobantur;

C

bentur;

bestur: Cicero multas, & varias causas, propter
 quas multi esse ab eo alieniores, iunxit hoc modo:
 cum alii me suspitione periculi sui non defende-
 rent: alii vetere odio honorum incitarentur, alii
 inviderent: alii ob stare sibi me arbitrarentur: alii
 ut illi doctorem tuum aliquem vellent: alii rem
 ipsam publicam, atq; hunc bonorum statum, ori-
 umq; sollicitum, & ob hanc causas tot tamq; varias,
 me non deposcerent. Orta verò de causis ad con-
 spiciendum inhibuit contra M. Antonium, do-
 lecti tres exercitus P. R. interfecit, interfecit An-
 tonius: Desideratis clarissimos cives, eos quoque
 vobis eripuit Antonius: Authoritas hujus ordinis
 afflicta est, afflixit Antonius: Omnia deniq; quæ
 postea vidimus mala (quid autem mala non vidi-
 mus?) si rectè ratiocinabimur unâ accepta refere-
 mus Antonio. Ex hoc loco M. zentii immanem
 crudelitatem augeat Evander apud Virgilium:

*Quid memorem infantis cedes? quid facti tyranni
 Effera? Dii capiti ipsius, generisq; reerunt:
 Mortuus quin etiam iungbat corpora vovis,
 Componens manibusq; manus, atq; oribus ora,
 Tormenti genus, & rursus, raboque, sicutas
 Complexus in misero, longa sic morte necabat.*

De amplificatione à similitudine, atq; exemplor.
 Cap: XXXIX.

Cicero in Verrem: Non enim Charybdim tã
 infestam, ueq; Scyllam nautis, quàm istum
 in co-

In eodem fratre fuisse arbitror. Virgilius etiam ex hoc loco pulchritudinem *Æneæ* pulcherrimis carminibus amplificavit

*Resistit Æneas, claraq; in luce refulsit,
Os, humerosq; deo similis : namq; ipse decorata
Cæsariem nato genitrix, lumenq; in ventæ
Purpureum. Et latos oculos adflarat honores :
Quale manus addunt bovi decus, aut ubi flavo
Argentum. Pariurve lappi circumdatur auro.*

Idem mirificè expressit vim, qua *Æneas* in *Turnum* hastam coniecit.

*Constanti telum Æneas fatale coruscet,
Sortitus fortunam oculis, et corpore totò
Eminus intorquet : murali concita nunquam
Tormenta sic fixa fremunt, nec fulmine tanti
Diffultant crepitus : volat atris turbinis instar,
Exitium divum hasta ferens.*

Ab exemplis verò est illa Ciceronis amplificatio pro *Milone*: Quamobrem uteretur eadem confessione *Titus Annius*, qua *Hala*, qua *Nasica*, qua *Oppimius*, qua *Marius*, qua notmetipsi. Et in *Catilinam*: An verò vir amplissimus *P. Scipio Pontifex maximus* *Tiberium Gracchum*, mediocriter labefactantem statum Reip: privatus interfecit, *Catilinam* verò orbem terræ cæde, atq; incendiis vastare cupientem nos contules perferemus? nam illa nimis antiqua prætereo. quòd *Q. Servilius Hala Spu. Melium*, novis rebus studentem, manu sua occidit.

Quæ sunt ad amplificandum adhibenda,
Cap. XL.

SI causa patitur, ea sunt ad amplificandum adhibenda, quæ magna habentur: quorum est duplex genus. Alia enim magnâ naturâ videntur, alia usu. Naturâ, ut cœlestia, ut diuina, ut ea, quorum obscuræ causæ, ut in terris, mundoq; admirabilia, quæ sunt: ex quibus, similibusq; si attendas, ad augendum multa suppetunt. Vsu habentur magna, quæ videntur hominibus aut prodesse, aut obesse vehementius: quorum sunt genera ad amplificandum tria. Nam aut charitate moventur homines, ut Dei, ut patriæ, ut parentum: aut amore, ut fratrum, ut coniugum, ut liberorum, ut familiarum: aut honestate, ut virtutum, maximeque earum, quæ ad comunionem hominum, & liberalitatem valent. Ex his & cohortationes sumuntur ad ea retinenda, & in eos, à quibus ea violata sunt, odia incitantur, & miseratio nascitur: proprius locus augendi in his rebus, aut amissis, aut amittendi periculo. Quamvis enim neque ap-
probandum, neque ad amplificandum adhiberi quidquam potest, quod ex locis petitur non sit, tamen ea ipsa, quæ petuntur è locis ad amplificandum, magna esse debeant. Sic fecit Cicerò in Catilinam, cum ait: Quapropter de summa salute vestra, & populi Romani P. C. de vestris coniugibus, ac liberis, de aris, ac focis, de fanis, ac templis, de totius urbis tectis, ac sedibus, de imperio
de liberis

de libertate, de salute Italiæ, de quæ universa Republica decernite diligenter, ut instituis, ac fortiter. Pleraque omnia sumpta sunt e loco ab adiunctis, sed sunt usu magna. Virgilius etiam, cum Iulii Cæsaris deplorat mortem, à rebus, naturâ magnis, quas ad locos supradictos referre tamen possis, amplificationem duxit.

Ille etiam extincto miseratus Casare Romam,

Cum caput obscura nitidum ferrugine tenit :

Impiâq; æternam timuerunt secula noxam.

Quam usque ad libri finem elegantissimè profequitur.

Quid in amplificatione servandum.

Cap: X L I.

Nihil in amplificatione nimis enucleandum. est. Minuta est enim omnis diligentia, hic autem locus grandia requirit. Illud est iudicii, quo quaque in causâ genere utamur augendi in illis enim causis, quæ ad delectationem exoriantur, ii loci tractandi sunt, qui movere possunt expectationem, admirationem, voluptatem. In cohortationibus autem bonorum, ac malorum enumerationes, & exempla valent plurimum. In iudiciis, accusatori ferè, quæ ad iracundiam, reo plerumq; quæ ad miserationem pertinent. Non nunquam tamen accusator misericordiam movere potest, & defensor iracundiam.

Cur quedam inventionis præcepta ad causarum genera dentur accommodata: & de dignitate exornationis.

ET si ex supradictis fontibus omnis ad omnem orationem manat inventio, tamen veteres Oratores de generibus causarum (ut discendum minuerent laborem) seorsim præcepta traderunt. De præceptis autem exornationis in primis dicendum est. Nam latum genus est, saneque varium, ut quod ad laudandos claros viros, & ad improbos vituperandos suscipitur: & ad aliorum etiam vel animalium, vel carentium anima laudem, vel vituperationem adhibeatur, ut Cicero laudes Pompeii in Oratione pro lege Manilia, Sicilia in libris accusationis in Verrem: studiorum vero humanitatis in oratione pro Archia Poeta, exornavit. Accedit etiam ad ejus commendationem quod nullum est genus orationis, quod aut uberius ad dicendum, aut utilius civitatibus esse possit, aut in quo magis orator in cognitione virtutum, viriorumque vertetur. conficitur autem genus hoc dictionis ad animi motus leniter trahendos, magis quam ad fidem faciendam aut confirmandum accommodatè. Proprium enim laudis est res amplificare, & ornare. Quam ob causam Aristoteles, & postea Cicero, & Quintilianus idoneam maxime inter omnia genera causarum existimaverunt ad scribendum exornationem.

Ex tem-

Ex tempore praterito quomodo laus ducatur.

Cap: XLIII.

LAUS hominum, cujus cognita praecepta facile ad res alias transferuntur, dividitur in tempora, quodq; ante eos fuit, quoq; ipsi vixerunt. In his autem, qui vita functi sunt, etiam quod est insecutum ante hominem patria, ac parentes, maioresq; erunt, quorum duplex tractatus est: aut enim repondisse nobilitati pulchrum erit, aut humiliter genus nobilitasse tactus. Illa quoq; interrim ex eo, quod ante ipsum fuit tempore trahuntur. quæ responsis, vel oraculis, vel signis futuram claritatem promiserint, ut in D. Ioanne Baptista, multisq; aliis viris sanctissimis.

De tempore quo vixit is, qui laudatur.

Cap: XLIV.

IPIUS laus hominis ex animo, & corpore, & extra politis peti debet. Externa sunt, ut educatio, opes, divitiæ, propinqui, amici, potentia, gratia, cæteraq; huiusmodi. In corpore verò lites hæc, forma, vires, valetudo, & his similia. Qui hæc habuerit, laudabitur, quod bene illis est usus: si non habuerit, quod sapienter caruerit, si amiserit, quod moderare tulerit. Et quamvis & corporis, & fortunæ, quæ dicuntur bona, in se veram laudem non habeant, quæ deberi virtuti uni putatur, tamen, quod ipsa virtus in earum rerum utro-

ac moderatione maximè cernitur. tractanda etiam, in laudationibus hæc sunt; in quibus est summa laus, non extulisse se in potestate, non fuisse intolentem in pecunia, non se prætulisse aliis propter abundantiam fortunæ: ut opes, & copie, non superbiæ videntur ac libidini, sed bonitati, ac moderationi facultatem ac materiam dedisse. Inter corporis verò bona, forma, quæ virtutem significat, faciliè laudatur; quod elegantissimè Latinus, Pœta his verbis significavit.

*Tatatur fauor Euryalum, lacrymæq; decora,
Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.*

Sed horum omnium levior; ut animi semper vera est laus, quæ quoniam à virtute proficitur de illa nunc dicendum est.

De animi bonis, & virtute, quæ scientiâ cernitur.
Cap: XLV.

Virtutis duplex est vis: aut enim scientia cernitur virtus, aut actione. Nam quæ prudentia, quæque gravissimo nomine sapientia appellatur, hæc scientia pollet una, quæ verò moderandis cupiditatibus, regendisq; animi motibus laudatur, ejus est manus in agendo. Prudentia est rerum expetendarum, fugiendarumque scientia. Sapientia autem virtutum omnium princeps, est divinarum, humanarumq; rerum scientia. Sunt autem aliæ quasi ministre, comitesque sapientiæ. quarum altera, quæ Dialectica dicitur, quæ fiat in
dispu.

disputando vera, atq; falsa, quibusq; positis quid sequatur, distinguit, & iudicat: altera est Oratoria. Nihil enim est aliud eloquentia, nisi copiosè loquens sapientia, quæ ex eodem hausta genere, quo illa, quæ in disputando uberior est, atq; latior, & ad motus animorum, vulgiq; sensus accommodatior. Studia etiam omnium bonarum artium ad hunc locum pertinent.

De Virtute, quæ in actione consistit.

Cap: XLVI.

Virtus, quæ in actione posita est, tres habet partes, Iustitiam, Fortitudinem, & Temperantiam. Iustitia est virtus, quæ in hominum societate tuenda, tribuendoq; suum cuique, & rerum contractarum fide versatur. Illa erga Deum religio, erga parentes pietas, vulgò autem bonitas, creditis in rebus fides, in moderatione animadverendi lenitas, amicitia in benevolentia nominatur. Fortitudo est considerata periculorum suscepcio, & laborum pepercio, cujus est liberalitas in usu pecuniæ. Temperantia est rationis in libidinem, atq; in alios non rectos impetus animi firma & moderata dominatio. Custos verò virtutum omnium, dedecus fugiens, laudemq; maximè consequens verecundia est.

Quomodo laus ab hoc loco sit ducenda.

Cap: XLVII.

C 5

ET

ET quoniam singularum virtutum sunt certæ quædam officia ac munera, & sua cuiq; virtuti laus propria debetur, erit explicandum in laude justitiæ, quid cum fide, quid cum æquabilitate, quid cum huiusmodi aliquo officio is, qui laudabitur, fecerit. Huc spectat illa Ser: Sulpitii laus apud Ciceronem: Nec verò silebitur admirabilis quædam, & incredibilis, & penè Divina ejus in legibus interpretandis, æquitate explicanda, scientia. Omnes, qui ex omni ætate hac in civitate intelligentiam juris habuerint, si unum in locum conferantur, cum Ser: Sulpitio non sunt comparandi. Neque enim ille magis jurisconsultus, quàm justitiæ fuit. Itaque quæ proficiscebantur à legibus, & à jure civili, semper ad faciilitatem, æquitatemque referebat: neque constituere litium ac ciones malebat, quàm controversias tollere. Itemque in cæteris res gestæ ad cujusq; virtutis genus & vim, & nomen accominodabantur. Gratissima autem laus eorum factorum habetur, quæ suscepta videntur à viris fortibus sine emoluo onto, ac premio: quæ verò etiam cum labore, & periculo ipsorum, hæc habent uberrimam copiam ad laudandum, quod & di: i ornatissime possunt, & audiri facillimè. Ea enim deniq; virtus esse videtur præstantis viri, quæ est fructuosa aliis, ipsi autem laboriosa, aut periculosa, aut certè gratuita. Hinc Serv: Sulpitium mirificè Cicero laudat, quod difficillimo Reipub: tempore gravi, periculosoq; morbo affectis, auctoritatem Senatus, salutemque populi

populi Romani vitæ suæ pia posuerit, contraque
vin, gravitatemque morbi contenderit ut ad ca-
stra Antonii, quo Senatus eum miserat, perveniret.
Magna etiam illa laus, & admirabilis videri solet,
tulisse casus sapienter adversos: non fractum esse
fortunâ: retinuisse in rebus asperis dignitatem.
Sic Cicero Milonis in gravi, ac difficili tempore
vultum semper eundem, & vocem, & orationem
stabilem, ac non mutatam commendat, & ejus in-
fractum, & excelsum animum extolitur. Sumendæ
autem res erunt aut magnitudine præstabiles, aut
novitate primæ, aut genere ipsò singulares. Ejus-
modi rerum plenæ sunt orationes Ciceronis pro
lege Manilia, & pro Marcello, in quarum altera
Cn. Pompeium, in altera Iulium Cæsarem lau-
dat: neque enim parvæ, neque ultimatæ, neque
vulgares admiratione, aut omnino laude dignæ
videri solent. Est etiam cum cæteris præstanti-
bus viris comparatio in laudatione præclara. Sic
apud Virgilium Augustus Cæsar cum his compa-
ratur, quorum erant illustres victoriæ.

Nec verò Alcides tantum vultus obivit,

Fixerit æripedem cervam licet, aut Erymanthi

Placavit nemora, & Lernam tremefecerit aron.

Nec qui pampinæ victor iuga flectit habentis,

Liber agens celsæ Nixæ de vertice tigres.

Et Cicero in Philippicis M. Antonium cum Tar-
quinio Superbo comparat: & D. Bruti, qui re-
gnare non patiebatur Antonium, beneficia in
Rempub: majora esse docet, quàm L. Bruti à quo
Tarquinius expulsiis est.

De tempo-

Nec mors eorum quorum vita laudabitur, silentio præteriri debet: si modò quid erit animadvertendum aut in ipso genere mortis, aut in his rebus, quæ mortem erunt consecutæ. In tempore autem quod finem hominis insequitur, insunt habiti post mortem honores, decreta, virtutis præmia, res gestæ, iudiciis hominum comprobatæ. Afferunt etiam laudem liberi parentibus, urbes conditoribus, & leges latoribus, artes, inuentoribus, nec non instituta quoq; auctoribus. Hinc est illud Ciceronis de Servio Sulpitio. Quamquam nullum monumentum clarius Ser. Sulpitius relinquere potuerit, quam effigiem morum suorum, virtutis, constantiæ, pietatis, ingenij, filium, cuius luctus aut hoc honore vestro, aut nullo solatio leuari potest. Et in alia oratione: Romulum, qui hanc urbem condidit, ad Deos immortales benevolentiam famemque sustulimus. Omnis ordo supradictus in vituperatione constabit tantum in divitium, id quod in orationibus Ciceronis in Pisonem, in Vatinius, in M. Antonium, maximeq; ex secunda philippica animadvertere licet.

De laude Urbium. Cap. XLIX.

Laudantur urbes similiter, atque homines, Nam pro parente est conditor, & multum auctorita-

fortitudinis affert vetustas, & virtutes, ac vitia circa res gestas, eandemq; in singulis. Illa propria, quæ ex loci positione, ac munitione sunt. Cives illis, ut hominibus liberi, decori. Ad hunc locum pertinet illud Verg. de vrbe Roma.

*En huius, nate, auspicijs illa incluta Roma,
Imperium terris, animos æquabit olympo,
Septemq; una sibi muro circumdabit arces
Felix prole virum.*

Idem etiam Poeta Italiæ laudes elegantissimè celebravit ex his locis, in secundo li. 2. Georgic.

De deliberatione. Cap. L.

QUÆ tradita sunt exornationis præcepta multum ad sententiam dicendam valent: quia plerumque eadem illis laudari, hic suaderi solent. In deliberando finis est dignitas, ad quem omnia referuntur, in consilio dando, sententiaq; dicenda. Sunt autem & in suadendo, & in dissuadendo tria primum spectanda. quid sit, de quo deliberetur: qui sint, qui deliberent, qui sit, qui suadeat.

De re, de qua deliberatur. Cap. LI.

REM, de qua deliberatur, aut certum est, posse fieri, aut incertum. Si incertum, hæc erit, quæstio sola, aut potentissima. Sæpè enim accidit, ut prius dicamus, ne si possit quidem fieri, esse faci-

se faciendum: deinde fieri non posse. Cùm autem de hoc quæritur, conjectura est, ut, An Rex Alexander terras ultra Oceanum sit inventurus. Sic ait Cicero: Pacem cum M. Antonio esse, nolo, quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. Quæ tria diligenter in oratione explicat. Quædam & fieri posse, & futura esse, credibile est, sed aut alio tempore, aut alio modo. Partes suadendi in universum sunt tres, prima est, ut doceamus, effici posse id, quod suademus: secunda deinde honestum esse, postremo verò esse utile. In primis itaq; videndum est, an effici possit id, quod suademus, nam si quid effici non possit, deliberatio tollitur, quam vis & honestum & utile sit. Videndum etiam est, quàm facile possit: nam quæ per difficultia sunt, perinde habenda sunt, ac si effici non possint. Et cùm de necessitate attendemus, & si aliquid non necessarium videtur, videndum tamen erit quàm sit magnum. Quod enim permagni interest, pro ne essario sæpe habetur. Est apud T. Livium præclara P. Scipionis oratio, in qua, & posse Annibalem in Africa vinci, demonstrat: & ad dignitatem populi Romani, famamq; apud Reges, gentesq; externas pertinere, non ad defendendam modò Italiam, sed ad inferendam etiam Africæ arma, videri, Romanis animum esse. & in primis esse utile requiescere aliquando diu vexatam Italiam, uti populariq; invicem Africam.

Diversi sunt deliberantium animi: & sive consulent plures, sive singuli, in utrisque differentia est. Quia & in pluribus multum interest, Senatus sit, an populus: Romani, an Hispani, an Galli. & in singulis, Cato, an Cicero, & Cæsar, an Pompeius deliberet. Proinde in tuenda, sexus, dignitas, ætas, sed mores præcipue discrimen dabunt. Duo enim sunt hominum genera, alterum indoctum, & aggreſte, quod antefert semper utilitatem honestati alterum expolitum, quod rebus omnibus dignitatem anteponeit.

De primæ parte suadenſi. Cap: LIII.

Si honestatis pulchritudo cerni oculis posset, mirabiles sui amores excitaret. Sed quoniam genus hominum, ad honestatem natum, malocultu, praviſq; opinionibus corruptum est, diligenti cohortatione opus est. Et honesta quidem apud honestos suadere facillimum est: si verò apud turpes recta obtinere conabimur, ne videamur exprobrare diversam vitæ sectam, cavendum est. Et animus deliberantis non sola virtutis commendatione promovendus, sed laude, vulgi opinione, & futura utilitate, aliquanto verò magis obſcure aliquos, si diversa fecerint, metus. Nam præter id, quod his levissimi cujuscunque animus facillime terretur, nescio an naturaliter apud puriores
quis

quis valeat malorum timor quàm spes bonorum. Sola virtutis commendatione incendit militum animos. Cato, apud Lucanum ad aggrediendum inter difficillimum & periculosissimum.

*O quibus una salus placuit mea castra securis
Indomita ceruice mori, componite mentes,
Ad magnum virtutis opus, summosq; labores.
Quam orationem pulchra illa claudit sententia.*

*Serpens, situ, ardor, arena,
Dulcia virtuti. Gaudet patientiæ duris.
Lætiùs est, quoties magno sibi constat honestum.*
Sæpè etiam controversia inter hominum sententias in illo est, utrum sit honestius. Affirmant autem viri sapientissimi omne officium, quod ad cōjunctionem hominum, & ad tuendam societatem valet, anteponendum esse illi officio, quod cognitione, & scientia continetur. In ipsa autem communitate sunt gradus, ex quibus, quid cuiq; præstet, intelligi potest; ut prima Deo Optimo Max. secunda patriæ, tertia parentibus, deinceps gradatim reliquis debeantur. Ex quibus, atque similibus intelligimus, quomodo hanc suasionis partem, quæ ad honestatem pertinet, tractare debeamus.

De Utilitate. Cap: L I V.

AN sit autem facile, magnum, jucundum, sine periculo, ad quæstionem pertinet utilitatis. Suasor itaque vel omnia hæc, vel eorum pleraque inesse in eo, quod suadet, ostendet. Qui
verò dis-

verò dissuadet, ille difficile, parvum, injucundum
 periculosum monstrabit. Hoc modo Fabius Ma-
 ximus apud T. Livium, ne P. Scipio in Africam
 trajiciat, contendit: cum Annibal hostis incolumi
 exercitu quartum decimū annum Italiam obse-
 rat. Nam nunc quidem præterquam quod & in Ita-
 lia & in Africa duos diversos exercitus acere æ-
 rarium non potest, præterquam quod, unde classes
 tueamur. unde comitatibus præbendis iusticia-
 mus, nihil reliqui est: periculi tandem quantum
 adeatur quem fallit? Deinde graviter & sapienter
 difficultates multas & periculā cōmemorat, quæ
 futura sint, ni consul uterque in Italia retineatur.
 Eodem etiam modo, propositis duobus utilibus,
 utrum sit utilibus, controversia est. Cum autem spe-
 cies utilitatis cum honestate certat, qui utilitatem
 defendet enumerabit commoda pacis, opum, po-
 tentiæ, vectigalium, præsidii, militum, utilitatesq;
 cæterarum rerum, quarum fructum utilitate me-
 timur: itemq; incommoda contrariorum. Ex his
 locis Catilina apud Sallustium ad nefariū facinus,
 quod ille maximum, atq; pulcherrimum vocat,
 conjuratos hortatur. Vobis (inquit) est domi in-
 opia, foris æs alienum, mala res, spes multo aspe-
 rior, denique quid reliqui habemus, præter miser-
 rimum animam. Quin igitur expergiscimini? en
 illa, quàm sæpè optastis libertas: præterea divitiæ,
 decus, gloria in oculis sita sunt. Curio similiter
 apud Lucanum specie utilitatis Iulium Cæsarem
 ad civile bellum hortatur.

D

Bellan-

*Bellastem geminis tenuit te Gallia laetis,
Pars quataerrarum: facili si praelia pauca
Gesserit eventu, tibi Roma subegerit urbem.*

Qui ad dignitatem impellet, majorum exempla, quæ erunt vel cum periculo gloriosa, colliget, posteritatis immortalis memoriam augebit, utilitatem ex laude natci defendet, semperq; eam cū dignitate esse conjunctam. Hæc autem exercitatio defendendi speciem utilitatis contra honestatem, in qua una vera est utilitas, ad scholarum exercitationes utilis est: nam & iniquorum ratio noscenda est, ut melius æqua tueamur.

De eo, qui suadet. Cap: LV.

Multum etiam refert, quæ sit persona dicentis, suadere enim aliquid, aut dissuadere, gravissimæ est personæ. nam & sapientis est, consilium explicare suum de maximis rebus: & honesti & disertis, ut mente providere autoritate probare, oratione persuadere possit. Anteaacta vita si illustris fuit, aut clarius genus, aut ætas, aut dignitas affert expectationem, videndum est, ne quæ dicuntur, ab eo, qui dicit, dissentiant. At his contraria summiorem quendam modum postulant. Nam, quæ in aliis hoertas est, in aliis licentia vocatur & quibusdam sufficit autoritas, quosdam ratio ipsa ægrè tuetur.

Quædam in deliberatione observanda.

Cap: LVI.

Ad con-

AD consilium de Rep: dandum caput est, nosse Rempublicam, ad dicendum verò probabiliter nosse mores civitatis, qui quia crebrò mutantur, genus quoq; orationis est sæpè mutandum. In senatu minori apparatu dicendum est, sapiens enim est consilium, multatq; aliis dicendi relinquendus locus, vitanda etiam ingenii, ostentationisq; suspicio. Concio capit omnem vim orationis, & gravitatem, varietatemq; desiderat: maximaq; pars orationis admovenda est ad animorū motus. Hoc videre est in quibusdam Ciceronis orationibus contra M. Antonium, in Senatu habitis, quæ cum sint elegantes & disertæ, nullum tamen apparatus habent. At ratio pro lege Manilia, & orationes de lege Agraria, multò magnificentius habent & ornatus genus dicendi. Vis autem ad suadendum exemplorum est maxima, aut recentium, quò notioræ sint, aut veterum, quò plus authoritatis habeant. Plerumque enim videtur respondere futura præteritis. habeturq; experimentum velut quoddam rationis testimonium. Suadet Fabius Maximus in Senatu, ne P. Scipio Annibale in Italia relicto, in Africā trajiciat: Dies me deficiat (inquit) si Reges, Imperatoresq; temerè in hostium terras transgressos, cum maximis cladibus suis exercituumque suorum enumerare velim. Deinde vetus affert Atheniensium exemplum, qui classe in Siciliam transmissa. Rempublicam suam in perpetuum affligerunt. Et novum M. Attilii, qui in ea ipsa Africa annis ante

De

quadra-

quadraginta in prælio victus. & captus est. Sequēbatur, ut ea, quæ iudiciis accommodata sunt, explicarentur: sed quia iudiciorum mutata ratio, ut ea præcepta parùm sint necessaria, efficit, & ex orationibus Ciceronis, & locis supra dictis, tum etiam his, quæ de partibus orationis dicentur, facile cognosci possunt: sequitur ut de secunda parte Rhetoricæ dicamus.

F I N I S L I B R I P R I M I.

DE ARTE RHE-

TORICA LIBER II.

De Dispositione. Cap: I.

SECUNDVS hic liber dispositionis præcepta continet. quæ oratori perutilia sunt & maxime necessaria. Quid enim diligenter argumenta invenisse conferet, nisi pari diligentia, quæ inventa sunt, collocentur? Excellentis ducis virtus non magis in deligendo fortissimo, & strenuissimo quoque milite ad bellum, quàm in instruenda ad pugnam acie cernitur: & si quam in corporibus nostris, aliorumvé animalium partem per minutes, atque transferas, licet habeat eadem omnia, prodigium sit tamen. Et artus etiam, leviter loco moti, perdunt, quo vigerunt, vivunt: & turbati exercitus sibi

citus sibi ipsi sunt in pedimento: Sic oratio carens hac virtute, tumultuetur, necesse est. & sine rectore fluitet, nec cohaereat sibi: multa repetat, multa transeat, velut nocte in ignotis locis errans: nec initio, nec fine proposito, casum potius, quam consilium sequatur. Quapropter hic liber dispositioni serviat: Est autem dispositio rerum, inventarum in ordinem distributio. Cujus in infinita quaestione ordo est fere idem, qui expositus est locorum. In definita autem adhibendi sunt illa etiam, quae ad motus animorum pertinent. Atque eo fit, ut utamur exordio, narratione, confirmatione, peroratione. Haec sunt enim quatuor orationis partes, per quas inventa distribuimus. Quarum duae valent ad rem docendam, narratio, & confirmatio: ad impellendos animos duae, principium, & peroratio, de quibus sigillatim dicendum est.

De Exordio. Cap: II.

EXORDIUM est oratio, animum auditoris idonee comparans ad reliquam dictionem. Id maxime rebus, inter authores plurimos constat, si benevolum, attentum, docilem auditorem fecerimus: quorum primus locus, id est, ut amice audiamur est in personis nostris, auditorum, adversariorum, e quibus, initia benevolentiae conciliandae comparantur: aut meritis nostris, aut dignitate, aut aliquo genere virtutis, & maxime liberalitatis, officii, iustitiae, fidei, contrariisq; rebus in adver-

D;

sarios.

sarios conferendis, & cum auditoribus aliqua cō-
 junctionis aut causā, aut spe significanda. Cicero
 pro C. Rabirio, perduellionis reo: Me cum amicit-
 iæ vetustas, tum dignitas hominis, tum ratio hu-
 manitatis, tum meæ vitæ perpetua consuetudo, ad
 C. Rabirium defendendum est adhortata: tum
 verò ut id studiosissimè facerem, salus Reipublicæ,
 Consulare officium, Consulatus denique ipse unā
 mihi vobiscum cum salute Reipubl. commenda-
 tus coegit hæc autem accuratè in eo exordio, &
 ornatè explicat. In oratione verò pro P. Sylla sic
 ait: Quanquam ex hujus incommodis magnam
 animo molestiam capio, tamen in cæteris malis
 facilè patior ablatum mihi tempus, in quo boni
 viri lenitatem meam, misericordiamque, notam
 omnibus quondam, nunc quasi intermissam, agno-
 scerent, improbi ac perditii cives edomiti, atq; vi-
 ci præcipitante Republ. vehementem me fuisse,
 atque fortem; conservatā mitem, ac misericordē
 faterentur. Et pro Cn. Plancio suum cum judici-
 bus conjunctionem significat his verbis: Nunc au-
 tem vester, Iudices, conspectus, & confessus iste re-
 facit, & recreat mentem meam, cum intueor, &
 contemplor unumquemque vestrum: video enim
 hoc in numero neminem, cui mea salus chara non
 fuerit, cujus non exstet in me suum meritum, cui
 non sim obstrictus memoriā beneficii sempiternā.
 Itaq; non extrinseco, ne Cn. Plancio custodia meæ
 salutis apud eos obsit, qui me ipsum maximè sal-
 tem videre voluerūt. At in oratione pro P. Quin-
 tjo, vim.

tio, vim adversariorum, & gratiam in invidiam vocat, & C. Aquilium, qui in consilio aderant, orat atq; obsecrat, ut multis iniuriis jactatam atq; agitatum æquitatem in eo tandem loco consistere, atq; confirmari patiantur. Intelligenter autem ut audiamur, & attentè à rebus ipsiſ ordinandum est, sed facillimè auditor discit, &, quid agatur, intelligit, si complectare ab initio genus, naturamq; causæ, si definias si divides, si neque prudentiam ejus impediās confusione partium, nec memoriam multitudine. Sic exorditur Cicero pro A. Cluentio: Animadverti Iudices, omnem accusatoris orationem, in duas divisam esse partes: Quam distributionem ait certum sibi esse in defensione servare, ut omnes intelligant, nihil eum nec subterfugere voluisse reticendo, nec obscurare dicendo. Ut attentè autem audiamur, trium rerum aliqua consequemur. Nam aut magna, quædam proponemus, aut necessaria, aut conjuncta cum ipsiſ, apud quos res agetur. Luculenter hunc locum Cicero tractavit in exordio nobilissimæ orationis pro domo sua. Quod si ullo tempore magna causa in sacerdotum populi Rom. iudicio, ac potestate versata est, hæc professio tanta est, ut omnis Reipublicæ dignitas, omnium civium, salus, vita, libertas, aræ, foci, dii penates, bona fortunæ, domicilia, vestræ sapientiæ, fidei, potestatiq; commissa, creditaq; esse videantur. Verum ex his, quæ proposita sunt, aliud atq; aliud pro varietate causarum desiderari palam est.

Genera porro causarum, plurimi quique fecerunt, honestum, humile, dubium, vel anceps, admirabile, obscurum. Sunt, quibus rectè videatur adjici turpe, quod alii humili, alii admirabili subjiciunt: admirabile autem vocant, quod est præter opinionem hominum constitutū. In ancipiti maxime benevolum judicem, in obscuro docilem, in humili attentum parare debemus: nam honestum quidem ad conciliationem satis per se valet: in admirabili ac turpi remediis opus est: & eò quidam exordium in duas dividunt partes, principium, & insinuationem, ut sit in principiis recta benevolentiae & attentionis postulatio, quæ quia esse in turpi causæ genere non possit, insinuatio surrepat animis, maxime ubi frons causæ non satis honesta est, vel quia res sit improba, vel quia hominibus parum probetur. Et quidem quibus adversus hæc remediis sit medendum, consilium ex causis sumetur. Illud in universum præceptū sit, ut ab his, quæ lædunt, ad ea, quæ prosunt, refugiamus. Si causā laborabimus, persona subveniet, si personā, causa. His etiam de causis insinuatione utendum est, si adversarii oratio auditorū animos occupaverit, vel si dicendum apud fatigatos est: quorum alterum promittendo nostras probationes, & adversas eludendo, vitabimus: alterum & spe brevitatis, & his, quibus attentum fieri auditorem docuimus. Urbanitas etiam opportuna reficit animos, & undecunq; petita auditoris voluptas levat tædium.

Cuius-

Cuiusmodi exordia esse debeant. Cap: IV.

EXordia semper cum accurata, & acuta & instructa sententiis, apta verbis, tum causarum propria esse debent. Prima est enim quasi cognitio, & commendatio Oratoris in exordio, quæ continuò eum, qui audit, perimulcere, arque alligere debet. Maxima autem copia exordiorum ad auditorem aut alligandum, aut incitandum ex iis locis trahitur, qui ad motus animorum conficiendos inerunt in causâ: quos tamen totos in exordio explicari non oportebit, sed tantum impelli primo auditorem leniter, ut jam inclinato reliqua incumbat oratio,

De vitiis Exordii. Cap: V.

HÆc autem sunt vitia certissima exordiorum quæ summo opere vitare oportebit: vulgare, commune, commutabile, longum, separatim, translatum, contra præcepta. Vulgare est, quod in plures causas potest accommodari, ut convenire videatur. Commune est, quod nihilominus in hanc, quam in contrariam partem causæ potest convenire. Commutabile est, quod ab adversario potest leviter mutatum ex contraria parte dici. Longum est, quod pluribus verbis, aut sententiis, ultra quam satis est, producit. Oportet enim, ut ædibus ac templis vestibula & aditus, sic causis proportionem rerum principia proponere.

Separatum est, quod non ex ipsa causa ductum est, nec sicut aliquod membrum, annexum orationi. Translatum est, quod aliud conficit, quàm causæ genus postulat, ut si quis docilem faciat auditorem, cum benevolentiam causâ desideret, aut si principio utatur, cum insinuationem res postulet. Contra præcepta est, quod nihil eorum efficit, quorum causa præcepta de exordiis traduntur: hoc est quod eum, qui audit, nec benevolum, nec attentum, nec docilem reddit, aut, quo profectò nihil pejua est, ut contra sit, facit.

De Exordio quadam in genere judiciali.

Cau: VI.

Dictum est de exordio in commune, restat ut breviter, si quid in singulis generibus in exordiando proprium est, adjiciamus. Et ut à judiciis incipiamus, veteres oratores diligenter id curabant, ut in genere judiciali ex ipsis visceribus causæ sumerent exordia: judicem conciliabāt, non tamen laudando eum, sed laudem ejus ad utilitatem causæ suæ conjungentes, allegando pro honestis dignitatem illi suam, pro humilibus justitiam, pro infelicibus misericordiam, pro læsis severitatem, & similiter cætera: metum nonnunquā amovebant, ut Cicero pro Milone, ne arma Pompeii, contra se disposita putarent, laboravit: nonnunquam adhibebant, ut idem in Verrem facit: dabant etiam operam, ne ostentarent in principiis curam. Non semper autem exordio utebantur, sed in

sed in honestis, in parvis etiam atq; frequentibus
causis ab ipsa re, omisso exordio, incipiebant.

De exordio in exornatione, & deliberatione.

Cap: VII.

PRæter ea, quæ de exordio dicta in genus de-
monstrativum facile transferri possunt, illud
est notandum: exordia in eo esse maximè li-
bera, ut Aristoteles existimat. Nam & longè à
materia duci, & ex aliqua rei vicinia possunt. In
deliberatione verò sæpe nulla, vel brevia esse de-
bent. Non enim supplex ut ad judicem venit ora-
tor, sed hortator, atq; author. Quare cum princi-
pio utetur, proponere, qua mente dicat, quod ve-
lit, quibus de rebus dicturus sit, debet, hortariq;
ad se breviter dicentem audiendum.

De Narratione. Cap: VIII.

NARRATIO est rerū explicatio, & quædam quasi
sedes, ac fundamentum constituendæ fidei.
Oportebit autem eā tres habere res, ut bre-
vis, ut aperta, ut probabilis sit, per quas efficitur,
ut auditor intelligat, meminerit, credat. Erit au-
tem brevis narratio, si constet simplicibus verbis
& semel unaquæq; res dicatur. Tum etiam si reci-
derimus omnia, quibus sublati neque cognitioni
quicquam, neq; utilitati detrahatur. Non tamen
inornata debet esse brevis, alioqui sit indocta.
Erit autem perspicua, si verbis usitatis, si ordine
temporum conservato, si non interruptè narrabi-
tur. Pro-

tur. Probabilis autem erit, si personis, si temporibus, si locis ea, quæ narrabuntur, consentient: si cuiusq; tacti, & eventus causa ponetur si testata dici videbuntur: si cum hominum opinione, auctoritate, si cum lege, cum more, cum religione conjuncta: si probitas narrantis significabitur: sit antiquitas, si orationis veritas, & vitæ fides Cicero-
ni vehementer placet, ut jucunda, & suavis sit narratio. eamq; suavem esse narrationem ait, quæ habet admirationes, exspectationes, exitus inopinatos quæ interpositos motus animorum, colloquia personarum, dolores, iracundias, metus, lætities, cupiditates.

Quando narratione utendum est? Cap. I X.

IN judiciis quando utendum esset, aut non esset narratione, id erat consilii. Nec enim si notares esset, nec dubium erat, quid gestum esset, narratio adhibebatur, nec si adversarius narraverat, nisi si refellebatur. In exornatione verò narratio non erit ulla, quæ necessario consequatur exordium, sed si qua inciderit, cum aliquid ejus, de quo loquemur, nobis narrandum sit, cum laude, aut vituperatione, præceptio narrandi de hoc loco petitur. Nec multum sanè sæpe in deliberatione narrandum est: est enim narratio præteritarum rerum, aut præsentium: suasio autem futurarum. Privata certè deliberatio narrationem nunquam exiget ejus dumtaxat rei, de qua dicenda
senten-

sententia est, quia nemo ignorat id, de quo consultit: extrinsecus possunt pertinentia ad deliberationem multa narrari. In concionibus sæpe est etiam illa, quæ ordinem rei docet necessaria. Nunc ad confirmationem transeamus.

De Confirmatione. Cap: X.

Sequitur confirmatio, in qua suggerenda sunt firmamenta causæ conjuncta, & in firmandis contrariis, & nostris confirmandis namq; una in causis ratio quædam est ejus orationis, quæ ad probandam augmentationem valet: ea autem & confirmationem, & reprehensionem quærit. Sed quia nec reprehendi quæ contradicuntur, possunt, nisi tua confirmes: neque hæc confirmari, nisi illa reprehendas: idcirco hæc & natura, & tractatione, & utilitate conjuncta sunt. Tota autem spes vincendi, ratioq; persuadendi in hac parte posita est. Nam cum argumenta nostra exposuerimus, contrariaq; dissolverimus, absolute nimirum erit a nobis oratoris muneri satisfactum. Vtrumq; igitur poterimus commodè facere, si constitutionem causæ cognoverimus.

Quid sit status. Cap: XI.

Status est quæstio, quæ ex prima causarum conditione nascitur, ut sit intentio accusatoris, Sylla conjurasti cum Cntrilina: depulsio verò defensæ.

*Deventus Brevis est
hic idem est*

defensoris: nō conjuravi: Ex hac prima conflictione nascitur illa quæstio, cōjuraveritne Sylla cum Catilina? quam quæstionem, vel statum, vel constitutionem oratores appellant. Status autem appellatio dicitur ducta vel ex eo, quod ibi sit primus causæ congressus, vel quod in eo causâ consistat.

Quot sint status? Cap: XII.

Cum tria sint, quæ in omni disputatione quærantur, sit nec ne, quid sit, quale sit, sit ut cōstitutiones quoq; tres sint. Prima conjecturalis, in qua, sit nec ne, quærimus, ut, sit nec ne insidiatus Miloni Clodius; secunda autem nominis vel finitionis, cum quid sit aliquid, & quo nomine efficiendum investigamus, ut Fueritne Cæsar Rex, an tyrannus, an dictator; tertia, in qua de utilitate, honestate, æquitate differitur, de quæ his rebus, quæ his sunt contrariæ, ut Rectène fecerit Romulus cum fratrem interfecit? ejus constitutionis partes sunt duæ, quarum una absoluta, altera assumptiva nominatur.

Absoluta est, cum id ipsum, quod factum est, ut aliud nihil foris assumatur, rectè factum esse dicemus. Ea est ejusmodi: Pater filium verberavit, is injuriarum cum patre agit, pater nihil aliud defendit, nisi licere filium à patre verberari. Assumptiva est, cum aliquid necessario foris assumitur, ut jure factum esse aliquid confirmemus: ut Milo damnetur, nisi foris assumat, à Clodio sibi esse factas insi-

Has insidias. Hæ tres constitutiones, & in exornatione, & in deliberatione, & in iudicio reperiuntur

De ratione, firmamento, & iudicatione.

Cap: XIII

Rationem appellant oratores eam, quæ affer-
tur à reo depellendi criminis causa, quæ nisi
esset, quod defenderet, non haberet: firma-
mentum autem, quod contra ad labefactandam
rationem refertur, sine quo accusatio stare non po-
test. Ex rationis autem, & ex firmamenti confi-
dione, & quasi concursu, quæstio exoritur quæ-
dam, quam iudicationem appellant, in qua, quid
deveniat in iudicium, & de quo disceptetur, quæ-
ri solet, hoc modo: Orestes cum confiteatur, se
interfecisse matrem, nisi attulerit rationem, per-
vertit defensionem: ergo offert eam: Illa enim,
inquit, patrem meum occiderat. Tum contra ra-
tionem defensoris firmamentum ab accusatore
subjicitur. hoc modo: Sed non abs te occidi ta-
men, neque in damnatam pœnas pendere oport-
uit. Ex conjunctione rationis, & firmamenti ju-
dicatio constituitur; hoc modo, Cum dicat Ore-
stes, se, patris ulciscendi causâ, matrem occidis-
se, rectumne fuerit, à filio iudicio Clytemnæstrâ
occurri? Ergo hac ratione iudicationem reperire
convenit. ad quam omnem rationem totius ora-
tionis conferri oportebit. Nam prius status dis-
fusam habet quæstionem, rationum verò & fir-
mamentorum contentio adducit in angustum di-
sceptat

sceptationem. Ea in conjectura nulla est, nemò enim ejus, quod negat factum, rationem aut potest, aut debet aut solet reddere. Itaq; in his causis eadē & prima quæstio, & disceptatio est extrema.

Quo statu quæstio, quæ in scripto existit, contentatur. XIII

Sæpe ex scripti interpretatione existit contentio, quod quatuor modis potest contingere. Aut enim defenditur non id scriptum dicere, quod adversarius velit, sed aliud: id autem contingit, cum scriptum ambiguum est, ut duæ differentes sententiæ accipi possint. Tum oppositur scripto voluntas scriptoris. Tum scripto scriptum contrarium affertur: aut ex eo, quod scriptum est, aliud quoque, quod scriptum non est, ducimus. Ita sunt quatuor genera quæ controversiam in omni scripto facere possunt, ambiguum, discrepantia scripti & voluntatis, scriptura contraria, ratiocinatio. Ambiguum hoc modo, Testamentò quidam iussit, poni statuam auream hastam tenentem: queritur Statua hastam tenens aurea esse debeat, an hasta aurea in alterius statua materiæ. Ex discrepantiæ verò scripti & voluntatis ejusmodi oritur controversia. Lex est, Peregrinus si murum ascenderit, capite puniatur: cum hostes murum ascendissent, peregrinus eos depulit, petitur ad supplicium, ille voluntatem allegat scriptoris. Ex contrariis scripturis hoc modo existit contentio lex est, Vir fortis optato præmiū, quod
volet;

volet: & altera lex est. Magistratus ab arce ne discedito: Magistratus, qui fortiter egit. optat hoc premium, ut ab arce liceat discedere: lex illi posterior opponitur, ipse verò priore se tuetur.

In ratiocinatione verò quæritur, an ubi propria lex non est, simili sit utendum? ut lex est, lanas Tarento vehere non liceat: quidam oves vexit. & si nulla lex certa est, quæ factum ejus nominatim prohibeat, tamen illa quæ similis est, acculatur. Itaq; ex eo quod certum est id, quod incertum est, ducit hæc controversia. quod quoniam ratiocinando fit, nomen etiam ratiocinationis accepit. Hæc quatuor controversiarum genera, quæ in scripto nascuntur semper in qualitatis statum cadere cum Cice. debemus existimare. ut in primo genere disceptetur, Vtrum æquum sit ex differentibus sententiis accipi: in secundo verò Verba ne plus, an sententia valere debeant: in tertio, Vtrâ legem sequi sit iustius: in quarto, Oporteatne legem similem ad factum, quod venit sine lege in iudicium, accommodare,

Quomodo statum tractetur. Cap: XV.

Iudicatio cum est constituta, propositio esse debet oratori, quo omnes argumentationes repperitæ ex inveniendi locis conjiciantur, quod satis est ei, qui videt quid in quoque loco lateat, quæ quæ illos locos tanquam thesauros aliquos argumentorum notatos habet. Quibus in mente & cogitatione

E

tione

tione defixis, & in omni re ad dicendum posita excitatis, nihil erit, quod in ullo dicendi genere, oratorem possit effugere. Diligenter tamen ordinem, collocationemq; argumentorum attendet, & curabit, ut firmissimum quodq; sit primum, dum ea, quæ excellent, servantur ad extremum, si quæ erunt mediocria (nam vitiosis nusquam esse oportet locum) in mediam turbam conjiciantur. Reliquum nunc est, quando de argumentorum locis, & causarum constitutionibus dictum est, ut rationem, qua expoliuntur ab oratore argumenta, quorum propria sedes est in confirmatione, accuratè doceamus.

De Argumentatione. Cap: XVI.

Argumentatio est argumenti, vel explicatio; vel artificiosa expolitio. Sed ea conficitur, cum ex locis, de quibus superiori libro dictum est, aut certa, aut probabilia sumptis, ex quibus id efficias, quod ad dubium, aut minus probabile per se videtur: dubiis enim probari dubia quomodo possunt? Pro certis autem habemus primū quæ sensibus percipiuntur, aut quæ cōmuni hominum opinione, atque sententia sunt comprobata: ut afficiendos esse honore parentes. Præterea, quæ legibus cauta sunt, quæ persuasione, si non omnium hominum, ejus certè civitatis, aut gentis, in qua res agitur, in mores receptæ sunt: si quid inter utramque partem convenit: si quid probatum est, denique,

denique, cuicumque adversarius non contradicit. Probabilium autem genera sunt tria, unum firmissimum, quod fere accidit, ut, liberos à parentibus amari: alterum velut propensius, eum, qui rectè valeat, in crastinum perventurum: tertium tantum non repugnans, in domo furtum factum ab eo, qui domi fuit. Ad probandum verò id, quod est dubium, hoc modo id, quod probabile est, potest adhiberi: sit dubium, an Catilina conjuravit, sumatur illud, quod credibile est. Homines æris alieni magnitudine oppressos, eos deniq; egentes, & sumptuosos, facile adduci, ut conjurent: iam id, quod dubium erat, efficitur probabile: Catilinam conjurasse. Sed hæc oratores non tenuiter, more Dialecticorum, sed copiosissimè expoliant. Dicitur autem illa argumenti expositio argumentatio, de cujus quatuor partibus ratiocinatione, inductione, enthymemate, & exemplo breviter, & enucleatè differemus.

De Ratiocinatione. Cap: XVII.

Ratiocinatio quam & syllogisum, & epichere-
ma Græci vocant, constat propositione, cū
qua ejus ratio jungitur, deinde assumptione,
& ejus probatione, postremò complexione.
Propositio est, per quam breviter locus is exponitur,
ex quo omnis vis oportet emanet, ratiocinationis.
Propositionis verò approbatio est, per quam breviter id, quod expositum est, rationibus

E 2

firmatum

firmatum probabilius, & apertius fit. Assumptio, per quam id, quod ex propositione ad ostendendum pertinet, assumitur. Assumptionis approbatio, per quam id, quod breviter sumptum est, rationibus firmatur. Complexio, per quam id, quod conficitur ex omni argumentatione breviter exponitur, hoc modo fit propositio: Melius gubernantur ea, quæ consilio geruntur, quàm quæ sine consilio administrantur: deinde subjiçatur ratio, Exercitus enim is, cui præpositus est sapiens imperator, omnibus partibus commodus regitur, quàm is, qui stultitia, & temeritate alicujus administratur. Assumptio deinde ponitur. Nihil autem communi rerum melius, quàm omnis mundus administratur. Assumptioni probatio adjungitur: Nam & signorum obitus, & ortus definitum quendam ordinem servant. & annuæ commutationes non modo semper eodem modo fiunt, verum ad utilitates quoque rerum omnium sunt accommodatæ. Tertio loco inducenda est complexio, quæ id inferit, quod ex superioribus partibus cogitur, hoc modo: Consilio igitur mundus administratur. Hoc uberius, & doctius ducuntur in oratione, sed præcipiendi ratio hanc simplicem, & apertam brevitatem requirit.

Quot sint partes ratiocinationis.

Cap. XVIII

EX supradictis manifestum est, nihil referre, sive tripartitam, sive quinque partitam partes, esse

tes, esse hanc argumentationem. Commodior tamen illa partitio videtur esse, quæ in tres partes distributa est, quod sit, si propositionem, & ejus rationem unam partem existimemus: alteram vero assumptionem, & ejus exornationem, at si separem propositionem à ratione, & assumptionem ab exornatione, in quinque partes distributa erit. Cum propositio ex se intelligitur, sine ratione assumenda est. Assumptio etiam cum perspicua est, nullius approbationis indiget. Quod si & propositio, assumptio perspicue sunt: utraque approbatione præterita rationatione conficiemus hoc modo. Summopere virtus expetenda est: At, prudentiam esse virtutem, in confesso est: Summopere igitur prudentia expetenda est. Vitare autem similitudinem, quæ satietatis est mater, poterimus non semper à propositione ordiri, sed interdum à complexione, ab assumptione nonnunquam.

De Enthymemate. Cap. XIX.

Enthymema est imperfectus syllogismus, vel ut alii definiunt, syllogismi pars. Ratiocinatio enim tripartita est: ex tribus igitur ejus partibus si una prætereatur, bipartita sit argumentatio, quæ est enthymema, ut, omnes artes sunt expetendæ, igitur expetenda est eloquentia. Intelligitur enim assumptio. Propositione vero præterita sit enthymema, hoc modo: Eloquentia est ars, igitur est expetenda. Optimum autem videtur

enthymema, quod fit ex pugnantis. quod etiam solum enthymema quidam vocant, non quod non omnis argumentatio bipartita proprio nomine enthymema dicatur, sed ut Homerus propter excellentiam commune pœtarum nomen effecit apud Græcos suum, sic cum omnis argumentatio bipartita enthymema dicatur, quia videtur ea, quæ ex contrariis conficiatur, acutissima, sola propriè nomen commune possidet.

Ejus generis est illud Cice. Ejus igitur mortis sedetis ultores cujus vitam, si putetis per vos restitui posse, nolitis? Et illud Micipsæ ad Iugurtham apud Salustium: Quem alienum fidum invenies, si tuus hostis fueris? Enthymemate sæpius utuntur oratores, quàm ratiocinatione: quod movit Aristotelem, ut enthymema syllogismum oratorium esse diceret. Enthymema Quindilianus commentum, aut commentationem interpretatur, quo nomine possint omnes animi cogitationes significari, argumentatio bipartita, signatur. Alii propterea credunt, bipartitam argumentationem Enthymema appellatum, quod in animo maneat condita illa pars, quæ silentio est præterita.

De Inductione. Cap: XX.

INDUCTIO est oratio, quæ rebus non dubiis captat assensionem auditorum, quibus assensionibus facit, ut illis dubia quædam res propter similitudinem earum rerum, quibus assenserint, probetur: vel,

etiam
d non
mine
er ex-
cit a-
tatio
ur ea,
pro-
mortis
restit-
tham
enies,
untur
Ari-
rium
men-
o no-
ifica-
pro-
n En-
cone-
tur: vel, Inductio est argumentatio, quæ ex pluri-
bus collationibus pervenit, quo vult, hoc modo :
Quod pomum generosissimum ? puto, quod opti-
mum : & equus, qui velocissimus : & plura in eun-
dem modum. Deinde cujus rei gratia illa propo-
sita sunt : Ita hominum non qui claritate nascendi,
sed qui virtute maximè excelleret, erit generosissi-
mus. Hoc genere argumentationis plurimum So-
crates usus est, propterea quod nihil asserre ad per-
suadendum volebat, sed ex eo, quod sibi ille dede-
rat, qui cum disputabat, aliquid conficere male-
bat. quod ille ex eo, quod jam concessisset, neces-
sario approbare debebat Sed in oratione perpe-
tua dissimile est. Etenim sibi ipsi respondet ora-
tor. Poetæ vehementer inductione delectantur.
Sed maximè omnium eam frequentavit Ovidius,
apud quem & multa, & præclara sunt exempla :
nos uno erimus contenti. Probat ille ad consolan-
dam uxorem hac inductione, asperas res, & tristes
segetem, ac materiam esse gloriæ.

Materiamq; tuis tristem virtutibus imple,

Ardua per præceptis gloriæ vadit iter.

Hæc tiora quis nosset, felix si Troia fuisset ?

Publica virtutis per mala facta via est.

Ars tua Tiphys iacet, si non sit in æquore fluctus :

Si valeant homines, ars tua Phæbe iacet.

Quæ latet, inq; bonis cessat non cognita rebus,

Apparet virtus, arguiturq; malis.

Hoc in genere duo sunt diligenter cavenda, pri-
mum ut illud, quod inducimus pro similitudine,

ejusmodi sit, ut sit necesse sic concedi. Deinde, ut illud, cujus confirmandi causa fiet inductio, simile his rebus sit, quas res, quasi non dubias antè induxerimus.

De Exemplo. Cap: XXI.

EXemplum est inductio imperfecta, vel quod idem est Inductio Rhetorica. Cicero pro Milone, Negant, intueri lucem esse fas ei, qui, ab iis hominem esse occisum, fateatur: in qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea, quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatii fortissimi viri, qui nondum libera civitate, tamen Pont Rom comitiis liberatus est, cum, sua manu iororem esse interfectam, fateretur. Aliqui Aristotelem, suum in omni scientia virum, temere ausi sunt reprehendere, quod exemplum genus argumentationis fecerit: sed magnus ille vir, & acuta mente præditus, maius quiddam perpexit: nimirum exemplum esse argumentum quidem à similitudine, sed in argumentatione positum, efficere novum argumentationis genus, quod à ratiocinatione, & inductione line controversia differt. Enthymema autem esse non potest, cum in enthymemate semper generale aliquid vel ponatur, vel intelligatur: in exemplo vero ex una re singulari alia inducatur. Vnde fit, ut sit quartum argumentationis genus, quod ea ratione ab inductione separatur, qua Enthymema à syllogismo disjungitur.

De Ept-

De Epicheremate Cap: XXII.

QUamvis argumentationis partes omnes sint jam exposita, tamen operæ pretium fuerit, quid Epicherema, quid Sorites, quid Dilemma sit, explicare. Nam authores, & quidem gravissimi, eorum mentionem fecerunt. Ea ubi explicata fuerint, facile intelligitur, cur novæ argumentationis partes non debeant existimari. Epicherema igitur Græci aliquando argumentationem vocant, nonnunquam eam argumentationis partem, quam Cicero ratiocinationem appellavit, de qua paulò ante dictum est. Aliquando etiam epicherema vocant breviter comprehensam ratiocinationem, cujus omnes partes in unam conferuntur, hoc modo: sine causâ dominum servus accuset? Sumitis enim est locus apud Ciceronem pro Rege Dejotaro, quem servus apud Cæsarem accusabat: En crimen, en causâ, cur Regem fugitivus, dominum servus accuset. Vbi vehemens argumentum Epicheremate inclusum & involutum est. Erit autem absoluta ratiocinatio, si hoc modo evoluta fuerit: Sine causâ nō debet dominus servus accusare: hic medicus est servus Dejotari: non igitur debet sine causâ dominum accusare.

De Sorite. Cap: XXIII.

SORITES contra multas argumentationes acervatim convolvit, atq; complicitur, unde nomen etiam invenit. Cicero scripsit de eo in libris de

bris de divinatione his verbis. Si necesse sit, inquit, latino verbo liceat, acervalem appellare, sed nihil opus est: ut enim ipsa philosophia, & multa verba Græcorum, sic forites satis latino sermone tritus est. Pulchrum in primis est ejus exemplum apud eundem Ciceronem: atq; si etiam hoc natura præscribit, ut homo homini quicumque sit, ob eam ipsam causam, quod is homo sit, consultum velit; necesse est, secundum eandem naturam, omnium utilitatem esse communem: Quod si ita est, una continemur omnes, & eadem lege naturæ, idque ipsum si ita est, certe, violare alterum lege naturæ, prohibemur: verum autem primum, verum igitur & extremum. Sed apertissime concludit forites ille, qui est in quinta Tuscul: propositum enim erat probare. Quod esset honestum, id solum esse bonum, id autem sic probat: Etenim quicquid sit, quod bonum sit, id expetendum, quod autem expetendum, id certe approbandum, quod verò approbandum, id gratum, acceptumq; habendum: Ergo etiam dignitas &tribuenda est. Bonum igitur omne laudabile. Ex quo efficitur, ut quod sit honestum, id sit solum bonum. In quo forite cum per sex quasi gradus ad complexionem perveniatur, quinque ratiocinationes inclusæ sunt. Sed hoc argumentandi genus sæpe solet esse fallax, atq; captiosum, dum enim minutatim, & gradatim multa adduntur, periculosissima respondentis tela texitur: retexere igitur oportet, & seorsum singula desiderare, sic facilius universa frangitur. In

tur
Sto
fuit
Ch

D
atq;
ma
nan
pla
lin
aut
at
cau
arg
alt
co
rep
aut
Cu
lob
tan
ren
tiu
dis
qu

tur. In hoc disputandi genere frequentes fuerunt Stoici & Zeno, qui eorum inventor, & princeps fuit, Sed maximè omnium illo delectatus dicitur Chrysippus, & Socrates inductione.

De Dilemmate. Cap: XXIV.

Dilemma est, in quo utrum concesseris, reprehenditur. Cicero patriam cum Catilina sic agentem inducit: Quam ob rem discede, atq; hunc mihi timorem eripe: si verus, ne opprimar: sin falsus, ut tandem aliquando timere desinam. Et in epistola ad Quintum Fratrem: Si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas: sin autem exorabiles, summa levitas. Dictum est autem dilemma: quòd ita utrinq; premat, ac urgeat ut ex alterutra parte capiat adversarium. qua de causâ cornutus etiâ syllogismus vocatur: sic enim argumentationis cornua in eo disponuntur, ut qui alterum effugerit, in alterum incurrat: Cicero complexionem appellat. Et si vera est, nunquam reprehendetur: sin falsa, duobus modis diluetur, aut conversione, aut alterius partis infirmatione. Cum viderem, inquit Varro apud Ciceronem, philosophiam Græcis literis diligentissimè explicatam, existimavi, si qui de nostris ejus studio tenerentur, si essent græcis literis eruditi. Græca potius, quàm nostram lecturos: sin à græcorum artibus disciplinis abhorrent, ne hæc quidem curaturos, quæ sine eruditione græca intelligi non possunt:

Itaq; ea

Itaq; ea scribere nolui, quæ nec indocti intelligere possent, nec docti intelligere eurarent. Hoc dilemma deinde Cicero in eum convertit hoc modo: Imò verò & latina legent, qui græca non potuerunt, & qui græca potuerunt, non contemnent sua. Veterum scriptis celebrata est conversio ea qua Evangelus, discipulus Pythagoræ, præceptoris dilemma elusit. Alterius partis infirmatione reprehenderetur, si diceret Cicero: Et si doctis minus esset necessarium, tamen indoctis latinè scribendo consuli debere. Non est autem, cur quisquam existimet, complexionem genus esse argumentationis, à quatuor illis, de quibus supra dixi, diversum. Est enim ratiocinatio imperfecta, quæ à duabus partibus contrariis ducitur, cui si assumptionem subjunxeris, efficies ratiocinationem perfectam, hoc modo: Si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas; sin autem exorabiles, summa levitas. Sed vel implacabiles sunt iracundiæ, vel exorabiles, igitur in illis summa est acerbitas, vel summa levitas.

De Confutations. Cap: XXV.

EXpositis generibus argumentationum, reliquum est, ut rationem, quæ refutandæ, ac reprehendendæ illæ sint, ostendamus. Refutatio dupliciter accipi potest. Nam & pars defensoris tota est posita in refutatione, & quæ dicta sunt ab adversario debent utrinq; dissolvi, & hæc est propriè re-

priè reprehensio, quam cum confirmatione, usu,
 & natura, & tractatione conjunctam esse, diximus.
 Est autem reprehensio, per quam argumentando
 adversariorum confirmatio diluitur, aut infirma-
 tio diluitur, aut infirmatur, aut elevatur. Hoc
 fonte inventionis eodem modo utetur, quo utitur
 confirmatio, propterea quòd, quibus ex locis ali-
 qua res confirmari potest, iisdem potest ex locis
 infirmari. Quare inventionem, & argumentationem
 expolitionem sumptam ex illis, quæ ante præscri-
 pta sunt, hanc quoque in partem orationis trans-
 ferri oportebit. Sed, ut facilius ea, quæ contradi-
 centur, diluere, aut infirmare possimus, observare
 debemus, aut totum esse negandum, quòd in argu-
 mentatione adversarius sumpserit, si perspicue fal-
 sum erit: ut pro Cluentio Cicero cum, quem di-
 xerat accusator, epoto poculo concidisse, negat e-
 odem die mortuum: aut redarguenda esse ea, quæ
 pro verisimilibus sumpta sunt. Primum dubia
 sumpta esse pro certis, deinde etiam in perspicue
 falsis eadem posse dici. Tum ex his, quæ sumpse-
 rint, non effici, quæ velint. Accedere autem opor-
 tet ad singula, sic universa facilius franguntur.

Quomodo sint argumentationes oratorie tra-
ctanda. Cap: XXVI.

IN oratione intunt aliquando, & ratiocinatio-
 nes, breviter conclusæ, & aperta enthymemata,
 & inductiones, atque exempla subtili quadam,
 & brevi oratione comprehensa. Quod ut repre-
 henden-

hendendum non est, ita diligentissimè est curandum, ne syllogismorum, & enthymematum turba conferta oratio sit: dialecticis enim disputationibus, quam oratoriis actionibus erit propior, ac similior; quòd longè aliter esse debet. Locuples enim, & speciosa vult esse eloquentia; quorum nihil consequetur, si cōclusionibus certis, & crebris, & in unam propè formam cadentibus concisa, & contemptum ex humilitate, & odium ex quadam servitute, & ex copia latietatem, & ex amplitudine fastidium tulerit. Seratur igitur non seminis, sed campis: non uti fontes angusti fistulis colliguntur, sed ut latissimi amnes totis vallibus fluat, ac sibi viam, si quando non acceperit faciat. Adhibeatur in argumentando varietas, & jucunda quædam distinctio: figuris verborum, & ornamentis sententiarum argumentatio expoliatur. Quo fuerit enim uberius, ac suavior, eo etiam erit credibilior. Nunc sequitur, ut de Peroratione dicamus.

De Peroratione Cap: XXVII.

EXtrema pars orationis est peroratio, quæ divisa est in duas partes, amplificationem, & enumerationem. Augendi autem, & hic est proprius locus in perorando, & in ipso cursu orationis declinationes ad amplificandum dantur, confirmata re aliqua, aut reprehensa. Omnes enim affectus etiam si quibusdam videntur in proœmio, atq; peroratione sedē habere, in quibus sanè
sunt

sunt frequentissimi, tamen aliæ quoque partes recipiunt, sed breviores. ut cum ex his plurima sint reservanda. At hic, si usquam, totos eloquentiæ aperire fontes, licet: hic denique efficiendum est oratori, ut non modò auditores, qui sua sponte se dant, & quo impellit ipse, inclinant, atq; propendunt, penitus incitentur, sed ut quietos etiam, & languentes possit vi orationis permoveere. In quo, & si plus est operis, tantam vim habet tamen illa, quæ rectè à bono pòeta dicta est Flexanima, atq; omnium regina rerum oratio, ut non modò inclinantem erigere, aut stantem inclinare, sed etiam adversantem, & repugnantem, ut imperator bonus, ac fortis, capere possit. Quod usque eo magnum est, atque præclarum, usq; eo admirabile, ut in eo penè sint omnia. Ad id autem consequendum, quæ superiore libro de amplificatione dicta sunt, valdè conducunt: Sed illud caput est, in quo optimi & gravissimi authores una voce consentiunt, ut omnes animi motus, quos orator adhibere volet auditoribus, in ipso oratore impressi sint, atque iusti. Neque enim facile est perficere ut incitentur alii, nisi is, qui dicit, iis ipsis sensibus, ad quos illos adducere vult permoveatur. Vt enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ, nisi admoto igni, ignem concipere possit; sic nulla mens est, tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quæ possit incendi, nisi inflammatus ipse ad eam, & ardens accesserit. Primum est igitur ut apud eum, qui dicit, valeant ea, quæ valere apud auditores

auditores, volet: afficiaturque prius, quàm afficeretur. Nihil autem opus est simulatione, & fallaciis, ut toties omni animi motu concitetur orator. Ipsa enim natura orationis ejus quæ suscipitur ad aliorum animos permovendos, oratorem ipsum magis etiam, quàm quenkum eorum, equi audiunt, permovet: Miram etiam vim habet in hoc ipsum imagines rerum absentium ita complecti animo, ut eas cernere oculis, ac præsentibus habere videamur, has qui quis bene conceperit, is erit in affectibus potentissimus. Hæc, quæ dicta sunt, vera esse indicant multæ Ciceronis perorationes, ut pro Milone, ubi ait Sed finis sit, neq; enim præ lacrymis jam loqui possum, & hic se lacrymis defendi vetat. Et pro C. Rabio posthumo: Sed jam quoniam, ut spero, fidem, quam potui, tibi præstiti Posthume, reddam etiam lacrymas, quas debeo. Et paulò post: iam indicat tot hominum fletus, quam sis charus tuis, & me dolor debilitat, includitque vocem. Aliis autem affectibus aliæ ejusdem perorationes sunt plenæ. Enumeratio autem nonnunquam laudatori, suadori non sæpe, ac cuivis sapius, quàm reo est necessaria. Hujusmodi tempora duo sunt: si autem memoriæ diffidas eorum apud quos agas, vel intervallo temporis, vel longitudine orationis, vel si frequentatis firmamentis vim est habitura causâ majorem: quæ autem repetimus, quàm brevissimè dicenda sunt; & quod græco verbo patet, decurrendum per capita, nam si morabimur, non jam enumeranda erunt, cum pondere

ponderare aliquo dicenda sunt, & aptis excitanda,
sententiis, & figuris utique varianda: alioqui nihil
est odiosius recta illa repetitione, velut memoriæ
auditorum dissidentis. Est etiam in enumeratione
vitandum, ne ostentatio memoriæ suscepta vi-
deatur esse puerilis.

FINIS LIBRI SECUNDI.

DE ARTE RHE-
TORICA. LIBER III.

De Elocutione. CAP. I.

PROXIMO libro ratio inventa collocandi,
atq; disponendi explicata est. Hic jam elocu-
tionis rationem tractabimus, in qua Oratorem
excellere, cætera in eo latere, indicat nomē ipsum
Non enim inventor, aut compositor, aut auctor
hæc complexus est omnia, sed & græcè ab eloquē-
do Rhetor, & latinè eloquens dictus est. Cætera-
rum enim rerum, quæ sunt in Oratore, partem ali-
quam sibi quisq; vendicat, dicendi autem, id est
eloquendi maxima vis huic soli conceditur, Elo-
qui autem est, omnia, quæ mente conceperis, pro-
mere, atq; ad audientes proferre. Sine quo super-
vacua sunt priora, & similia gladio condito, atque
intra vaginam hærenti. Hæc itaq; maximè doce-
tur: hoc nullus nisi arte assequi potest: huc studi-

F

um adhi-

um adhibendum : hoc exercitatio petit, hoc imitatio, hic omnis ætas cōlūmitur : hoc maxime orator oratore præstantior. Ideoq; M T inventiorem quidem, ac dispositionem prudentis hominis putat, eloquentiam oratoris. cum autem eloquentiam, id est, in eloquendo excellentem putat, qui ita dicit. ut probet, ut delectet. ut flectat. Sed probare necessitatis est, delectare suavitatis, flectere vero victoriæ. Hæc cum ita sint, merito tertius hic liber, qui elocutionis præcepta continet, ut duobus superioribus utilior est, sic etiam erit aliquanto longior.

Quæ in elocutione spectanda sint. Cap: III.

HÆC in elocutione spectanda sunt, ut latine, ut planè, ut ornatè, ut ad id, quodcumq; agitur aptè, congruenterq; dicamus. De ratione puri, dilucidiq; sermonis, & si permagni eam facere debeamus, cum verborum delectus origo sit eloquentiæ, locus hic præcipiendi non est. Nihil traditur literis, doctrinaq; puerili, & consuetudine sermonis quotidiani, & lectione veterum oratorum, & poetarum confirmatur. Reliquas igitur duas partes, quibus omnis admiratio ingenii, omnis laus eloquentiæ continetur, explicemus: quæ duæ partes, illustrandæ orationis, ac totius eloquentiæ cūmulantur, quarum altera dici postulat ornatè, altera aptè, hanc habent vim, ut sit quàm maxime jucunda, qui n max me in sensus eorum, qui audiunt influat, & quàm parvis sit rebus instructas.

De Or.

De Ornatu. Cap: III.

Ornatur igitur oratio genere primum, & qua
 u colore quo lam, & succo suo, nam ut gra-
 vis. & suavis. & erudita sit, ut libera sit, ut
 admirabilis. ut polita, ut sensus. ut dolores habeat,
 quantum opus sit, non est singulorum articulo-
 rum, in toto spectantur hæc corpora. Genus igi-
 tur dicendi est eligendum, quod maxime teneat
 eos, qui audiant, & quod non solum delectet, sed
 etiam sine satietate delectet. Sed volenti ornatè
 dicere diligentissime sylva rerum primum, sen-
 tentiarumq; comparanda est. Rerum enim copia
 verborum copiam gignit, & si honestas in rebus
 ipsis, de quibus dicitur, existit ex rei natura qui-
 dam splendor in verbis, facileq; suppediat omnis
 apparatus, ornatufq; dicendi.

De ornatu orationis. Cap: IV.

Omnis oratio conficitur ex verbis, quorum
 primum nobis ratio simpliciter videnda est,
 deinde conjunctè. Nam est quidam orna-
 tus orationis, qui ex singulis verbis est, alius, qui
 ex continuatis, conjunctisque constat. Ergo ute-
 mur verbis, aut iis, quæ propria sunt, & certa qua-
 si vocabula rerum, penè una nata cum rebus ipsis,
 aut iis, quæ novamus, & facimus ipsi.

De verbis simplicibus Cap: V.

Verba simplicia natura sunt, aut consonanti-
 ora, grandiora, leviora, & quodammodo
 nitidio-

nitidiora, alia contrā. Consonantiora enim sunt, quamquam. moderatio, & concertare, quā, & si, modestia, & confingere. Grandiora, immanis, contrucidate, optimus, officiosissimus, quā hęc, magnus, necare, bonus, officiosus. Nitidius. etiam bos, quā vacca. Ut syllabę autem ē literis melius sonantibus clariores sunt, ita verba ē syllabis magnis vocalia & quō plus quęq; spiritus habet, eō pulchrior: & quod facit syllabarum, idem verborum quoque inter se copulatio, ut aliud alijunctum melius sonet. In univēsum quidem optima simplicia creduntur, quę aut maximē exclamant, aut sono sunt iucundissima. Et honesta quidem turpibus potiora semper, nec sordidis unquam in oratione erudita locus. Clara vērō, ac sublimia materię modo concernenda sunt. Quod enim aubi magnificum, tumidum alibi: & quę humilia circa res magnas, apta circa res minores videntur: & sicut in oratione nitida notabile est humiliter verbum, & velut macula, ita à sermone tenui sublime, nitidumq; discordat, fitque corruptum, quia in plano tumet. Sed hęc ferē aurium quodam iudicio sunt ponderanda, in quo consuetudo etiam bene loquendi valet plurimum. Sed quoniam tria sunt in verbo simplici, quę Orator afferat ad illustrandam, atq; exornandam orationem, aut inusitatum verbum, aut novatum, aut translatum, de singulis breviter dicamus.

De verbis inusitatis. Cap. VI.

Inusitata

Inusitata sunt prisca ferè, ac vetusta, & ab usu quotidiani sermonis jam diu intermissa, quæ sunt Poëtarum licentiâ liberiora, quàm Oratorum, eoquæ ornamento acerrimi judicii P. Virgilius unice est usus, olli enim, & quia nam, & pone, pellucet: & aspergunt illam, quæ etiam in picturis est gratissima, vetustatis immitabilem arti auctoritatem. Habet etiam, in oratione Poëticum aliquod verbum dignitatem, si rarò etiam, & in loco adhibeatur. Neque enim est, cur illud quicquam fugiat dicere, ut Cælius, sobolem, aut effari, aut nuncupari, & alia multa: quibus loco positis gravior, atq; antiquior oratio sæpè videri solet.

De verbis novis. Cap: VII.

Novantur autem verba, quæ ab eo, qui dicit, ipso gignuntur, ac fiunt, aut similitudine, aut imitatione, aut inflexione, aut adjunctione verborum. Similitudine: ut, Syllaturit, à Cicero ne formatum est: & ab Asinio, Fimbriaturit, ad similitudinem verbi proscripturn. & à Livio, sobolescere, ab Horatio, juvenescere, à Vergilio lætescere, & ignescere dictum est, ut ferveſcere. Imitatione facta sunt tinnio, rugio, clangor, murmur, aliæque permulta. Inflexione, ut à bibo, bibosus, inflexit Laberius Mimographus. Adjunctione versutiloquus, & expectorare, novavit Ennius. Sed Græcis magis concessum est fingere, audendum tamen aliquando, & si quid periculosius finxisse.

videbimur, quibusdam remediis præmuniendum est, Vt ite dicam, Si licet dicere, Quodam modo, Permitte mihi sic dicere In quo non falli iudicium nostrum, sollicitudine ipsa manifestum erit. nunc quoniam de verbis inusitatis, & novis dictū est, de tropis, nam illis verba transferuntur, exponamus.

De Tropis. Cap: VIII.

TRopus est verbi, vel sermonis à propria significatione in aliam cum virtute mutatio: ut cum dicimus, lætas segetes, verbum, lætas à propria significatione, qua lætos homines dicimus, ad segetes cum virtute transfertur. Sunt autem tropi numero undecim. In uno verbo septem Metaphora, Synecdoche, Metonymia, Antonomasia, Onomatopœia, Catachreus, Metalepsis. In oratione verò quatuor Allegoria, Periphrasis, Hyperbaton, & Hyperbole: de quibus tametsi nō dum de eo dicamus ornatu, qui ex coniunctis continuatq; verbis constat, breviter scribemus, nō iterum de tropis disserere cogamur.

De Metaphora. Cap. I X.

Incipiamus igitur ab eo, qui cum frequentissimus est, tum longè pulcherrimus, translatione dico, quæ Metaphora Græcè vocatur Latissime enim patet. Eam necessitas genuit inopia coa-

da, & angustis, post autem delectatio, iucundi-
 tasq; celebravit: Nam ut vestis frigoris depellēdi
 causa reperta primo post adhiberi cæpta est ad or-
 natum etiam corporis, & ad dignitatem, sic verbi
 translatio instituta est inopiæ causa frequentata de-
 lectionis. Est autem translatio cum nomen, aut
 verbum propter similitudinem transfertur ex eo
 loco, in quo proprium est, in eum, in quo propri-
 um deest, aut translatum proprio melius est. Id
 facimus, aut quia necesse est, aut quia significan-
 tius, aut quia decentius. Nam gemmare vites, ly-
 xuriam esse in herbis, latus segetes etiam rustici
 necessitate dicunt. Oratores durum hominem aut
 asperum. Non enim proprium erat, quod darent
 his affectionibus nomen. Iam incensum irā, in-
 flammatum cupiditate, & lapsum errore, signifi-
 candi gratia. Nihil enim horum suis verbis, quā
 his accersitis, magis proprium erat. Illa ad orna-
 tum, lumen orationis, & generis claritatem, &
 concionum procellas, & eloquentiæ flumina, ut
 Cicer: pro Milone: Clodium fontem ejus gloria
 vocat, & alio loco segetem, ac materiam. Illud au-
 tem admirandum videtur, quid sit, quod omnes
 translatis, & alienis magis delectantur verbis,
 quā propriis, & suis. Nam si res suum nomen,
 & proprium vocabulum non habet, ut pes in navi,
 ut in vite gemma, necessitas cogit, quod non ha-
 beas, aliunde sumere: sed in suorum verborum
 maxima copia, tamen homines alienā multo ma-
 gis, si sunt ratione translata, delectant. Causa au-
 tem il-

tem illa est, quòd translatio est similitudo, ad unum verbum contracta, similitudine autem mirificè capiuntur animi. Eo autem distat, quòd illa comparatur rei, quàm volumus exprimere, hæc pro ipsa re dicitur. Computatio est, cum dico fecisse quid hominem, ut leonem. Translatio, cum dico de homine, leo est.

Quotuplex sit translatio. Cap: X.

Metaphoræ autem vis omnis quadruplex est. Cum in rebus animalibus aliud pro alio ponitur: ut Livius, Scipionem à Catone attrahi solitum refert. Inanimata pro aliis generis ejusdem sumuntur, ut, concentu virtutum nihil est suavius. Aut pro rebus animalibus inanissima: ut,

Duo fulmina belli

Scipiadas.

Sedet inscius alto.

Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

Aut contra.

Præcipuèque ex his oritur mira sublimitas, quæ audaci, & proximè periculum translatione tolluntur, cum rebus sensu carentibus actum quendam, & animos damus, qualis est.

Pontem indignatus Ataxer.

& illa Ciceronis: Quid enim tuus ille Tubero districtus in acie Phariatica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? In translatione primum fugienda est dissimilitudo, qualis est in illo Ennii Cæli ingentes fornice,

fornices. Deinde videndum est, ne longè simile sit ductum: Syrtim patrimonii, scopulum libentius dixerim: Charybdim bonorum: voraginem potius. Facilius enim ad ea, quæ visa, quàm ad illa, quæ audita sunt, mentis oculi feruntur. Sunt quædam & humiles translationes, ut, Saxea est verruca: quædam majores, quàm res postulat: ut, Tépéllas commestationis: quædam minores, ut, commestatio tempestatis. Vt mollicus autem, atque opportunus ejus usus illustrat orationem, ita frequens, & obiturat, & tædio complet: continuus verò in allegoriam, & ænigma exit. Quòd si vereare, ne paulo durior translatio esse videatur, mollienda est præposito sæpè verbo, ut, Si olim M. Catone mortuo pupillum senatum quis relictum dicat: paulò durius, sin, ut ita dicam, pupillum, aliquanto mitius est. Etenim verecunda debet esse translatio, ut deducta esse in alienum locum, non irruisse, atq; ut precario, non vi venisse, videatur. Diligenter etiam cavendum est, ne omnia, quæ Poëtis permilla sunt, convenire Oratori putemus: nec enim pastorem populi autore Homero dixerim, nec volueres pennis remigare, licèt Virgilius in apibus ac Dædalo speciosissimè sit usus. Modus autem nullus est florentior in singulis verbis, nec qui plus luminis afferat orationi, eoquè in illo explicando meritò longiores fuimus.

De Synecdoche. Cap. XI.

Synecchdo-

Synecdoche tropus est, in quo ex parte totum, aut contra, ex antecedentibus sequentia intelliguntur. Quæ descriptio octo illos modos comprehendit, quibus fit synecdoche, quos gravissimi scriptores tradiderunt. Ex parte totum intelligitur, ut ex puppi navis: ensis ex Mucrone: aut ex tecto domus. Cicero: Mucrones eorum à jugulis nostris rejecimus. Huc pertinet, cum vel ex uno plures significantur. Livius: Romanus prælio victor: & Virgilius:

Hospis habet muros.

Vel genus ex forma, id est, parte illi subjecta. Virgilius:

Dentesq; Sabellicus exacuit sus.

Pro quovis sue: vel ex materia res universa: quæ ratione & ferrum pro gladio. & pinus pro navi, & aurum atq; argentum pro aurea, & argentea pecunia sumitur. Cice. Homines instructi, & certis locis cum ferro collocati. Contra verò, & ex toto pars declaratur, ut in illo Virgili:

Pontemq; ignemq; ferebant.

De quo genere est, cum aut è pluribus unus intelligitur. Cicero ad Brutum: Populo, inquit, imposuimus, & oratores visi sumus: cum de te tantum loqueretur: Aut è genere pars illi subjecta, Virgilius:

Prædamq; ex ungulibus ales

Proiecit fluvi.

Pro Aquila.

Ex antecedentibus sequentia monstrantur: ut cum ait idem Poëta:

Aspice

Aspicere aratra iugo referunt suspensa iuventi.

Ut ex his perspicuum est, quæ hoc & proximo capite dicta sunt Translatio permovendis animis plerumque, & signandis rebus, ac sub oculos subiiciendis reperta est: synecdoche variare sermonem potest, ut ex uno plures intelligamus, parte totum, specie genus, præcedentibus sequentia vel contraria, omnia liberiora Poëtis, quam Oratoribus.

De Metonymia. Cap: XII.

Metonymia est tropus, in quo causas per effecta, vel effecta per causas, vel ex eo, quod continet, id quod continetur, vel rem è signo intelligimus Per causas effecta declaramus, cum inventor, aut alicujus rei author, pro re inventa ponitur. Virgilius:

Oncrantq; canistrum

Dona laborata Cereris.

Hoc modo Platonem, Aristotelem, Demosthenem, frequenter pro eorum scriptis ponimus. Cicero: Lectitasse Platonem studiosè, audivisse etiam Demosthenes dicitur. Ex effectis autem causa significatur, cum sacrilegium deprehensum, & scelus dicimus pro scelerato Hinc mœstum timorem, tristem tenebrositatem, & pallidam mortem eleganter optimi dicunt authores. Virgilius:

Mœstumq; timorem.

Mutite.

Horatius:

Pallida mors æquo posuit pede pauperum tabernas,

Regumq;

Regumq; turres.

Ex eo. quod continet, id quod continetur, venustè etiam intelligitur: Sic bene morata: urbes vocantur, sic seculum sælix, sic Roma pro Romanis, Athenæ pro Atheniensibus frequenter ponuntur, Virgilius:

Cælo gratissimus amnis. Id est, Cœlestibus Cicero: Ut omittam illas omnium doctrinarum inventrices Athenas, in quibus summa dicendi vis & inventa est, & perfecta: Athenas dixit. pro Atheniensibus. Huc referuntur etiam illa, cum ex possessore res, quæ possidetur, aut ex duce exercitus significatur. Virgilius:

Iam proximus ardet

Vc alegon.

Id est, Vcalegontis domus. Sic hominem divortari, cujus Patrimonium devoratur: & ab Annibale apud Cannas caesa sexaginta milia dicimus, id est, ab ejus copiis. Et signo denique res monstratur: unde toga, quæ pacis erat insigne, & otii, pro pace: & falces ulurpantur pro magistratu. Virgilius:

Non illum populi fasces, non purpura Regum

Elexit

Metonymiam, ut ait Cicero, Rhetores hypallagen vocant.

De Antonomasia. Cap: XIII.

Antonomasia ponit aliquid pro nomine: ut, Everfor Carthaginis, & Numantia, pro Scipione,

ione, & Romanæ eloquentiæ princeps pro Cice:
 Epitheton autem, siue latinè malis dicere apposi-
 tum, non est tropus, quia nihil vertit. Necesse est
 enim semper, ut id, quod est appositum, si à pro-
 prio diversis, per se significet, & faciat Antono-
 masiam. Nam si dicas, Ille qui Carthaginem, &
 Numantiam vertit, Antonomasia est: si adjeceris,
 Scipio, appositum. Apposito & frequentius & li-
 berius poëtæ utuntur, namque illis satis est, conve-
 nire verbo, cui apponitur: & ita, Dentes albi, &
 humida vina apud eos non reprehenduntur. Apud
 Oratorem nisi aliquid efficitur, redundat. Tum
 autem efficitur, si sine illo, quod dicitur, minus
 est, qualia sunt, ô scelus abominandum, ô defor-
 mem libidinem. Exornatur autem res tota ma-
 ximè translationibus: Cupiditas effrænata, & in-
 sanæ substructiones. Solet etiam fieri aliis adjun-
 ctis Epitheton tropis, apud Virgilium: Turpis e-
 gestas, & tristis senectus. Verumtamen talis est ra-
 tio hujus virtutis, ut sine appositis nuda sit, & ve-
 lut incompta oratio, ne oneretur tamen multis.
 Nam fit longa, & impedita.

De Onomatopœia. Cap: XIV.

Onomatopœia, id est fictio nominis, græcis
 inter maximas habita virtutes, latinis vix
 permittitur. Ab his tamen plurima sunt per
 Onomatopœiam posita, qui primi sermonem fe-
 cerunt, aptantes affectibus nomen. Nam mugi-
 tus, &

tus & sibilus, & murmur, & vagitus, aliaque quæ plurima inde venerunt, At nunc raro, & cum magno iudicio hoc genere utendum est, ne novi verbi assiduitas odium pariat: sed si commodè quis eo utatur, & raro, non modò non offendet novitate, sed etiam exornabit orationem.

De Catachres. Cap: XV.

Abusio, quam *Catachriso* appellant, est quæ verbo simili & propinquo, pro certo, & proprio abutitur. hoc modo: vires hominis breves sunt, aut parva statura, aut longum in homine consilium, aut. uti paucò sermone. aut cum grandem orationem pro magna minutum animum pro parvo dicimus. sic Verg.

I. stat montis equum divina Palladis arte

Ædificant.

Et: quin protinus omnia

Perlegerent oculis

Sic Pixide cuiuscunq; materiæ sunt, & parricida matris quoq; aut sororis interfector dicitur. Abutimur autem verbis propinquis, non solum in his, quæ nomen non habent, ut de p.xide, & parricida diximus, sed etiam in his, quæ habent; ut grandis oratio, equum ædificant, perlegerent oculis, vel quod delectat vel quod licet. Sed hoc interest inter abusionem, & translationem, quòd abusio licet impudens non sit, est tamen licentior, & audacior, quàm translatio. Ex quo apparet, duos hos tropos ita similes esse, ut tamen sint diversi

De Meta-

De Metalepsi. Cap: XVI.

SUperest ex hi, qui aliter significant, Metalepsis, id est, transumptio ex alio in aliud velut viam præstans. Tropus autem est rarissimus, & maxime improprius, Virgilius.

Post aliquot mea regna vident mirabor aristas.

Gradatim enim ab aristas ad spicas, à spicis ad segetes, ab his ad ætates, ab ætatibus ad annos acceditur. Idem etiam pœta in primo lib. *Æneide* sic ait.

Speluncæq; abdidi arvis.

Vbi speluncæ nigræ, ac per hoc crassis, & obscuris tenebris circumfusæ, ad extremum denique infinita altitudine depressæ intelliguntur.

De Allegoria. Cap: XVII.

Allegoria, quam inversionem interpretamur, aliud verbis, aliud sentu ostendit, ac etiam interim contrarium. Aliud Vergil:

Sed nos immensum spatium consecimus æquor.

Et iam tempus, equum spumantia solve colla.

Habet usum talis allegoriæ frequenter oratio, sed raro totius, plerumque apertis permista est. Tota apud Cic: talis est: Hoc miror enim, querorquæ quenkum hominem ita pessundare alterum verbis velle, ut etiam navem pessoret, quia ipse navigat. Illud commissum frequentissimum. Equidem cæteras tempestates, & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum, semper Miloni putavi esse sub-

esse subeundas: nisi adiecisset, fluctibus concio-
num, esset allegoria. nunc eam miscuit. Illud va-
rò longè speciosissimum genus orationis, in quo
trium permista est gratia. similitudini, allegoriæ,
& translationis. Quod fretum: quem Euripum tot
motus, tamque varias habere creditis agitationes,
commutationes. fludius, quantas perturbationes,
& quantos ætus habet ratio conitorum. Dies in-
termittitur unus, aut nox interposita sæpè perturbat
omnia, & totam opinionem parva nonnunquam
commutat aura rumoris. Nam id quoque in pri-
mis est custodiendum, ut quo genere ceperis tran-
slationis, hoc desinas. Multi enim cum initium à
tempestate sumpserunt, incendiò, aut ruinà finiūt,
quæ est in consequentia rerum sædissima. Cæte-
rum allegoria parvis quoque ingeniis, & quotidi-
ano sermone frequentissimè servit, nam illa in a-
gendis causis trita, Pedem conferre. &, jugulum
perere. & sanguinem mittere inde sunt. Allegoria
quæ est obsecutor, ænigma dicitur, vitium prote-
ctio siquidem dicere dilucidè virtus, quo tamen &
pòetæ utuntur. Virgilius

Tres pateat calis spiritum non amplius ulnas.

Et oratores nonnunquam, ut in Triclinio Coa, in
cubiculo nola.

De Ironia. Cap: XVIII.

IN genere, quo contraria ostenduntur Ironia
est, quam illusionem vocant, quæ non so um
aliud

aliud sensu, aliud verbis ostendit, sed contrarium.
 Ea aut pronuntiatione intelligitur, aut persona,
 aut rei natura Nam si qua earum verbis dissentit,
 apparet, diversam esse orationi voluntatem, Cic-
 in Clodium: Integritas tua te purgavit, mihi cre-
 de, pudor eripuit, vita ante acta servavit. & Tur-
 nus apud Virgilium:

Metusq; timoris

Argue tu Drance, quando tot cedis acervos

Tenacroram tua dextera dedit.

De Periphrasi. Cap: XIX.

Cum pluribus verbis id, quod uno aut pauci-
 coribus dici potest, explicatur, Periphrasim
 vocant, circuitum loquendi, qui est apud poë-
 tas frequentissimus. Ut

Tempus erat, quo prima quies mortalibus
ægris.

Incipit, & domo divum gratissima serpit,

Et apud Oratores non rarus, semper tamen astri-
 ctior; quicquid enim significari brevius potest, &
 ornatu latius ostenditur, periphrasis est, Verum
 ut cum decorem habet periphrasis, ita cum in vi-
 tium incidit, perissologia dicitur, obstat enim,
 quicquid non adjuvat.

De Hyperbatō. Cap: XX.

Hyperbaton, id est transgressio, est, quæ ver-
 borum perturbat ordinem, perversione, aut
 transiectione. Perversione, ut, vulgò, me-
 cum, te-

G

cum, tecum, secum. apud Oratores & Historicos, quibus de rebus, apud Virg maria omnia circum Transjessione, ut, animadverti, judices omnem accusatoris oratione in duas divitiam esse partes. Hujusmodi transjessio, quæ rem non reddit obsecram, multum proderit ad continuationes, de quibus postea dicitur in quibus oportet verba ficti ad poeticum quendam ex trahere numerum, ut pensetur, & perpólitissimè possint esse absolute. Postea quidem etiam verborum divisionem faciunt, & transgressionem

Hyperboreo septem subjecta trioni, quod oratione nequaquam recipiet.

De Hyperbole. Cap: XXI.

Hyperbole est ementiens superjessio, cujus virtus est ex adverso, par augendi, ac minuendi, Virgilius:

Geminis minantur. In cælum scopuli.

Et. Fulminis ocyoralis.

Cicero in Antonium, Quæ Charybdis tam vorax? Charybdim, dico, quæ si fuit, fuit animal unum: Oceanus mediis fidiis vix videtur, tot res, rã dissipatas, tam distantibus in locis positas, tam cito absorbere potuisse. Illud Virgilii ad minuendum,

Vix ossibus hærent.

Sed tam in augendo, quàm in minuendo servatur mensura quædam. Quamvis est enim omnis hyperboe ultra fidem, non tamen esse debet ultra modum.

De ornata, qui est in verbis coniunctis.

Cap. XXII

Sequitur continuatio verborum, duas res maximè collocationem primum, deinde modum quendam, formamq; desiderat. Tum & verbis & sententiis oratio confirmanda est, de quibus post tropos aptissimè dicemus, deinde de collocatione. postremo de modo, & forma, id est numeris, qui sunt adhibendi in oratione, differemus.

De figuris.

Cap. XXIII.

Figura (sicut nomine ipso patet) est conformatio quedam orationis, remota à communi, & primum se offerente ratione. Differt autem à tropis figura, quia propriis verbis figura fieri potest, quod in tropos non cadit: ut Fuit hoc quondam, fuit proprium populi Romani: figura est in verbo geminato, in sua significatione permanente Illud tamen notandum coire frequenter in eisdem sententiis & tropum, & figuram. Tamen enim translatis verbis, quàm propriis figuratur oratio: ut qui spem Catilinæ mollioris sententiis aluerunt, conjurationemq; nunciatam corroboraverunt. Aluerunt, & corroboraverunt translata sunt & similiter desinentia similiterq; cadentia

De generibus figurarum.

Cap. XXIV.

G

Sicut

Sicut omnem orationem, ita figuras quoque necesse est versari in sensu & in verbis. Ut verò natura prius est, concipere animo res, quàm enunciare: de iis figuris ante loquendum esset, quæ ad mentem pertinent: sed facilitatem secuti, de figuris verborum prius dicemus. Est autem verborum exornatio, quæ ipsius sermonis insignita continetur perpositione. Inter conformationem verò verborum, & sententiarum hoc interest, quod verborum cōformatio tollitur, si verba mutaris: sententiarum permanet quibuscunq; verbis uti velis; ut, Nunc verò quid agat, quid molliatur, quid denique quotidie cogitet, quem ignorare nostrorum putat? Repetitio est, verborum figura & interrogatio, figura sententiarum, persæpe enim unus, & idem locus, & verborum, & sententiarum ornamenti illuminatur, muta verba. Quid agat, & molliatur, ac denique quid cogitet, quem ignorare nostrum putat? Repetitio tollitur, interrogatio permanet. semperque permanebit, quibuscunque verbis uti velis. Sed quoniam parum inter auctores convenit de numero, & nominibus figurarum, & in eo etiam magna discrepantia est, quod aliquæ à quibusdam inter verborum ponuntur, quæ ab aliis inter sententiarum ornamenta numerantur, nos mediam viam secuti, ea, de quibus gravissimorum scriptorū major consensus est, explicabimus.

Quot modis sunt figura verborum.

Cap: XXV.

Figuræ

Figuræ verborum tribus maximè fiunt modis ;
per adjectionem, detractionem, similitudinè.

Per adjectionem, ut Cicero pro Milone: Occidi, occidi non Spurium Melium: quo loco, verbū, occidi figuratè geminatum est Per detractionem, etiam fiunt figuræ; in quibus multum est venustatis: Cicero in Catilinam: Abiit, excessit, erupit, evasit, ubi conjunctiones prætermittuntur. Sed tertium genus figurarum, quod quandam vocum habet similitudinem, & aures præcipuè in se vertit, & animos excitat, Cicero in Oratore; Itaquæ efficitis, ut cum gratiæ causa nihil facias, omnia tamen sint grata, quæ facis.

De figuris, quæ fiunt per adjectionem.

Cap: XXVI.

Repletio est, cum ab eodem verbo ducitur sæpius oratio, vel, ut Cicero describit, Est ejusdem verbi crebra à primo repetitio Quod acriter, & instanter fit, Cicero in Catilinam, Nihil agis nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modò audiam, sed etiam videam, planequæ sentiam. Idem contra Rullum: Quid enim est tam populare, quàm pax? quia non modò hi, quibus natura senium dedit, sed etiam tecta, atquæ agri mihi lætari videntur Quid tam populare, quàm libertas? quā nō solum ab hominibus, verum etiam à bestiis expeti, atquæ omnibus rebus anteponi videtis Quid tam populare, quàm otium? quod ita jucundum

G 3

est, ut

est, ut & vos, & majores vestri, & fortissimus quisque vix maximos labores suscipiendos putet, ut aliquando in otio possit, præsertim cum imperio, ac dignitate.

DE CONVERSIONE.

Conversio est, cum in idem verbum conjicitur sæpius oratio, Cicero in Antonium, Doletis, tres exercitus populi Romani interfecit? Interfecit Antonius Desideratis clarissimos cives? eos quoque eripuit vobis Antonius Auctoritas hujus ordinis afflicta est? Afflixit Antonius.

DE COMPLEXIONE.

Complexio est, quæ repetitionem, & conversionem complectitur. Qui sunt, qui fœdera sæpe repetunt? Carthaginienses. Qui sunt, qui crudele bellum in Italia gesserunt? Carthaginienses. Qui sunt, qui Italiam deformaverunt? Carthaginienses. Qui sunt, qui sibi postulant ignoscere? Carthaginienses. Cicero pro lege agraria Quis legem tulit? Rullus. Quis majorem populi partem suffragiis privavit? Rullus. Quis comitiis præfuit? Idem Rullus.

DE CONDUPPLICATIONE.

Conduplicatio est verborum geminatio, quæ habet interdum vim, leporem aliàs. Geminantur autem verba modis pluribus, aut enim adjungitur idem iteratum, ut Cic. in Cat. Vivis & vis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. Aut idem ad extremum refertur: Cicero in Verrem, multi & graves dolores inventi parentibus.

sentibus. & propinquis multi. Aut continenter
unum verbum non in eadem sententia ponitur; Ci-
cero pro Ligario, Principum dignitas erat penè
par, non par, fortasse eorum, qui sequebantur: Aut
post aliquam interjectionem repetuntur. Cicero.
Bona, miserum me (consumptis enim lacrymis ta-
men infixus animo hæret dolor) bona inquam Ca.
Pompeii acerbissima voci subiecta præconis: Pos-
sunt quoq; media respondere, vel primis, ut Verg.

Te nemus Angitia vitrea te Fecinus unda.

Vel ultimis: Cicero in Verrem, Hæc navis onusta
ex præda Siciliensi: cum ipsa quoque esset ex præ-
da; interim sententia tota repetitur Cicero in eo-
dem libro. Quid Cleomenes facere potuit? non
enim possum quenquam insimulare falso. Quid
inquam Cleomenes magnopere facere potuit? Iste
vero apud Ciceronem locus est pulcherrimus. in
quo & primo verbo longo intervallo redditum
est ultimum, & media primis, & mediis ultima cõ-
gruunt. Vestrum iam hic factum reprehenditur.
P. C. non meum: at pulcherimum quidem factum.
Verum, ut dixi, non meum, sed vestrum.

DE TRADUCTIONE.

TRaductio est ejusdem verbi crebrius positi
quædam distinctio, quæ facit, ut cum idem
verbum crebrius ponatur, non modò non
offendat animum, sed etiam concinniorẽ orati-
onem reddat, hoc pacto: Qui nihil habet in vita ju-
cundius vita, is cum virtute vitam non potest cole-
re, Item cum tu hominẽ appellas, qui si fuisset ho-

mo, nunquam tam crudeliter vitam hominis petiisset. At erat inimicus: ergo inimicum sic ulcisci voluit, ut ipse sibi reperiretur inimicus. Item Divitias finem divitum esse; tu verò virtutem præfer divitlis. nam si voles, divitias cum virtute comparare, vix satis idoneæ tibi videbuntur divitiæ, quæ virtutis pedisequæ sint. Ex eodem genere & orationes, cum idem verbum modò ponitur in hac, modò in altera re, hoc modo: Cur eam rem tam studiosè curas, quæ multas tibi dabit curas? Item amari jucundum est. si curetur, ne quid insit amari. Item, Veniam ad vos, si mihi senatus det veniam. Sed hoc posterius translationis genus meritò Quint. etiam in jocis, frigidum videtur, *Poliptoron*, quod in multis casibus ponitur, casuum commutatio latine dicitur. Fit aut in uno verbo, aut in pluribus. In uno, ut apud Cicer. Homines te propter pecuniam iudicio liberarunt: hominibus injuria tui stupri dolori non fuit, Homines tibi arma, alij in me, alij post in illum invictum civem dederunt: hominum beneficia prorsus concedo tibi. Et pleni sunt omnes libri, plenæ sapientum voces, plena exemplorum vetustas. Et, non minus in causâ cederet A. Cæcina, Sex: Ebutii impudentiæ, quàm tum in vi facienda cessit audaciæ. Casus enim, paulò aliter, quàm Grammatici, Rhetores appellant, ut sint etiam verborum, tempus assignificantium casus in pluribus: ut, Tib: Gracchū Rempub: administrantem, indigna prohibuit nec diutius in ea commorari C. Graccho similiter occasio obla-

castro oblata est, quæ Reipubl. virum amantissimū subito de sinu civitatis eripuit, Saturninum fide captum malorum perfidia per scelus vita privavit. Tuus, ô Druse, sanguis domesticos parietes vultu parenti aspersit. Sulpitio, cui paulò ante omnia concedebant, cum brevi spatio non modò vivere, sed etiam sepeliri, prohibuerunt. Qui causarum commutationem cum traductione junxerunt, aut annominationi subjecerunt, magnoperè mihi videntur errasse.

DE SYNONYMIA.

Synonymia est, cum verba, idem significantia, congregantur. Quæ cum ita sint. Catilina, perge, quò cœpisti: egredere aliquando ex urbe, patent portæ, proficiscere. Et alio loco: Abiit, excessit, eripit, evasit. Nec verba modo, sed sensus quoq; idem facientes, acervantur. Perturbatio istum mentis, & quædam scelerum effusa caligo, & ardentes furiarum faces excitant.

DE POLYSYNDETO.

Polysyndeton est. schema, quod conjunctionibus abundat.

Tectamq; laremq;

Armag; Amycleumq; canem, Cressamquo pharetram.

DE GRADATIONE.

Gradatio repetit, quæ dicta sunt, & priusquā ad aliud descendat, in pluribus restitit. Vel, ut, cum Cicerone definiamus, Gradatio est,

G 5:

cum gra-

cum gradatim sursum versus reditur ut: Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparavit Cic pro Milo. Neque verò se populo solum, sed etiam senatui commisit: nec senatui modo, sed publicis præidiis, & armis: neque his tantum, sed etiam ejus potestati, cui senatus totam Remp commisit. In tertio loco, cum dicendum fuisset, nec publicis præidiis, & armis tantum: consulò, quoniam id longum erat, & insuavè, pro eo dixit: neq; his tantum. Hæc figura apertio-rem habet artem, & magis affectatam, ideoq; esse ratio-rior debet.

De figuris verborum, quæ fiunt per detractionem.
Cap. XXVII.

Sequuntur figuræ, quæ per detractionem fiunt, quæ brevitatis, novitatisque maxime gratia-
peruntur, quarum una est synecdoche, non tropus ille, de quo dictum antea est, sed verborum figura, cum subtractum verbum aliquod satis ex cæteris intelligitur, quod inter vitia *éclipsis* vocatur, ut Cælius in Antonium, stupere gaudio Græcus, simul enim auditur, coepit. Cicero ad Brutum, sermo nullus scilicet, nisi de te. Quid enim potius, simul enim intelligitur in priori quidem parte, est: in posteriori verò, faciamus, aut aliquid simile Differt ab aposiopesi, quæ sententiarum est exornatio, quod in ea unum verbum, & manifestum quidem, desideratur, ut in superiori exemplo,
& in

& in illo etiam Ciceronis: Data lupercalibus, quo die Antonius Cæsari: ubi nihil aliud intelligi potest, quam hoc, diadema imposuit. At in apostrophe aut incertum est, quod tacetur, aut certe longiore sermone explicandum.

DE DISSOLUTIONE.

Dissolutio est, cum demptis conjunctionibus dissolutè plura dicuntur. Cicer Sit in ejus tutela Gallia, cujus virtuti, fidei, felicitati commendata est. Aptæ est hæc figura non in singulis modò verbis, sed sententiis etiam, ut Cicero pro Archia: Hæc studia adolescentem alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium præbent, delectant domi non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. Dissolutionis autem, & Poly/syndetis fons unus est quia acriora faciunt, quæ dicuntur, & vim quandam præ se ferentia velut sæpius erumpentis effectus, qui dissolutionem, & articulum, idem esse, putant, falluntur. cum articulus, & in 4. ad Heren: & apud Cicer: idem sit, quod incisum.

DE ADIVNCTIONE.

Adivnctio est, in qua unum ad verbum, quod primum, aut postremum collocatur; plures sententiæ referuntur, quarum unaquæq; consideraret illud, si sola poneretur. Fit autem præposito verbo, ad quod reliqua respiciunt, hoc modo: Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amena-

onem amentia: aut illato, quo plura clauduntur. Nec enim is es Catilina, ut te aut pudor unquam à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore revocaverit. Medium quoq; potest esse, quod & prioribus, & sequentibus sufficiat, ut formæ dignitas aut morbo deflorescit aut vetustate. Quod cum sit, conjunctio figura est.

DE DISIUNCTIONE.

Disiunctio (quam perspicuitatis gratia, quoniam etiam superioribus contraria est, hoc loco tradimus) est, cum eorum, de quibus dicimus, unumquodq; certo concluditur verbo. Cicero pro Archia: Me autem quid pudeat, qui tot annos ita vivo, Iudices, ut ab illis nullo me unquam tempore, aut commodum, aut ocium meum abstraxerit, aut voluptas avocarit, aut deniq; somnus retardavit. Et in eadem oratione. Homerum Colophonii civem esse dicunt suum, Chii suum vendicant, Salaminii repetunt, Smirnaei verò esse suum confirmant.

Syneciosis est, quæ duas res diversas colligat, hoc modo: Tam deest avaro, quod habet, quam quod non habet.

De figuris verborum tertii generis.

Cap: XXVIII

Tertium est genus figurarum, quæ aut similitudine vocum, aut paribus, aut contrariis, vertunt in se aures, & animos excitant.

Annomi-

DE ANOMINATIONE.

ANominatio, quā Græci Paronomasiam vocant, est cum paululum immutata verba, atq; deflexa in oratione ponuntur. Ea multis & variis rationibus conficitur: Adjectione hoc modo, Cicero pro Cluentio: Si in hac calamitosa fama, quasi in aliqua perniciosissima flammā Et, emit morte immortalitatem. Detractione sic, contra eum, qui se legationi immoriturum dixerat, pater Quintiliani: non exigo, ut immoriaris legationi, immorare. Commutatione, hoc modo Cicero in Catilinam. Hanc Reipublicæ pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimī posse Trāslatione: Videte, Iudices, utrum homini navo, an vano credere malitis. Hæc figura levis alioqui sententiarum pondere implenda est: Merito igitur illa exempla vitandi potius quā imitandi gratia ponit Quatilianus: Avium dulcedo ducit ad avium: & non Pisonum, sed pistorum: pessimum verò. Ne patres conscripti, circumscripti videntur. &, Rarò evenit, sed vehementer venit, aliæque similia,

DE SIMILITER CADENTE.

Similiter cadens exornatio est, cum in eadem constructione verborum duo, aut plura sunt verba, quæ similiter iisdem casibus esseruntur. Omaoptoto appellat, id est, similem casum, etiam si dissimilia sint, quæ declinentur, nec tantum in fine deprehenditur, sed respondent vel prima inter

inter se, vel mediis, vel extremis: vel etiam permutatis his, ut media primis, & summa mediis accommodentur. & quocunq; modo poterunt accommodari. Cicero: Est idem Verres, qui fuit semper, ut ad audendum projectus, sic paratus ad audiendum. Et, qui in his rebus non ita defendatur, ut mediocris Prætor, sed ita laudetur, ut optimus imperator. Et, si quantum in agro, locisq; desertis audacia potest, tantum in foro, atq; in iudicio impudentia valeret: non minus in causa cederet A. Cæcinnæ Sextæ. Ebutij impudentiæ, quantum in vi facienda cessit audaciæ. Nam in his exemplis casus similes referuntur, audendum audiendum, projectus paratus, defendatur laudetur, mediocris Prætor, optimus imperator, agro, foro, locis desertis, iudiciis. audacia. impudentia: causa vi facienda, impudentiæ, audaciæ.

DE SIMILITER DESINENTE.

Similiter desinens est similis duarum sententiarum, vel plurium finis, hoc est, cum orationis mēbra, vel articuli simili exitu terminantur Cicero: ut ejus semper voluntatibus non modò cives assenserint, focii obtemperarint, hostes obediunt, sed etiam venti, tempestatesque obsecundant. Non modò ad salutem ejus extinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infringendam. Et, non minus in causa cederet A. Cæcinnæ Sextæ Ebutij

Ebutii impudentiæ, quam tum in vi facienda cessit audaciæ. Et pro Cluentio, ut & sine invidia culpa plectatur, & sine culpa invidia ponatur. Differt hæc figura à superiori, est enim similiter cadens, tantum catus similis, etiam si dissimilia sint, quæ declinentur: at similiter desinens in eisdem exitus cadit, ut superiora exempla declarant: Atq; eo fit, ut similiter cadens verbis, & nominibus tantum confici possit, cum similiter desinens illis etiam, quæ declinari non possunt, conficiatur, ut, ejusdem non est & facere fortiter, & vivere turpiter. Deniq; similiter cadens quovis, ut dictum est, loco, similiter desinens non insit in membris, & articulis extremis.

COMPAR.

Compar Græci vocant Isocolon, habet membra orationis, quæ constant ex pari ferè numero syllabarum. Hoc non de enumeratione nostra fiet, nam id quidem puerile est, sed tantum affert usus, & exercitatio facultatis: ut amicum quodam sensu per membrum superiori referre possimus. Cicero pro lege Manilia: Extrema hyeme apparuit, ineunte verè suscepit: media ætate cōfecit. Loquitur autem de bello, quod Pompeius gessit contra piratas. *tricolon* est, quod è tribus constat membris, ut pro Cluent. Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia, fit etiam singulis verbis, ut 2. in Catil: abiit, excessit, erupit, evasit.

CON-

Contrapositum autem, vel, ut quidam vocant, Contentio, ut Cicero loquitur, contrarium (antitheton Græcis dicitur) non uno fit modo. Nam & fit, si singula singulis opponuntur, ut, Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationē amentia. Et bina binis: Nō nostri ingenii, vestri auxilii est. Nec semper contrapositum subjungitur ut in hoc Ciceronis pro Milone. Est enim hæc iudices non scripta, sed nata lex. Verum sicut Cicero dicit, quod de singulis rebus propositis refertur ad singula, ut in eo, quod sequitur, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus. Magnæ veteribus curæ fuit, gratiam dicendi ē quatuor his proximis figuris acquirere. Gorgias in hoc immodicus, copiosus utiq; prima ætate Isocrates fuit. Delectatus est his etiam M. Tullius: verum, & modum adhibuit non ingrata (nisi copia redundet) voluptati, & rem alioqui levem sententiarum, pondere implevit. Nam per se frigida, & inanis affectatio, cum in acres incidit sensus, & innata videtur esse, non accersita.

COMMUTATIO.

Commutatio est, cum duæ sententiæ, inter se discrepantes, ita efferuntur, ut à priori posterior contraria priori proficiscatur: Nō ut edam vivo, sed ut vivam edo. Item, si pœma loquens pictura est, pictura tacitum pœma debet esse. Et

esse. Et apud Ciceronem. Vt & sine invidia culpa plectatur. & sine culpa invidia ponatur. Hæc de verborum figuris dicta sunt, in quibus illud notandum est, multas earum cadere frequenter in easdem sententias, idque cum magna venustate. Cicero: si quantum in agro, locisque; desertis audacia potest, tantum in foro, atque in judiciis impudentia valeret. Compar est, & similiter cadens: Non minus in causa cederet Aulus Cæcinna Sexti Ebutii impudentiæ, quam tunc in vi facienda cessit audaciæ. Compar, similiter cadens, similiter desinens. Accedit & ex illa figura Gratiæ, quæ mutatis casibus verba repetuntur. Non minus cederet, quam cessit.

CORRECTIO.

Correctio est, quæ corrigit, quod positum est verbum. Sed ea fit duobus modis, aut enim prius verbum tantum tollit, ut ibi tecum, & illius largitionibus, & tuis rapinis explevisses (si hoc est explere quod statim effundas) & atq; hæc cives, cives inquam (si hoc nomine eos appellari fas est) de sua patria cogitant, aut priori sublato, pro eo id quod magis idoneum videbitur, reponit, ut, sed stuporem hominis, vel dicam pecudis, attendite, & ô hominum fortunatum, qui ejusmodi nuncios, vel potius pegafos, habeat. Alia correctio est sententiæ de qua suo loco dicemus: Dubitatio est, cum quærere videtur Orator, utrum de duobus potius, aut quid de pluribus potissimum dicat,

dicat, ut venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium: ut, amici ejus morbum, & infamiam, ut Siculi, latrocinium. Ego, quo nomine appellem, nescio: rem vobis proponam: vos eam suo nominis pondere penditote.

Quid verborum figuræ orationi conferant, & quid in eis cavendum sit. Cap: XXIX.

SI quis autem parce, & cum res poscit, verborum figuris utatur, jucundiorē faciet orationem. Qui verò immodice, & sine judicio eas adhibuerit, ipsam illam gratiam varietatis amittet. Didici igitur opera est ut nec multæ sint supra modum, nec ejusdem generis, aut junctæ, aut frequentes: quia satiētas ut paucitas earum, ita varietate quoque vitatur. Quod de his verborum figuris, quæ nobiles sunt, atque insignes intelligendum est, non de illis, quæ valde sunt usitatæ, ac vulgares, quæ etiam si sunt crebriores, contruētas aures minus feriunt. Ridiculum enim est, neglectio rerum pondere, & viribus sententiarum, inania verba in hos modos depravari. Cum enim figuræ sint quasi quiddam gestus orationis, eas sine sententia lecturi, tam est ridiculum, quam quærere habitum, gestumque sine corpore. Non sunt etiam nimis delandæ. Sciendum verò imprimis, quid quique in orando possulet locus, quid persona, quid tempus. Major enim pars harum figurarum posita est in delectatione: ubi verò atrocitate, invidia, miseratione pungendum

gnandum est, quis feret, contrapositionis, & pariter cadentibus. & consimilibus irascentem, flentem, negantem? Cum in his rebus cura verborum deroget affectibus, fidem, & ubicunq; ars ostentatur, veritas abesse videatur

De figuris sententiarum. Cap: XXX.

Nunc res ipsa monet, ut deinceps ad sententiarum exornationes transeamus. Est autem sententiarum exornatio, quæ non in verbis, sed in ipsis rebus quandam habet dignitatem. Atque ea de causa sententiarum ornamenta majora sunt. Quo genere, quia præstat omnibus, Demosthenes, idcirco à doctis, oratorum est princeps judicatus. Schemata ea vocant Græci, quæ maxime ornent orationem, eaque, ut definitio demonstrat, non tam in verbis, pingēdis pondus habent, quam in illuminandis sententiis. Nec aliud quicquam est dicere, nisi omnes, aut certè plerasque aliqua specie illuminare sententias.

INTERROGATIO.

Interrogatio figura est, quoties non sciscitandi gratia assumitur, sed instandi. Quoulq; tandem abutere Catilina patientia nostra? & Patere tua consilia non sentis? Et totus denique hic locus, Quanto n. magis ardet, quàm si diceretur? Diu abuteris patientia nostra: & patent tua consilia. Interrogamus etiam, quod negari non possit. Ciceropro

cero pro Cluentio: Dixit ne tandem causam C. Fidiculanus falcula? Aut ubi respondendi difficilis est ratio, ut vulgo uti solemus. Quomodo? Qui fieri potest? aut invidiæ, aut miserationis, ut Sinon apud Verg.

Hæc quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt

Accipere?

Convenit etiam indignationi.

Et quisquam numen Iunonis adoret?

Et admirationi.

Qui d non mortalia pectora cogis

Auri sacra famēs?

Est interim acrius imperandi genus.

Non arma expedit, totaq; ex urbe sequentur?

Et ipsi nosmet rogamus: Quale est illud Turni apud Virgilium?

Quid agam: aut quæ iam satis ima dehiscat

Terra mihi.

Responsio figura est, cum aliud interroganti ad aliud, quia sic utilius sit occurritur, tum augendi criminis gratia, ut testis in reum rogatus, an à reo fustibus vapulasset? Et innocens, inquit: Tum declinandi, quod est frequentissimum. Quæro an occideris hominem? respondeatur latronem.

SVBIECTIO.

Subjectio est, cum Orator vel interrogat seipsum, & respondet sibi: vel cum alium rogaverit, non

rit, non exspectat responsum, ut Cicero pro Ligario: Apud quem igitur hoc dico; nempe apud eum, qui cum hoc sciret, tamen me antequam vidit, reipublicæ reddit. Et domus tibi deerat? at habebas. pecunia superabat? at egebas. Sunt autem interrogandi, & respondendi sibi non ingratae vices.

ANTEOCCUPATIO.

ANteoccupatio, quam Quintilianus Præsumptionem, Græci prolepsin dicunt, est cum id, quod objici potest, occupamus. Huc pertinet illa Ciceronis præmunitio contra Quint: Cæcilium, quod ad accusandum descendat, qui semper defenderit. Verborum quoque vis, ac proprietas confirmatur, vel præsumptione: Quanquam illa non pæna, sed prohibitio sceleris fuit: vel reprehensione, quam alii correctionem appellant.

CORRECTIO.

Correctio est, quæ tollit sententiam aliquam, & eam alia, quæ magis idonea videtur, emendat, & corrigit: Cicero: Italiam ornare, quam domum suam, maluit: quanquam Italia ornata, domus ipsa mihi videtur ornatior. Est etiam correctio in verborum exornationibus, de qua supra dictum est.

Dubitatio est, cum quærimus, unde incipien-
 lum, ubi desinendum, quid potissimum di-
 cendum, an omnino dicendum sit. Ejus-
 modi exemplis plena sunt omnia. sed unum inte-
 rim sufficit. Cicero pro Cluentio: Equidem, quod
 ad me attinet, quò me vertam, nescio. Negem fu-
 isse infamiam judicii corrupti: & quæ sequuntur,
 & itaq; quo me vertam, nescio. &, quid agam, ju-
 dices? quo accusationis meæ rationem conferam?
 quo me vertam.

COMMUNICATIO.

Communicatio non procul abest à dubitatio-
 ne, cum aut ipsos adversarios consulimus.
 Cicero: Tu denique, Labiene, quid faceres
 tali in re, ac tempore? cum ignaviæ ratio te in fu-
 gam, atq; in latebras impelleret, improbitas & fu-
 ror L. Saturnini in Capitolium arcesseret, consu-
 les ad patriæ salutem, ac libertatem vocarent,
 quam tandem authoritatem, quam vocem, cujus
 sectam sequi, cujus imperio parere potissimum vel-
 les? Aut cum Iudicibus deliberamus, ut Cato Si
 vo. in eo loco essetis, quid aliud fecissetis? Et Ci-
 cero, nunc ego judices jam vos consulò, quid mi-
 hi faciendum putetis: id enim consilii mihi profe-
 cto taciti dabitis, quod egomet mihi necessario ca-
 piendum intelligo.

Prologo.

Prosopopœia est personarum ficta inductio, vel gravissimum lumen augendi, hac & ad-versariorum, & nostros cum aliis, sermones, & aliorum inter se creditiliter introducimus: & suadendo, objurgando, querendo, laudando, mi-serando personas idoneas damus. **Q**uoniam in, inortu-os excitare in hoc genere dicendi, concessum est, **V**rbes etiam, populiq; vocem accipiunt: in quib^{us} hoc modo mollior sit figura: Etenim si me cum pa-tria, quæ mihi vitæ meæ multo est carior, si cuncta Italia, si omnis re'pub: sic loqueretur **M. Tulli**, quid agis? & quæ sequuntur. Sed magna quædam vis eloquentiæ desideratur. Falsa enim & incre-dibilia natura necesse est, aut magis moveant, quia supra vera sunt, aut pro vanis accipiuntur, quia ve-ra non sunt. Formas quoq; fingimus sæpè ut famæ **Virg**: ut voluptatis ac virtutis (quemadmodum à **Xenophonte** traditur) **Prodicus**, ut multarum aliarum rerum **Ovid**.

APOSTROPHE.

Apostrophe est aversus à iudice sermo: mirè autem valet, siue adversarios invadimus: Quid enim tuus ille **Tubero** in acie **Phar-sa**-lica gladius agebat? Sive ad invocationem ali-quam convertimur, **Vos** enim jam **Albani Tumuli** atq; **Luci**: Sive ad invidiosam implorationem, **O** leges **Porciæ**, legesq; **Sempronie**.

Hypotyposis, quam descriptionem Cicero appellat, est propositio quædam forma rerum, ita expressa verbis, ut cerni potius videatur, quàm audiri: vel, Est rerum, quasi gerantur, sub aspectum penè subjectio, ut actione in Verrem septima: Ipse inflammatus scelere, ac furore in forum venit, ardebant oculi, toto ex ore crudelitas emicabat. Nec solum quæ facta sint, aut fiant, sed etiam quæ futura sint, aut futura fuerint, dicendo exprimimus. Mirè tractat hæc Cicero pro Milone, Quæ facturus fuerit Clodius, si præturam invasisset, Hæc translatio temporum erit verecundior, si proponamus talia: Credite vos intueri, ut Cicero: Hæc, quæ non vidistis oculis, animis cernere potestis.

APOSTIOPESIS.

Apostiopesis, quam Cicero præcisionem, non reticentiam, ut Quint: existimavit; nonnulli interruptionem appellant & ipsa ostendit affectus, vel iræ, ut Verg.

Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.
Vel sollicitudinis, & quasi religionis: An hujus ille legis, quam Clodius à se inventam gloriatur, mentionem facere ausus esset, vivo Milone, ne dicam consule? de nostrum enim omnium, non audeo totum dicere.

ETHOPÆIA.

Ethopæia

EThopæia est imitatio vitæ, ac morum alienorum, magnum quoddam ornamentum orationis, & aptum ad animos conciliandos vel maximè, sæpe autem ad permovendos Cicero contra Rullum: Ineunt tandem magistratus tribuni plebis, concio tandem expectata P Rulli, quòd & princeps erat Agrariæ legis, & truculentius se gerebat, quàm cæteri. Iam designatus alio vultu, alio vocis sono, alio incessu esse meditabatur, vestitu obsoletiore, corpore inculto, & horrido, capillatior quàm ante, barbaque majore, ut oculis, & aspectu denunciare vim Tribunitiam, & minitari Reip: videretur.

EMPHASIS.

EMphasis est, cum ex aliquo dicto latens aliquid eruitur: vel, ut Cicero definit, plus ad intelligendum, quàm dixeris, significatio.

Virgilius:

Demissum lapsi per funem.

Idem de Cyclope:

Iacuit per antrum Immensum.

Vbi prodigiosam illam corporis magnitudinem & loci spatium intelligimus.

SVSTENTATIO.

SVstentatio est figura, qua diu suspenduntur auditorum animi, atque aliud deinde expectatur non subjungitur, ut in Verrem Cicero Quid deinde? quid censetis? furtum fortasse, aut prædam

H S.

aliquam?

aliquam? Deinde, cum diu suspendisset iudicium, animos, subiecit, quod multò esset improbius. Aliquando etiam cum expectationem alicujus rei gravissimæ orator concitaverit, ad aliquid, quod leve sit, aut nullo modo criminofum, descendit.

PRÆTERMISSIO.

Prætermiſſionem, vel præteritionem vulgo dicunt, quam Cicero reticentiam vocat, Ea est, cum dicimus, nos præterire, aut non ſcire, aut nolle dicere id, quod tunc maximè dicimus, Cicero in Rullum: Non queror diminutionem vectigalium, non flagitium hujus jacturæ, atque damni. Prætermitto illa, quæ nemo est, quin gravissimè, & verissimè conqueri possit. nos caput patrimonii publici, pulcherrimam populi Romani possessionem, subsidium annonæ, horreum belli, sub signo, claustrisque Reip: positum vectigal fervare non potuisse: eum denique nos agrum P. Rul. concessisse, qui ager ipse per se & Siliianæ dominationi, & Gracchorum largitioni restitisset: non dico hoc solum in Rep: vectigal esse, quod amissis aliis remaneat, intermissis nunquam quiescat, in pace niteat, in bello non obsoleſcat, militem sustentet, hostem non pertimescat: prætermitto omnem hanc orationem, & concioni reservo. De periculo salutis, ac libertate loquor.

LICENTIA.

Licentia est, cum apud eos, quos aut vereri, aut metuere debet Orator, tamen aliquid pro ju-re suo

re suo dicit, quod eos minime offendat. Cicero pro Ligario: Vide, quam non reformidem: vide, quanta lux liberalitatis & sapientiæ tuæ mihi, apud te dicenti, oboriatur: quantum potero vocē contendam, ut hoc populus Romanus exaudiat. Suscepto bello Cæsar, gesto etiam magna ex parte, nulla vi coactus, iudicio meo ac voluntate ad ea arma profectus sum, quæ erant sumpta contra te.

CONCESSIO.

Concessio est, cum aliquid etiam iniquum videmur causæ fiducia pati, atque concedere: pro Milo: excitate, excitate eum. si potestis ab inferis, frangetis impetum vivi, cuius vix sustinens furias sepulti. Et libr 2 Accus. Verum esto: eripe hæreditatē propinquis da palæstritis: & libr 5. Levja sunt hæc in hoc reo crimina: metum virgum Navarchus nobilissimæ civitatis pretio redemit: humanum. Alius, ne condemnaretur pecuniam dedit. usitatum est. Non vult populus Roma. obsoletis criminibus accusari Verrem: nova postulat, inaudita desiderat: non de Prætoræ Siciliæ, sed de crudelissimo tyranno fieri iudicium arbitratur. Sunt, qui, concessionem dictorum esse, velint: qualis apud Cic. Est illa ficta defensio. Verris, sit fur, sit sacrilegus, sit flagitiorum omnium vitiorumque princeps: at est bonus imperator & felix, & ad dubia Reipub. tempora reservandus. Sed concessio iuncta ironiæ miram vim habet ut apud Virg.

Essequ-

I, sequere Italiam ventis, pete regna per undas.

Et meque timoris

Arque tu Drance, quando tot flagris acervos

Terrorum tua dextra dedis Et apud Cice:

Litemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, revocemus ejectos, nimiae pietatis & summi amoris in patriam vicissim nos pœnas, si ita diis placet, sufferamus.

PArenthesis, quam Quintilianus interpretatorem, vel interclusionem vocat, est declinatio brevis à proposito cum concionatori medius aliquis sensus intervenit. Virg:

Vare tuum nomen (superet modo Mantua nobis,

Mantua vœ misce nimium Vicina Cremonæ)

Cantantes sublime ferent ad sidera Cygni.

Hæc breviori re digressio, plurimis fit modis. Sed hoc exemplum rei declarandæ causa posuisse, sit satis. Longior illa digressio, quæ multis pars causæ videtur, inter figuras judicio quorundam numeranda non est. Verum à Cic: numeratur his verbis. Et ab re non longa digressio, in quo cum fuerit delectatio, tum reditus ad rem aptus & concinnus esse debbit. Exemplum est apud Cicer: de situ, & ornatu Syracusarum, aliaq; permulta.

IRonia & à Quintiliano, & à Cicer: inter sententiarum exornationes numeratur. Differt autem ab illa, quæ tropus est, quod tropus brevior sit,

vior sit, & apertior: At in figura totius voluntatis fictio est. Cic: pro Ligario, novum crimen. C. Cæsar, & ante hunc diem inauditum propinquus meus ad te Q. Tubero detulit. Q. Ligarium in Africa fuisse: idq; C. Pansa, præstanti vir ingenio fretus fortasse ea familiaritate, quæ est ei tecum, ausus est confiteri. Ita q; quo me vertam, nescio. Paratus enim veneram, cum tu id neq; per te scire, neq; audire aliunde potuisses, ut ignoratione tua ad hominis miseri salutem abuterer. Et, quid agam ju-dices. & quæ sequuntur.

DISTRIBVTIO.

Distributio, quæ ad sententiarum exornationes pertinet, est, cum aliquid in partes plures tribuitur, quarum unicuiq; ratio deinde sua subjungitur, ut: Alexandro Macedoni neq; in deliberando consilium, neque in præliando virtus, neque in beneficio benignitas deerat. Nam, quum aliqua res dubia accidisset, apparebat sapientissimus: cum autem confligendum esset cum hostibus, fortissimus; quum verò præmium dignis tribuendum, liberalissimus. In 4. ad Here: paulò aliter definitur. Distributio est, cum in plures res, aut personas certas negotia quædam dispartiantur neque sit ulla mentio subjæctæ rationis, quia sine illa fieri potest distributio, ut exempla ibi posita demonstrant, & verba Cic: in Orat: ut aliud aliâ tribuens dispartiat.

PERMISSIO.

Permissio est, cum alicui rei vehementer confidimus. & ostendimus, nos eam tradere, atque concedere cujusvis voluntati, hoc modo: Sed ego jam iudices summum, ac legitimum meae causae jus omitto: vobis, quod æquissimum videatur, ut constituaris, permitto. Non enim vereor, quin etiam si novum sit vobis instituendum, libenter id, quod postulo, propter utilitatem communis consuetudinis sequamini. Est etiam illa permissio, cum aliqua ipsi iudicibus relinquimus aestimanda: nonnunquam advertariis quoque: ut Caius Vatinius: peririca frontem. & dic, te digniorem, qui consul fieres, quam Catonem. Quidam permissionem factorum esse, volunt, ut concessionem dictorum, sed Concessio Quintiliani iudicio factorum est.

DEPRECATIO.

Deprecatio, quam vel obsecrationem, vel obtestationem alii appellant, est cum opem alicujus imploramus, Cicero pro Dejotaro: Quamobrem hoc nos primum metu C. Cæsar per fidem, & constantiam, & clementiam tuam libera, ne residere in te ullam partem iracundiæ suspicemur. Per dexteram te istam oro, quam Regi Dejotaro hospes hospiti porrexisti: istam, inquam, dexteram, non tam in bellis, & in præliis, quam in promissis, & fide firmiorem. Optatio est, quæ voti alicujus præbet significationem, ut pro lege Manilia,

Manilia, Vtinam Quirites virorum fortium, atq; innocentium tantam copiam haberemus. Et pro Rabirio, Vtinam mihi facultatem causa concederet, ut, possem hoc prædicare, & Phil: 9. vellem, dii immortales fecissent P. C. ut etc.

EXECRATIO.

EXecratio est, qua malum alicui precamur. Cicero pro Dejotaro: Dii te perdant fugitive, ita non modò nequam, & improbus, sed fatuus, & amens es.

EPIPHONEMA.

EPiphonema est rei narratæ, vel probatæ summa acclamatio, Virg:
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

EXclamatio est, quæ conficit significationem doloris, aut indignationis alicujus per hominis, aut rei cuiuspiam compellationem: Cicero in Antonium: O miserum me, consumptis enim lacrymis, infixus tamen pectori hæret dolor. Item contra Rullum: O perturbatam rationem, O libidinem refrenandam, O consilia dissoluta, atque perditâ Et in Catil. O tempora, O mores, Senatus hoc intelligit, Cōsul videt, hic tamē vivit.

SVnt & illa jucunda, & ad commendationem cum varietate, tum etiam ipsa natura plurimū profunt, quæ simplicem quandam, & non præparatam

pararam ostendendo orationem, minus nos suspē-
 ctos faciunt. Hinc est quasi pœnitentia ducti, ut
 Cicero pro Cœlio Sed quid ego ita gravem perso-
 nam introduxi? Et quibus utimur vulgò, impru-
 dens incidi. Vel cum, quærere nos, quid dicamus,
 fingimus. Quid reliquum est? & Nunquid omisi?
 Et cum aliqua velut ignoramus: Cicero in Verrem
 Sed earum rerum artificem quem? quemnam? re-
 ctè admones, Polycletum esse dicabant. Et cum
 deponimus apud memoriam auditoris aliqua, &
 reposcimus, quæ deposuerimus. Hæc omnia dant
 orationi varios velut vultus. Gaudent enim res va-
 rietate, & sicut oculi diversarum aspectu rerum
 magis detinentur, ita semper animis præstant, in
 quod se velut novum convertant.

HÆc de tropis & ornamentis tum verborum,
 tum sententiarum dicta sint, in quorum nu-
 mero, nominibus, vi & natura explicanda
 usq; adeo dissentiunt auctores vel Græci vel Latini;
 ut non modò inter te dissentiant, sed, quod majus
 est, Cicero, qui ut ornatusissimus in dicendo, sic in
 præcipiendo fuit diligentissimus, ipse sibi discre-
 pet. Nam ut Quintilianus animadvertit, multas
 figuras in tertio de Oratore libro posuit, quas in
 Oratore postea scripto, quoniam de illis mentio-
 nem non fecit, videtur repudiasse. Quasdam po-
 suit inter verborum exornationes, quæ sententia-
 rum sunt lumina. Quædam ne figuræ quidem sunt.
 Non tamen est, cur quisquam vel illum, vel alios
 auctores

suspe-
cti, ut
perso-
inpru-
camus,
omisi-
errem
m? re-
Et cum
qua, &
ia dant
res va-
rerum
tant, in
porum,
um nu-
canda-
Latini,
l majus
sic in-
discre-
multas
uas in-
nention-
am po-
tentia-
m sunt,
el alios
hores

authores hac de causa temere reprehendat. Ea enim quæ de tropis & figuris præcipi possunt, valde minuta sunt, & exilia, ideoq; non multum interest, hoc ne, an illo modo sentias. Quam ego causam fuisse puto. cur idem Cicero strictim semper & cursim illas attigerit, & nullis nec definiti-
onibus explicatas, nec exemplis illustratas quasi per transennam ostenderit. Iam numerus illarum, nec fuit olim certus, nec verò unquam esse poterit. Cujus rei duas ego reperio causas. Altera est quod novæ figuræ Quintiliano etiam authore, fieri adhuc. & excogitari possunt. Altera, quod tam verborum, quam sententiarum figuræ non in formas, quarum certus, sed in partes, & quasi membra, quorum infinitior est numerus, distribuuntur. Quod optimè vidit Cicero: In Topicis enim cum aliud divisionem, aliud partitionem esse docuisset, dixissetque non esse vitiosum in partitione, si partem aliquam præmittas, quod idem in divisione vitiosum est, sic deinde causam ejus rei addit. Formarum enim certus est numerus, quæ cuiq; generi subjiciantur? parium distributio sæpè est infirmior, tanquam duorum à fonte deductio. Itaque in oratoris artibus quæstionis genere proposito, quot ejus formæ sint, subjungitur absolute: at cum de ornamentis verborum sententiarumque præcipitur, quæ vocantur *oximera* non fit idem. Res enim est infinitior: hæc esse in causa puto. ut cunctis hæc de tropis, & figuris disputatio. non solum dubia, & incerta, sed controversa etiam, plenuq; dis-
sensio.

sententia semper fuerit. In qua ego, quod simile veri visum est, sum secutus.

De Collocatione.

Cap: XXXI.

Sequitur collocatio, quæ erit optima, si vitam orationem efficiet, si coherentem, si lenem, si æquabiliter fluentem. In ea necessaria sunt ordo, & junctura: primum igitur de ordine. Sed illud prius dicam, studiosis dicendi imprimis esse necessaria ea, quæ deinceps de ordine, junctura, quæ tradentur. Hæc enim sunt, quæ clamores, & admirationes in bonis oratoribus efficiunt.

De Ordine.

Cap: XXXII.

Ordinis observatio est in verbis singulis & contextis: in singulis cavendum est, ne decrescat oratio, & fortiori subjungatur aliquid infirmius, ut sacrilego fur, aut latroni petulans. Augeri enim debent sententiæ, & insurgere, ut optime Cicero. Tu, inquit, istis sauciibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, aliud enim alio magis supervenit. At si cæpisset à toto corpore non bene ad latera, faucesq; decederet: Est & alius naturalis ordo, ut diem ac noctem, ortum & occasum dicas potius, quam retrorsum. Quædam ordine permutato sunt superævacua, ut fratres gemini: nam si præcesserint gemini, fra-

mini
sum
mun
sapie
cem
id al
lend
orato
Nan
onen
cilia
orato
carn
quo
faxo

IV
Iqu
pi
neve
effic
Sult
rum
ut,
redo
ga,
bun
tam

similis
 maini, fratres addere, non est necesse, Verbo sen-
 sum claudere, si compositio patiat,ur, longè opti-
 mum est. Cicero in Verrem: Itaque ille M. Cato
 sapiens, cellam penariam Reipubl: nostræ, nutri-
 cem plebis Romanæ Siciliam nominavit. At si
 id asperum erit, decori potius orationis erit consu-
 lendum, ut sit apud summos Græcos, Latinosque
 oratores frequentissimè: Cicero in actione eadem:
 Nam cum omnium sciorum, provinciarum rati-
 onem diligenter habere debetis, tum præcipuè Si-
 cilix, Iudices, plurimis, iustissimisq; de causis. In
 oratione non sunt ad pedes verba dimenta, ut in
 carmine: idèq; ex loco transferuntur in locum,
 quo maximè congruunt, sicut in rudium structura
 saxorum fieri consuevit.

De Vinctura. Cap: XXXIII.

IVinctura verò ut concinna, & elegans sit, asse-
 quemur, si verba extrema cum consequentibus
 primis ita jungemus, ut nevé aspere concurrant,
 neve vastius diducantur. Asperum concursum
 efficiunt consonantes illæ, quæ sunt asperiores, ut,
 Sultima cum X proxima, ut exercitus Xerxis: qua-
 rum tristior, etiam si bina collidantur stridior est:
 ut, Ars studiorum, Rex Xerxes. Hiulecam verò
 reddit orationem vocalium cõcursus Pessimè lon-
 gæ, quæ eadè inter se literas committunt sona-
 bunt, ut, Viro optimo obtemperare. Præcipuus
 tamen erit hiatus earum, quæ cavo, aut parulo ma-

ximè ore proferuntur, ut, sensu humanitatis. & plenior litera est, I, angustior: ideoque obscurius in his vitium Minus peccabit, qui longis breves subijciat: & adhuc, qui præponet longæ brevem: non tamen id, ut crimen ingens, expavescendum est. In quo nescias, negligentia ne, an sollicitudo sit peior: Necesse enim est, ut hic metus impetum diceatq; retardet, & ab his, quæ per ora sunt, averrat. Quare ut negligentis est orator, tum ita ce subinde oratione uti, ita humilis est animus, ut quæ præcipuè Theopompum reprehendunt, quod eas interas tantoperè sugerint. At Plato in populari etiam oratione crebram habet vocalium concursionem. Cicero certè, & Demosthenes modicè respexerunt ad hanc partem. Nam hiulca nonnunquam etiam decent, faciuntq; ampliora quædam. Habet enim ille tanquam hiatus & concursus vocalium molle quiddam, quod iniicit non ingratiā negligentiam de re hominis magis, quàm de verbis laborantis. Ita quæ ille in Oratione pro Marcel. sic ait: Dolebam enim P. C. ac vehementer angebar, cum videre virum talem qui in eadem causâ, in qua ego, fuisset, non in eadem esse fortuna, nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebam, versari me in vestro veteri curriculo, inlo æmulo, atq; imitatore studiorum, ac laborum meorum, quasi quodam locio, à me & comite distracto. Vnde apertè intelligimus, crebram, & nimiam vocalium concursionem esse quidem vitâ tam, modicam verò, & quæ in loco sit, non esse reprehenden-

hend
bi pr
ron
Brac
con
fior
ver
ne co
ver
quod
ter
conj
min
Cum
tia
han
ctura
liger
ellet
nim
nend
dice
verb
quar

N

hendendam Videndum etiam est, ne syllabæ verbi prioris ultimæ, sint primæ sequentis quo Cicero in epistolis exordit: Res mihi invilæ, visæ sunt Brute Et in carmine: O fortunatam natam me consule Romam Etiam monosyllaba, si multa fiat, malè continuabuntur. Brevium præterea verborum, ac nominum vitanda continuatio est, ne compositio minuta sit atque concisa: Et ex diverso, longorum, afferunt enim tarditatem. Illa quoque vitia sunt, si cadentia similiter, & similiter desinentia, & eodem modo declinata multa conjugantur. Nec verba quædam verbis, aut nominibus, similiaq; his continuari debent. Cum virtutes etiam ipsæ tedium pariant, nisi gratia varietatis adjutæ: Illud postremo addamus, hanc orationis quasi structuram, quæ ordine, juncturaque constat, maximam quidem desiderare diligentiam, ea lege tamen, ne fiat operosè. Nam esset cum infinitis, tum puerilis labor. Stylus enim exercitatus efficit facilem hanc viam componendi Nam ut in legendo oculus, sic animus in dicendo prospiciet, quid sequatur: ne inconditis verbis, & malè coagmentatis offendantur aures, quarum est judicium superbissimum.

De modo & forma verborum.

Cap: XXXIV.

Non est ex multis res una, quæ magis oratorem ab imperio dicendi, ignaroque distinguunt, potest, & id, quod dicit, spiritu nos

arte determinat. Orator autem sic illigat sententiam verbis, ut nihil inane, nihil inconditum, nihil claudicans, nihil sit in oratione redundans. Hoc oratorio fit numero, qui aptam, & concinnam, & suavem efficit orationem. Breviter igitur origo, deinde causa, post natura, tum ad extremum usus ipse explicetur orationis aptæ, ac numerosæ.

De origine orationis numerosæ.

Cap: XXXV.

Princeps inveniendi aptam verborum, & numerosam conclusionem fuit Thrasimachus, cujus omnia nimis etiam erant scripta numerosè. Isocrates autem ita scienter, moderateque rem totam temperavit, ut multi existimarint, illum hujus concinnitatis authorem, & principem extitisse. Vbi verò hæc formandæ orationis ratio cognita, & inventa est, sic omnibus placuit Oratoribus, ut Aristoteles, quo nemo nec doctior, nec acutior, nec in rebus vel inveniendis, vel judicandis acrior unquam fuit, versum in oratione vetet esse, numerum jubeat. Ejus auditor Theodectes imprimis, ut Aristoteles sæpè significat, politus scriptor, atque artifex, hoc idem & sentit, & præcipit. Theophrastus verò iisdem de rebus etiam accuratius Romani Ciceronis ferè tēpore agnoverunt, cum jam anni prope quadringēti essent apud Græcos, cum hoc probaretur. Vtique adeo autem hanc orationis confirmandæ rationem ipse Cicero probavit, ut non solum ejus hoc modo faciendæ, & ornandæ

ordinandæ summus ipse artifex fuerit, sed diligentissimè etiam de tota ea præceperit.

Cur numerosa oratio inventa sit.

Cap: XXXVI.

Quoniam igitur habemus aptæ orationis eorum principes, authoresque, quos diximus. & origo inventa est, causa quærat, quæ facilis & aperta est. Aures enim, vel animus potius aurium nuncio naturalem quandam in se continet vocum omnium dimensionem. Itaque & longiora, & breviora judicat, & perfectæ ac moderata semper exspectat, mutila sentit quædam, & quasi si decurtata, quibus tanquam debito fraudetur, offenditur, productiora alia, & quasi immoderatiùs excurrentia: quæ magis etiam aspernantur aures. Cum igitur fortuito sæpè, ut fit, aliquid conclusè, apteque initio diceretur, animos hominum, aures pellebat, ut intelligi posset id, quod casus effudisset, cecidisse jucundè, tunc notatum genus est Notatio autem, & animadversio peperit artem. Itaque ut poetica, & versus inventus est terminatione aurium, observatione prudentium, sic in oratione animadversum est, nullo illud quidem serius, sed eadem natura admonente, esse quoddam certos curtius, conclusionesque verborum. De quarum natura ut disserere possimus, necesse est, ut de incis, membris & periodo prius dicamus.

De incis membris, & periodo.

Cap: XXXVII.

Incisum

Incisum est sensus non expleto numero conclusus: plerisque pars membri. Tale est enim hoc, quo Cicero utitur, Domus tibi deerat? at habebas, Pecunia superabat? at egebas: ubi incisa sunt quatuor. Fiunt & singulis verbis incisa, ut, Diximus: testes dare volumus. Incisum est, Diximus, Membrum autem est sentius, numerus conclusus, sed à toto corpore abruptus, & per se nihil efficiens, ut ô callidos homines, ô rem excogitatam, ô ingenia metuenda: quem, quælo, nostrum fefellit, id vos ita esse facturos. O callidos homines: perfectum est, at remotum à cæteris vim non habet, ut per se manus, & pes, & caput: & ô rem excogitatam. ô ingenia metuenda. Quando ergo incipit corpus esse? cum venit extrema conclusio: Quem, quæso, nostrum fefellit, id vos ita esse facturos? Periodum Cicero tum ambitum, tum circuitum, tum comprehensionem, aut continuationem, aut circumscriptionem dicit. Cum temperetur autem membris omnis paulò longior circuitus, tamen aliud est cæsum, & membratim, aliud circumscriptè dicere. Circumscriptio enim est, cum ab initio ad finem usque quasi in orbem inclusa fertur oratio, donec consistat in singulis perfectis, absolutisque sententiis, Cicero pro Lege Manili. Quanquam mihi semper frequens conspectus vestester multò jucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est visus, Quirites, tamen hoc aditu laudis, quæ optimo cuique semper maxime patuit, non mea-
me volun-

me
tate
cimi
ratio
post
evit
pro
Hæc
min
mus
tilin
deni
tem
num
quia
des,
per
ver
esse

P
cun
vus.
sem
os
loftu

me voluntas, sed vitæ meæ rationes, ab incunte ætate susceptæ, prohibuerunt. Membratim verò dicimus, scûm in singulis membris liberior insistit oratio. Cicero pro Milone: Itaque quando illius postea sic illa, quàm à Catilina acceperat, conquievit? Hæc intentata nobis est, huic ego vos obijci pro me non sum passus, hæc insidiata Pompeio est: Hæc istam Appiam viam, monumentum sui nominis, nece Papyrii cruentavit. Incisum verò dicimus, cûm in singulis insistit oratio, Cicero in Catilinam invecit: 4. Venentur literæ, signa, manus, denique uniuscujusque confessio. Quomodo autem, cûm in incisis. & membris, tu in circuitu numerus sit adhibendus paulò post dicetur. Sed quia nullus extra pœticos numerus esse potest, pedes, quibus & pœma sit, & oratio numerosa temperatur, ponamus, mox enim intelligetur inter versum, & orationem numerosam permagnum esse discrimen.

De pedibus. Cap: XXXVIII.

Pedes, qui duas habent syllabas numero sunt quatuor, Spondeus, Pyrrichius, Choreus, & Iambus. Spondeus est è longis duabus, ut, dicunt, mores: illi contrarius est Pyrrichius, ut novus, tulit. Choreus est è longa & brevi, ut scribit, semper. Huic Iambus est contrarius, ut legunt, reos. Trium vero syllabarum pedes sunt octo, Mollus ex tribus longis, ut, dicendi, conservant.

Trocheus, quem Tribrachum alii appellant, è tribus brevibus, ut littora Anapestus ex duabus brevibus, & longa, ut, pietas. peragunt: Bacchius ex brevi, & duabus longis, ut amores. Antibacchius ex duabus longis, & brevi, ut, audisse Creticus, quem alii Amphimacrum vocant, ex longa brevi, & longa. ut possident Amphibrachius ex brevi, longa, & brevi: ut, petebat. Cicero, ex aliis pedibus tres tantum ponit Pæonas duos, & Dochimum, quibus & nos erimus contenti: nec tamen ipse dissimulat, quibusdam numeros videri, non pedes. nec immerito quicquid enim supra tres syllabas habet, id ex pluribus pedibus est. Est igitur Pæon primus ex longa & tribus brevibus ut aspicere. Pæon ultimus ex tribus brevibus & longa, ut facilitas. Dochimus verò ex Bacchio constat, & Iambo: ut, perhorrescerent.

De numero oratorio. Cap: XXXIX.

QUod inter sit inter oratorium numerum, atque pœma, diligenter nunc attendendum est. Numerum oratorium Græci Rhythmus, pœticum Metrum vocant. Quod etiam si constat utrumque pedibus, habet tamen non simplicem differentiam. Nam Rhythmi spatia temporum constant, pedes etiam ordine. In Rhythmo enim nihil refert, Dactylus ne sit, an Anapestus, cum eodem temporum spatio uterque constet. in versu pro Dactylo poni non potest Anapestus. Est & illud

& illud discrimen, quod metri semper idem est cursus, ut in Heroico carmine, Dactyli, & spondei. In oratione alius atque alius numerus est adhibendus, ita ut nullus sit, qui non aliquo loco adhiberi possit. Ex his facile est intelligere, quàm multum inter orationem numerosam, & pœma intersit. Versus certis legibus adstrictus est, ut nihil fiat extra præscriptum: at in oratione nihil est certum, nisi ut aptè verbis comprehendatur sententia. Itaque omnis, nec claudicans, nec quasi fluctuans, & equaliter, constanterque ingrediens, numerosa habetur oratio. Atque id in dicendo numerosum putatur: non quod constet totum è numeris, sed quod ad numeros proximè accedit. Quò etiam, difficilius est oratione uti, quàm versibus, quòd in illis certa quædam, & definita lex est, quam sequi sit necesse: in dicendo autem nihil est propositum, nisi aut ne immoderata, aut angusta, aut dissoluta, aut fluens sit oratio. In quo illud est vel maximū, quod versus in oratione si efficitur, conjunctione verborum, vitium est, & quidem grave, ac longa animi provisione fugiendum, & tamen eam conjunctionem sicuti versum numerosè cadere, & quadrare, & perficere volumus. Quod quomodo faciendum sit, deinceps explicemus.

In qua parte ambitus debeat inesse numerus, & qui pedes maximè probentur.

Cap: XL.

Est igitur

Est igitur intelligendum, in toto verborum ambitu numeros tenendos esse: Falluntur enim, qui censent, cadere tantum numeros oportere, terminarique sententiam. Et si enim id maximè decet, quoniam aures semper extremum expectant, in eoque acquiescunt, ad hunc exitum tamen à principio ferri debet verborum illa comprehensio, & tota à capite ita fluere, ut ad extremum veniens ipsa consistat. Et Aristoteles quidem heroum numerum grandiore iudicat, quem desideret soluta oratio. Iambum autem nimis è vulgari esse sermone. Ita neque basilem, & abjectam orationem, nec nimis altam & exaggeratam probat, plenam tamen eam vult esse gravitatis, ut eos, qui audiens ad maiorem admirationem possit traducere. Trocheum autem, quem alii Tribrachum appellant, ad oratione segregat: quia contractio, & brevis dignitatem non habent. Ita pæona probat, quem orationi vel orienti, vel mediæ, vel cadenti aptissimum iudicat. Cicero autem sentit, omnes in oratione esse permixtos, & quasi confusos pedes. Nec enim effugere possemus animadversionem, si semper iisdem uteremur. Sed Creticum Dichoreum, dochimum, pæona cæteris anteponit, modò ne dochimus iteretur, aut continuetur. In herois verò dactyli, & anapæsti, & spondei pede impunè progredi licere cenet. duos duntaxat pedes, aut paulò plus, ne planè in versum aut similitudinem verluum incidamus. Sit igitur permixta, & temperata numeris, oratio, nec
dissoluta,

dissoluta, nec tota numerosa, pæone maximè, quo-
 num optimus auctoritate cenlet, sed reliquis eti-
 am numeris, quos ille præterit. temperata. In his,
 quæ de nido, atq; humili sermone dicentur, lam-
 bas erit frequentissimus: Pæon in amplioribus, in
 utroque Dactylus. Ita in varia, & perpetua orati-
 one, ni sunt inter se miscendi, & temperandi. Sic
 maximè animadvertetur delegationis aucupium,
 & quadrandæ orationis industriâ. Nec verò nimi-
 us hic curtus numerorum esse debet, id enim in di-
 cendo numerosum putatur, non quòd totum con-
 star è numeris, sed quod ad numeros proximè ac-
 cedit. Nullus enim pes est, qui non aliquando ve-
 niat in orationem. Miscendi ergo sunt, curan-
 dumq; ut sint plures, qui placeant, circumfusi bo-
 nis deteriores lateant. Cice: pro Mar. Nullius est
 tantum flumen ingenii, nulla dicendi, aut scriben-
 di tanta vis, tantaque copîa, quæ non dicam exor-
 nare, sed enarrare, C. Cæsar, res tuas gestas possit:
 tamen hoc affirmo, & hoc pace dicam tua, nullam
 in his laudem esse ampliorem, quàm eam, quam
 hodierno die consequutus es: in hac periodo sunt
 quidem alii pedes, sed qui eam jucundissimâ effi-
 ciunt, sunt Cretici, Dochimus, Pæon, Dactyli, &
 Spondei.

De initio periodi. Cap. XLI.

Clausulas diligentius, quàm cætera omnia,
 servandas esse, inter omnes convenit: quod
 in his maximè perfectio, atq; absolutio judis-
 catur.

catur. Proximam autem clausulis diligentiam initia postulant. Nam & ad hæc intentus est auditor. Optimè hæc nascuntur à proceris numeris, ac liberis, maximè Dactylo, & pæone priore, quem idem author ut optimum probat. Cicero nobilissimum quidem numerum, eundemque amplissimum esse fatetur, sed Creticum anteposit. Anapæstus etiam, qui Dactylo est spatio par, ordine contrarius, rectè orationem incipit, Cicero pro lege Manilia: Quanquam mihi semper frequens conspectus vester: Exorsus est à spondeo, Anapæsto & Cretico: Et in eadem Oratione. Testis est Italia: à Cretico, & Ita tantum bellum: & Anapæsto & spondeo: &, Qui Siciliam adiit, à Pæone priore. Initia versuum inilis orationis non conveniunt, & si Titus Livius hexametri exordio cepit: facturus ne operæ pretium sim: Drochimus quovis loco aptus est, dum semel ponatur: iteratus aut continuatus numerum apertum, & nimis insignem facit, Cicero de lege Agraria: Est illud amplissimum. quod paulò ante commemoravi, Quirites. Vbi à Spondeo, & Dochimo ducitur initium.

De fine periodi. Cap. XLII.

IN extremo autem circuitu duo, aut tres sunt ferè servandi, & notandi pedes: quos aut Choreos, aut spondeos, aut alternos esse oportebit. Asia geminatum Choreum, qui dichoreus vocatur, maximè secuta est: Cadit autem ille præclare: sed in orationis

orationis numero, nihil est tam vitiosum, quam si semper est idē. Spondeus est in clausulis firmus, & stabilis, quo plurimum est usus Demosthenes. Prona alterum orationi cadenti aptissimum putat Aristoteles, quem Cicero non rejicit, sed aptiorem eo loco iudicat Creticum. Qui siue geminetur, siue spondeum precedat, multum decoris habet in clausulis. Cicero pro Mar. Pristino more dicendi: Creticus est geminatus, & spondeus, & Conservaram ac restitutam puto: spondeus & duo Cretici. Et nec ulla unquam ætas de tuis laudibus conticescet. Duo Cretici & dichoreus. Optimè etiam est sibi iunctus Anapæstus. Cic: Nihil habet nec fortuna tua majus, quam ut possis: nec natura tua melius, quam ut velis conservare quam plurimos. Ne lambus quidem, aut Patrochæus, aut etiam Dactylus, si est proximus à postremo parum volubiliter pervenit ad extremum, si est extremus choreus, aut spondeus: nunquam enim interest, uter sit eorum in pede extremo. Sed iidem hi tres malè concludunt, si quis eorum in extremo locatus est, nisi cum pro Cretico postremus est dactylus. nihil enim interest, dactylus sit extremus, an creticus, quia postrema syllaba brevis, an longa sit, ne in versu quidem refert. Est & Dochimus stabilis in clausulis, & severus, Cic: in Antonium, Te miror, Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorrescere. Multæ sunt aliæ clausulæ, quæ numerosè & jucundè cadunt, quas diligentissimè ostendit Quintilianus. Etiam intelligendum

gendum est clautulas versuum non convenire clautulis orationis, quod Bruto excidit: Quanquam sciunt placuisse Catoni, & vitandum esse, ne plurimum syllabarum verbis: utamur sæpe in suis, quod etiam in carminibus est permolle. Non deant enim, qui Ciceronem vituperent in his: Familiaris cæperat esse balneatori. Et pro Cælio Non minus dura Archipiratae. Nec illud quidem prætereundum est, clautulas maximè apparere & intelligi, quòd aures continuam vocem secutæ, ductæque velut prono decurrentis fluminis, tum magis indicent, cum ille impetus stetit, & intuendi tempus dedit. Variantæ sunt igitur, nec aut animorum iudicio repadientur, aut aurium satietate. Hoc vicissitudines numerorum efficiunt, qui præstabunt, ut neque ii satientur qui audient fastidio similitudinis, nec orator, id, quòd faciet, opera dedita facere videatur.

De media periodo. Cap: XLIII.

SI primi postremi illi pedes sunt hac ratione servati, medii possunt latere, modò ne circuitus ipse verborum sit aut brevior quàm aures expectent, aut longior quàm vires atque anima patiatur. Verùm mediis non ea modo cura debet esse, ut inter se cohæreant, sed ne pigras, ne longa sint: ne, quòd nunc maximum vitium est, brevium contextu reludent, ac sonum reddant penè puerilium crepitaculorum. Nam ut initia, clautulæque

plurimū momenti habent, quoties incipit sensus, aut desinit : sic in mediis quoq; sunt quidam conatus, qui leviter interfistunt ut currētium per etiam si non moratur tamen vestigium facit. Itaq; non modo membra, incitō bene incipere, atq; eludi decet, sed etiam in iis, quæ non dubiè contexta sunt, nec respiratione utuntur, spiritum sustinemus, quis enim dubitet unum sensum, & unius spiritus esse, Animadverti, Iudices, omnem accusatoris orationem in duas divisam esse partes. Tamen & duo prima verba, & tria proxima, & deinceps duo rursus ac tria, suos quasi numero habent, spiritum sustinentes: sicut apud rhythmicos æstimantur hæ particulæ prout sunt graves, acres, lentæ, celeres, remissæ, exultantes. Proinde id, quod ex illis conficitur, aut severum, aut luxuriosum, aut quadratum, aut solum erit. Pæonem quidem ut orienti, sic etiam mediæ orationi aptum esse M. Tullius fatetur. Idem Dochimum quovis loco aptum esse confirmat. Creticos etiam & Bacchiæ nonnulli meritō in hac parte laudant. Fluit autem omnino numerus à primo, tum incitatus brevitate pedum, tum proceritate tardius. Quare, si orationem ferri celerius volumus, crebros trocheos, & lambos inferemus: si lentiùs incedere, spondeos frequentes interponemus: si moderatius ingredi, iis pedibus utemur, qui brevibus, longisq; syllabis temperantur, cursum contentiones magis requirunt, expositiones rerum tarditatem.

De his, quæ suapte natura numerosa sunt.

Cap: XLIV.

Aliquando suapte natura numerosa sunt, quæ dicuntur, etiam si nihil factum est de industria Cum enim sunt casus in exitu finales, aut paribus paria referuntur, quasi sua sponte concinnitatem habet oratio, ut in illo Ciceronis pro Milone, Est enim iudices hæc non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripimus, tangimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti non instituti, sed imbuti sumus. Hæc enim ratio, si ut ut quia referuntur ad ea, ad quæ debent referri intelligamus, non quæsitum esse numerum, sed secutum. Quod fit item referendis contrariis. In hoc genere Cicero frequens est, ut illa sunt in quarto accusationis: Conferre hanc pacem cum illo bello: hujus Prætoris adventum cum illius Imperatoris victoria: hujus cohortem impuram, cum illius continentia, ab illo, qui cepit conditas; ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas quæ sunt venustissima. Semper enim hæc, quæ à Græcis antitheta nominari supra diximus, cum de figuris ageremus, numerum oratorium necessitate ipsa efficiunt, & cum sine industria.

Quæ vitia sunt vitanda in oratione numerosa.

Cap: XLV.

Hæc tamen vitia in tota hac re diligentissime sunt vitanda, imprimis ne apertè verba transgiciantur,

ficiã
tio:
plen
nutri
tia:
agm
ra h
decl
ant.
mer
vale
illuc
hien

H
aut
que
inde
ami
Cic
qui
imp
gion
tron
na c
ne,

ficiantur, quò melius aut cadat, aut volvatur oratio: deinde, ne inania quædam verba, quasi complementa numerorum inculcentur: tertio, ne minutis numeris concidatur, infringaturque sententia: Sed verba jam probata & electa concinnè coagmententur. Nam vel dura inter se commissa potiora sunt inutilibus. Multa sunt autem quæ his vitis declinatis, numerosè componendi laborem minuant. Sunt enim multæ figuræ, quibus & casus numerum possint variari. Sunt multa etiam, quæ eodem valent, atq; significant, ex quibus exercitati facillè illud eligunt, quod institutæ verborum comprehensioni maximè quadrat.

De magnitudine ambitus.

Cap: XLVI.

Habet autem periodus membra minimum duo, sæpe etiam & tria: Cicero pro leg: Ma. Nam cum antea per ætatem nondum hujus authoritatem loci contingere auderem, statueremque nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industria afferri oportere: omne meum ten plus amicorum temporibus transmittendum putavi. Cicero etiam ambitum mediocritatem habere, ait, qui quatuor ferè membris constat: Nam & aures implet, & hec brevior est quàm satis sit, ac longior. Vult autem, ut è quatuor, quasi hexametrorum versuum instar quod sit, constet ferè plena comprehensio. Ejus generis est illud pro Milone, Ego cum tribunus plebis Repub: oppressa me

K 2 senatui

senatui dedissem, quem extinctum acceperam: equitibus Romanis, quorum vires erant debiles bonis viris, qui omnem authoritatem Clodianis armis abjecerant: mihi unquam bonorum præsidium defuturum putarem. Debet autem periodus sententiam concludere: sic etiam apertâ: ut intelligi possit, & non immodica, ut memoria contineri possit.

De numero, qui est membris, & cuiusmodi esse debeant. Cap: XLVII.

Quid sit membrum, quid incisum, quid am-
bitus antea dictum est. Illud etiam est expli-
catum aliud esse circūscriptè, aliud mem-
bratum dicere. Illuc enim circumscribitur verbo-
rum comprehensio donec in clausula tandem cō-
sistat: hic in singulis membris oratio insistit. Quod
in pronuntiando magnopere reficit spiritum, unde
fit, ut oratio quam membris carpinus, longior
multo esse possit, quam ea, quæ constat circuitu.
Ira ut aliquando ad quindecim, aliquando ad vi-
ginti membra excurrat. Cicero pro Milone: Occi-
di, occidi non Spurium Melium, & quæ sequun-
tur. Nihil autem tam debet esse numerosum, quâ
hoc, quod minimè apparet; & valet plurimum.
Spondeum hic Cicero vehementer commendat.
Nam etsi, quod est è longis duabus hebetior vide-
tur, & tardior: habet tamen stabilem quandam,
& non expertem dignitatis gradum: in incisioni-
bus ve-

bus vero multo magis, & in membris: paucitatem enim pedum, gravitatis suæ tarditate compensat.

In quo scribendi genere circumscriptè, in quo sit membratim dicendum.

Cap: XLVIII.

IN historia laudationibus, totoq; eo genere quod Græci *epidiktikon* nominant, quod quasi ad incipiciendum delectationis causa comparatum sit, omnia Isocrateo, Theopompeoq; more, illa circumscriptio, & ambitu dicenda sunt, ut tanquam in orbe inclusa currat oratio. Ita quæ posteaquam est cognita hæc vel circumscriptio, vel comprehensio, nemo, qui aliquo esset in numero, scripsit orationem ejus generis, quod esset ad delectationem comparatum, remotumque à judiciis, forensique certamine, quin redigeret omnes in quadrum, numerumq; sententias. Genus autem hoo-rationis nec totum assumendum est ad contentiones, & causas veras, nec omnino repudiandum. Si enim semper utare, cum satietatem affert, tum quale sit, ab imperitis etiam cognoscitur. Detrahit præterea actionis dolorem, aufert humanum sensum, actoris tollit funditus veritatem, & fidem. Sed quoniam adhibenda nonnunquam est, primum videndum erit, quo loco, deinde quamdiu retinenda sit, tum quot modis commutanda. Adhibenda est igitur numerosa oratio, si aut laudandum est aliquid ornatus, ut Cicer: in accusationis secund-

do de Sicilia laude dixit, aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis desiderat, quàm doloris, ut in quarto accusationis idem Cicero de Syracusarum situ dixit. Est etiam apta præmiis majorum causarum, ubi sollicitudine, miseratione, commendatione res eget. Sæpe etiam in amplificanda re concessu omnium funditur numerosè & volubiliter oratio. Id autem tum valet, cum is, qui audit, ab oratore jam obiectus est, ac tenetur. Non enim id agit, ut insidiantem observet, sed jam favet, processumque vult, dicendiq; vim admirans, non inquit, quod reprehendat. Hæc autem forma perorationes quidem includit, sed in reliquis orationis partibus retinenda non diu est. Nam cum locis supradictis ea fuerimus usi, tota dictio est ad incisâ & membra transferenda. Incisim autem & membratim tracta oratio, in veris causis plurimùm valet, maximeque his locis, cum aut arguas, aut refellas.

Qua ratione paretur hæc facultas aptè, ac numerosè dicendi. XLIX.

HÆC autem facultas aptè, atq; numerosè dicendi, non est tanti laboris, quanti videtur. Nec ideo hæc tractantur à summis viris, ut oratio quæ ferri debet, ac fluere, deinettiendis pedibus, ac perpendendis syllabis consenescat. Satis enim in hoc oratorem formabit multa scribendi exercitatio, ut ex tempore etiam aptè, numero-

seque di-

ratio, ut in
farum
cau-
enda-
con-
pili-
it, ab
enim
pro-
on in-
a pe-
orati-
m lo-
ad in-
em &
urimū
s, aut

ume-

se di-
detur,
tis, ut
is pe-
t Sa-
iben-
nero-
di-

seque dicat. Ante enim circumscribitur mente sen-
tentia, confessimque verba concurrunt, quæ mens
et lem qua nihil est celerius, statim dimittit, ut suo
que neque loco respondeat. Quod si Antipater ille Si-
donius solutus est versus Hexametros, aliosque vari-
is modis, ac numeris fundere ex tempore, tantum-
que hominis ingeniosi ac memoris valuit exerci-
tatio, ut cum se mente ac voluntate coniecisset in
versum, verba sequerentur, quanto id facilius in
oratione, exercitatione, & consuetudine adhibita,
consequemur? Nihil est enim tam tenerum, neque
tam flexibile, neque quod tam facile sequatur, quo-
cumque duas. quam oratio. Ex hac versus, ex ea-
dem dispares numeri conficiuntur: ex hac hæc e-
tiam soluta variis modis, multorumque generum
oratio. Et ut molliissimam ceram ad nostrum ar-
bitrium formamus, sic orationis genus ad omnem
rationem, & ad aurium voluptatem, & animo-
rum motum facile mutatur, & vertitur. Neminem
itaque Pæon, aut Creticus ille, aut Dichoreus con-
turbet, ipsi occurrent orationi ipsi, inquam, se of-
ferent, & respondebunt non vocati, consuetudo
modò ad sit scribendi hoc modo atque dicendi: Ut
enim musici accuratè primo, & cogitatè suæ artis
præscripta, & formulas observant, at ubi usus ac-
cessit, sine cogitatione etiam, & cura eadem illa
incredibili celeritate efficiunt: sic ubi orator hoc
modo scribere initio consueverit, sine ullo labore
postea similiter scribet, ac dicet.

Quantum autem sit aptè dicere, experiri licet, si aut compositi oratoris bene structam collationem dissolvas, permutatione verborum: corrumpetur enim tota res: ut hæc Ciceronis in Corneliana: Neq; me divitiæ monent, quibus omnes Africanos & Lælios, multi venalitiū, mercatoresq; superarunt immuta paululum, ut sit: Multi superarunt mercatoris venalitiū; perierit tota res. Et quæ sequuntur: Neq; vestis, aut cælatum aurum & argentum, quo nostros veteres Marcellos, Maximosq; multi Eunuchi è Syria, Ægyptoque vicerunt: verba permutata sit, ut sint, vicerunt Eunuchi è Syria, Ægyptoque. Adde tertium. Neq; verò ornamenta ista villarum, quibus L. Paulum, & L. Mummiū, qui rebus his urbem, Italiamq; referferunt, ab aliquo video perfacile Diliaco aut Syro potuisse superari: fac ita, potuisse superari ab aliquo Syro, aut Diliaco. Vides ne; ut ordine verborum paulum commutato, iisdem verbis stāte sentētia, ad nihilum omnia reciderint, cum sint ex aptis dissoluta? Aut si alicujus inconditi arripias dissipatam aliquam sententiam, eamque ordine verborum paulum commutato in quadrum redigas, efficiatur aptum illud, quod fuerit antea diffuens ac solutum. Age sume de Gracchi apud censores illud. Abesse non potest, quin ejusdem hominis sit probes improbare, qui improbos probet. Quanto aptius si ita dixisset: Quin ejusdem hominis

hominis fit, qui improbos probet, probos improbare? Hoc modo dicere nemo unquam noluit, nemoq; potuit, quin dixerit. Qui autem aliter dixerunt, hoc assequi non potuerunt. Res autem sic habet, ut brevissimè dicam, quod sentio, Compositè & aptè sine sententis dicere, infantia est: sententiosè autem sine verborum & ordine, & modo infantia: sed huiusmodi tamen infantia, ut ea qui utantur, non stulti homines haberi possint, etiam plerumq; prudentes, quo qui est contentus, utatur. Eloquentes verò, qui non approbationes solum, sed admirationes, clamores, plausus, si liceat movere debet, omnibus oportet ita rebus excellat, ut ei turpe sit, quicquam aut spectari, aut audiri libentius. Hæc Cicero in oratore. Quare cum Aristoteles, qui aureum fundit flumen orationis, cum Theophrastus, qui divinitate loquendi nomen invenit: cum Isocrates, quum eloquentiæ partem Cicero appellat, cum Demosthenes, cui sine dubio summa vis eloquentiæ conceditur: cum Cicero, qui primus cum Græcorum gloria latine dicendi copiam æquavit, hanc eloquentiæ partem tantifecerit, eam nobis summa debemus industria, summo etiam studio comparare.

De tribus generibus dicendi. Cap: LI.

Perspiciuum est, aliud dicendi genus in parvis causis, aliud in modicis, aliud in gravibus considerari. Nec solum variae causæ varium dicendi

cendi genus efflagrant: sed diversæ orationis partes diversam quoq; orationis formam postulant. Quod cum ita sit, quot sunt genera dicendi, & in quibus tum causis, tum orationis partibus ea sint adhibenda, dicamus. Tria sunt igitur dicendi genera, in quibus omnibus peraq; debet florere excellēs, & perfectus orator: Vnum subtile, acutum, & tenue: Alterum vehemens, copiosum, & grave. Tertium est interjectum intermedium, & quasi temperatum, in quo neq; est acumen superioris generis, nec vis posterioris. Cum autem oratoris tria sint officia docere, movere, & delectare: subtile in probando, modicum in delectando, vehemens in flectendo versatur. In genere subtili forma debet esse orationis à vinculis numerorum libera, & soluta, non tamen vaga, ut ingredi liberè, non ut licenter videatur errare. Diligentia etiam coagmentandi verba prætermittenda est, & omnis insignis ornatus removendus. Ponantur tamen acutæ, crebræq; sententiæ: ornamenta verborum & sententiarum cum tropis verecunde parceq; adhibebuntur: translationes tamen poterunt esse crebriores, nec tam crebra tamen quàm in genere dicendi amplissimo. Genus temperatum uberius est aliquanto, & robustius, quàm hoc humile, de quo dictum est: submissius, autem, quàm illud, de quo dicetur amplissimum: Huic omnia dicendi ornamenta conveniunt, plurimumq; est in hac oratione suavitatis. In idem verborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum. Hoc in genere

gene
est, v
cop
xima
sentē
orati
Apu
(ut
in So
exto
get:
med
insp
vit,
neri
mod
dici
tori
tatis
teri
caus
sub
men
Ma
dan
and
pro
gra
um
gra

genere nervorum vel minimum, suavitatis autem
 est, vel plurimum. At illud autem amplum, grave,
 copiosum, ornatum, vim profectò habet vel ma-
 ximam, modò enim perfringit, modò irreptit in
 sensus, inserit novas opiniones, evellit insitas. Hic
 orator & defunctos incitabit, ut Appium Cæcum.
 Apud hunc & patria ipsa exclamabit, aliquemq;
 (ut apud Ciceronem in oratione contra Catilinā
 in Senatu) alloquetur. Hic & amplificationibus
 extollet orationem, & vi superlationum quoq; eri-
 get: ut, Quæ Charybdis tam vorax? & Oceanus
 medius fidius ipse: hic iram, hic misericordiam
 inspirabit hic dicet, Te vidit, & flevit, & apella-
 vit, & per omnes affectus tractatur. His tribus ge-
 neribus utetur orator, ut res exiget, nec pro causa
 modò, sed pro patribus causæ. Magni igitur judi-
 cicii, summae etiam facultatis esse debet modera-
 tor ille, & quasi temperator hujus tripartitæ varie-
 tatis. Nam & judicabit, quid cuiq; opus sit, & po-
 terit quocunq; modo postulabit causa, dicere. Ad
 causas tenues, cujusmodi est causa pro Cecinna,
 submissum: ad graves, qualis est Rabirii vehe-
 mens: ad mediocres, ex quo genere est pro lege
 Manilia, temperatum dicendi genus accommo-
 dandum est. In eadem etiam ratione ad concili-
 andum quidem mediocre: ad docendum verò atq;
 probandum, subtile & enucleatum: ad movendū
 grave debet adhiberi. Est enim eloquenti, propri-
 um, parvā summissè, modica temperatè magna-
 graviter dicere. Multum etiam refert quæ sit per-
 sona ejus,

sona ejus, qui dicit, & eorum, qui audiunt. Non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis authoritas, non omnis ætas, nec verò locus, aut tempus, aut auditor omnis eodem aut verborum genere tractandus est, aut sententiarum. In omnibus autem rebus videndum est quatenus. Et si enim suus cuiq; modus est, tamen magis offendit nimium, quàm parum: unde fit ut eloquentiæ, sicut reliquarum rerum, fundamentum sit sapientia. Hæc de elocutione dicta sint, Nunc quoniam omnia conformandæ, & expoliendæ orationis præcepta exposita sunt ordine, ut instituiamus, ad memoriam transeamus.

De memoria. Cap. LII.

Memoriæ artem primum omnium instituisse ferunt Chium Simonidem. Cum enim celebri & frequenti convivio interesset de triclinio egressus est. Eo egresso triclinium supra convivas corruit, atq; ita contudit, ut cum eos humare vellent sui, non possent obtritos internoscere ullo modo. Tunc Simonides dicitur ex eo quòd meminisset, quo eorum loco quisque cubuisset, demonstrator uniuscujusq; sepeliendi fuisse. Ex hoc Simonidis factò notatum videtur, juvari memoriæ signatis animo sedibus. Quod suo quisque etiam experimento credere potest. Nam cum in loca aliqua post tempus reversi sumus, non ipsa agnoscimus tantum, sed etiam, quæ in eis fecerimus, reminiscimur, personæque lubeunt, nonnunquam tacitiæ quoq; cogitationes in animū revertuntur.

An me-

An
E
by
o
sciretu
tas, ni
enim
præsta
nitum
patien
merit
exem
factor
quasq
incre

A
us an
signa
ædij
anim
ac m
per
mor
quæ
ord
men
brdi

An memoria sit eloquentiæ pars. Cap: LIII

ETiam si memoriâ eloquentiæ cum aliis artibus sit communis, tamen artificiosa memoria oratoriæ artis meritò pars existimatur. Nesciretur enim quanta vis ejus esset, quanta divinitas, nisi in hoc lumen orandi vim extulisset. Non enim rerum modò sed etiam verborum ordinem præstat, nec ea paucâ contexit, sed prope in infinitum, ita ut longissimis actionibus prius audiendi patientia, quàm memoriæ fides deficiat. Non immeritò igitur thesaurus hic eloquentiæ dicitur, cū exemplorum, legum, sapienter dictorum, beneq; factorum velut quasdam copias, quibus abundare, quasque in promptu semper habere debet orator, incredibilis ejus vis repræsentet.

De artificio memoriæ. Cap: LIV.

Artificium igitur memoriæ à veteribus traditum, locis constat & imaginibus. Itaq; iis qui hanc ingenii partē exercent, loca multa prius animo capienda sunt spatiosa, multa varietate signata, illustria, explicata modicis intervallis, ut ædium ferè magnarum, aut alterius ædificii: Hæc animo diligēter sunt affigenda, ut sine cunctatione ac morâ partes eorū omnes cogitatio possit ordine percurrere. Plus enim quàm firma debet esse memoriâ, quæ aliam memoriâ adjuvet. Tum ea, quæ fuerint scripta, vel cogitatione comprehensa, ordine his locis sunt commendanda, signis, quæ memoriâ eorum excitent, notata. ita fiet, ut res ordine teneantur. Exempli gratia, si sit de navigatione,

tionem, rem militari, & agricultura dicendum, navigationis anchora, rei militaris gladius, vel spiculum agriculturæ spica vel simile aliquid imago esse potest. Hæ imagines supradictis locis ordine sunt committendæ. Deinde, cum repetenda fuerit memoria, incipies ab initio loca recensere, & quod cuiq; credideris, repositæ. Imago enim cuiusque admonet, ut quam libet multa sint, quorum meminisse oporteat, sint singula connexa quodam choro. Sic enim fit, ut ordinem rerum locorum ordo conservat, res autem ipsas rerum effigies notent. Utendum est autem imaginibus, aliquid agentibus, acribus, insignitis, quæ occurrere, celebriterq; percurrere animum possint: Loca quæ assumpseris, egregie, commoditerq; notare oportebat, ut perpetuo hæreere possint. Nam imagines pro rerum veritate subinde sunt mutandæ, at loca perpetuo remanere debent.

Quid conferat hoc memoriæ artificium.

Cap: LV.

VT ad quædam prodesse hæc non est negandum, ut si rerum nomina multa per ordinem audita reddenda sint, vel res diversæ ordine complectendæ, sic in ediscendis orationis perpetuæ verbis nihil ferè profuit. Singulorum enim verborum imagines memoriæ mandare, & inutile esset, & infinitum. Si longior complectenda memoriâ oratio fuerit, proderit per partes ediscere. Non est autem inutile, quò facilius hæreant, aliquas apponere notas, quarum recordatio commoveat,

moveat
nem n
tis, ed
memo
edifice
potent
dioq;
est, qu
cè con
gias,
faillè:
quinq;
quæ q
bi jus
militi
mea a
didisse
præce

PR
u
c
una
num
sum
dign
ferti
Vt j
sther

moveat, & quasi excitet memoriam. Illud nemi-
nem non juvabit, iisdem, quibus scripserit char-
tis, edificere. Si tamē quis unam, maximamq; artē
memoriæ quærat, exercitatio est, & labor. Multa
edificare, multa cogitare, & (si fieri potest) quotidie
potentissimum est. Quantum autem natura, stu-
dioq; valeatq; memoria, vel Themistocles testis
est, quem unū intra annum optimē locutum Perfi-
cē constant, vel Mithridates, cui duas & viginti lin-
guas, quot nationibus imperabat, traditur notās
fuisse: vel Crassus ille dives, qui cū Asiæ præesset,
quinq; Græci sermonis differentias sic tenuit, ut
quā quisq; apud eum lingua postulasset, eadem si-
bi jus redditum ferret: vel Cyrus, quem omnium
inditum tenuisse creditum est nomina. Quin se-
ner auditos quālibet multos versus, protinus red-
didisse dicitur Theodectes. Explicatis memoriæ
præceptis, restat, ut de pronuntiatione dicamus.

De pronuntiatione, & eius utilitate.

Cap: LVI.

Pronuntiatio à plerisque actio dicitur, sed pri-
us nomen à voce, sequens à gestu videtur ac-
cepisse: Hæc autem pars est, quæ in dicendo
una dominatur. Sine hac summus Orator esse in
numero nullo potest, mediocris hac instructus
summos sapē superare. Nam & infantes actionis
dignitatis eloquentiæ sapē fructum tulerunt, & di-
ferti deformitate agēdi multi infantes putati sunt.
Ut jam non sine causā huic primas dedisse Demo-
sthenes dicatur, cum rogaretur, quid in dicendo
esset

esset primum : huic secundas : huic tertias. Est enim actio quasi corporis quædam eloquentia. Cum sit autem in duas divisa partes, vocem gestumque, quorum alter oculos, alter aures movet: per quos duos sensus omnis ad animum penetrat effectus, prius de voce, deinde de gestu, qui voci etiam accommodatur dicendum est.

De voce. Cap: LVII.

VOCIS mutationes totidem sunt, quod animorum, qui maximè voce moventur. Itaque perfectus orator ut cumque se affectum videri, & animum audientis moveri volet, ita certum vocis admovebit sonum. Aliud enim vocis genus iracundia postulat acutum, incitatum, crebro indicens. Aliud miseratio ac mœror flexibile, plenum, intermissum, flebili voce. Aliud metus, demissum, & hæsitans & abjectum. Aliud vis, contentum, vehemens, imminens, quadam incitatione gravitatis. Aliud voluptas effusum, lenè, tenerum, hilaratum, ac remissum. Aliud molestia sine commiseratione, grave quiddam & unopressu, ac sono obductum: Ac vocis quidem bonitas opranda est. non est enim in nobis, sed tractatio in nobis. Ergo bonus orator variabit, & mutabit, omnesque tonorum, tum intendens tum remittens, persequetur gradus. Nec modò in diversis rebus, sed etiam in iisdem partibus, iisdemque affectibus quasdam non ita magnas vocis mutationes adhibebit. Nam varietas cum gratiam præbet, ac renovat aures, tum dicentem ipsa laboris mutatione reficit.

De gestibus

De gestu. Cap: LVIII.

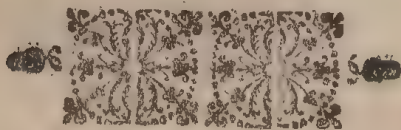
VOcem subsequi debet gestus, & animo simul cum ea parere. Gestu sic utendum est, ut nihil in eo supersit Status erit erectus, & cellus, rarus incessus, nec ita longus, excursio moderata, eaq; rara, nulla mollicia cervicum, nullæ argutiæ digitorum: non ad numerum articulus cadens: trunco magis toto se orator moderabitur, & virili laterum flexione: brachii projectione in contentionibus, contractione in remissis, pedis suppositione in contentionibus, aut incipiendis, aut finiendis Sed in ore sunt omnia. In eo autem ipso dominatus est oculorum. Animi enim est omnis actio, & imago animi vultus est, indices oculi: Hæc est una pars corporis, quæ quot animi motus sunt, tot significationes & commutationes possit efficere Nam oris non est nimium mutanda species, ne aut ad ineptias, aut ad pravitatem aliquam deferamur. Oculorum igitur tum intentione, tum remissione, tum conjectu, tum hilaritate motus animorum significabimus aptè cum genere ipso orationis. Est enim ipso quasi sermo corporis, quo magis menti congruens esse debet.

Quoniam in his tribus libris breviter ut vires nostræ tulerunt, quid esset Rhetorica, quod ejus officium, atq; finis, dictum est: & de singulis ejus partibus, earumq; vi & præceptis est disputatum, illud solum nunc superest, ut omnes ad eloquentiam, quæ nihil aliud est, quam copio-

se loquens sapientia, cohortemur. Ex qua illi profecto maximos & uberrimos fructus percipient, qui eam ad Dei Opt: Max: cultum, ac venerationem diligentissime consulerint. Cui enim potius eloquentiæ studia consecrentur, quam illi, qui ut hominis decus ingenium, sic ingenii lumen esse voluit eloquentiam? Hoc igitur agamus, hoc curemus. in hoc conatus, cogitationesq; nostræ semper evigilent, ut tum eloquentiæ. tum cæterarum artium studia parenti vitæ nostræ deserviant. Cui omnia honoris, omnia virtutis, omnia ingenii sine ulla exceptione ornamenta debentur.

Finis Libri tertii.

LAUS DEO OMNIPOTENTI, ET
VIRGINI MARIE BEATISSIMÆ.

TABV.

Tabulæ Libri primi

RHETORICÆ

CYPRIANI

S O A R I I I,

Sacerdotis & Societate JESV.

Quid sit Rhetorica, quod ejus officium, & finis.

CAPVT I.

DEFINITIO, Est ars, vel doctrina bene dicendi.

Ars est, quæ constat quibusdam rebus, id est, præceptis cognitis, quæ unum finem spectant, & nunquam fallunt.

Rhetorice

Quomodo facta sit ars. Cum alii temerè, alii callidiùs dicant, potuerunt notari ea, quibus alii melius dicunt, ex quibus ars fieri potuit.

Quid sit bene dicere. Est optimis sententiis, verbisq; lectissimis dicere.

Officium, est appositè dicere ad persuadendū.

Finis, est persuadere dictione.

De dignitate, & utilitate eloquentiæ.

C A P: II.

Elo
quen
tia est

Digna,

Quia semper floruit, & dominatur
in omni libero populo
Quia nihil est iucundius auditu
oratione ornata verbis, & senten
tiis.

Quia nihil est tam magnificum, ac
potens, quam animos hominum o
ratione convertere.

Consilia maximis de rebus expli
cat.

Languentes animos excitat.

Utilis,
quia

Effrenatos coërcet, & cupidita
tem frangit.

Hortatur ad virtutem, revocat à
vitiis.

Laudat bonos, vituperat malos,
& consolatur mæstos.

Et quò maior est eius vis, ne quis ea abuta
tur, cò magis est cum pròbitate coniungenda.

De Materia Rhetoricæ.

C A P: III.

Arti
mate
ria.

Est ea, in qua omnis ars versatur, ut me
dicinæ, morbi & vùnera

Quæ in omni arte est terminata, excepta
dialectica & rhetorica, quæ nullis terminis
sepia tenentur.

Quare, materia rhetoricæ sunt omnia, quæ
in disputationem cadere possant, & quæ vis
quæstio ad dicendum proposita. De

De quæstione.

CAP: IV.

*Altera quæ dicitur infinita,
propositum: græcè, thesis; cum
aliquid generatim queritur, ut
in philosophia sit perdiscenda.*

Est duplex
*Altera finita
quæ cōtroversa,
latine, dicitur
græcè, hypothesis
cū quæstio con-
trahitur ad*

*Personas, lo-
ca, tempora,
negotia, ut:
An Socrates
fuerit iure
damnatus
ab Atheni-
ensibus.*

Quæstio.

*Alterum cognitionis, cuius
finis est scientia, ut: An Sol sit
maior terra.*

*Propositi
duo sunt
genera.*

*Alterum actionis, quod re-
fertur ad aliquid efficiendum,
ut: Quibus officiis amicitia sit
colenda.*

*Causarū
tria sunt
genera.*

*Quæ transferuntur etiam ad
causas.
Iudicii,
Deliberationis,
Exornationis, sive laudationis*

*De exornatione, deliberatione,
& iudicio*

CAP: V.

Partes	Exor-	Lauri, & Tempus. Tempus. Tempus.	Presens,	Finis.	Honestas,	Mores.	Delictum
	natio-		Præteri-		Turpitu-		
	nu.		rum.		do.		
	Deli-		Futu-		Vilitas,		
	berati		rum.		Detrimen-		Spes,
	qu-				rum.		Reformi-
	ludi-		Præteri-		Punitio.		ditio.
	ci.		tum.		Impuni-		Seditia,
		Defensio			tas.		Clemen-
							tia.

Quomodo hypothesis ad thesim re-
vocanda sit. CAP: VI.

Consultatio, id est, quæstio infinita, quasi pars cau-
sæ, id est, quæstionis finita; quia in ea continetur.

Quo fit, ut quæstio uniuersa totas causas sæpe con-
tineat.

Vt ecce, { An Aristotelis Philosophia sit perdiscen-
quæstio { da, continet hanc.
hec fi- { An Philosophia sit perdiscenda, quæ est
nita, { infinita.

Vnde id, de quo est tota quæstio, traducendum est
ad perpetuam seu infinitam quæstionem.

Nisi cum de verò ambigitur, quod coniectura quæ-
ri solet.

Finita re
vocatur
ad infini-
tam: quia

{ Orationes, quæ latissime vagantur, sili-
ornatiores.

{ Et quæ de uniuerso genere dicuntur,
valent ad iudiciū ferendum de singulis.

{ Et quæ de uniuerso genere probantur,
de parte etiam probari necesse est.

{ Vnde excellens orator, semper, cum potest,
cōtrouersia a personis & rēporibus a vocat-

De.

De partibus Rhetoricæ.

CAP: VII.

Inventio, quæ est excogitatio rerum verarum, aut verisimilium, quæ quæstionem probabilem reddant.

Dispositio, est rerum inventarum in ordinem distributio.

Elocutio, est idoneorum verborum & sententiarum ad inventionem accommodatio.

Memoria, est firma animi, rerum, ac verborum, ad inventionem perceptio.

Pronunciatio, est ex rerum & verborum dignitate, corporis & vocis moderatio.

Iudicium non est, extra
pars, sed tribus primis est
permixtum: quia non in
venit, qui non iudicat.

Sunt ergo quinque ora-
toris opera.

Invenire.
Disponere.
Eloqui.
Memoria
complecti,
Pronuntiare.

Eloquen-
tiæ par-
tes sunt
quinque.

Quibus rebus eloquentia comparetur.

CAP: VIII.

Quatuor
rebus. { Natura, id est, donis à natura tribatis.
Arte, id est, præceptis:
Exercitatione.
Imitatione.

Eloquencia

Natura } Animi ce-
præstat } leres mo-
tus, ad } Inveniendum,
Explicandum,
Exornandum, & me-
moriam mandandum
aptos.

Ex

Comparetur	Ex parte	{ Corporis	{	Latera firma,
				Canoram vocem,
				Solutam linguam,
				Oris & totius corporis
				conformationem.

Quæ naturæ dona arte perfici ac limitari possunt. Vnde, si quis his donis non sit ita instructus; tamen dicendi studium non spernat: cum etiam in præstantissima mediocritas honori sit.

De Arte. CAP: IX.

Ars orta est ex animadversione naturæ, id est, eloquentiæ naturalis. Quare non eloquentia ex arte, sed ex eloquentia ars orta est.

Ars sola non efficit eloquentem: quia cum omnes artem habere possint, omnes possent esse eloquentes, quod non ita est:

Vnde orta sit ars,
& quid efficiat.

Monet, quò omnia sint referenda, quæ ad finem faciunt.
Ars ergo *Indicat an recta sint* { *Natura*
perficit, quæ habentur à { *Studio,*
quæ sunt *Efficit ne fortuito di* { *Exercitatione.*
à natura, camus, & ut semper
dum parati simus.

Est itaq; ars certior dux, quam natura.

De Exercitatione. CAP: X.

{ *Effectus; perficit, & conservat, quæ ars expolivit in natura.*

Utilitas,

Exer-
tatio

Im-
tio

Utilitas, sine ea nihil est egregium, nihil perfectum: sine qua nemo eloquentiam assequetur.

Exercitationis.

1. Sumatur causa tractanda similis earum, quæ ad oratorem deferuntur.

2. Non dicatur extemplo: quia Ratio, perversè dicendo, discitur perversè siue dicere.

3. Sumatur igitur spatium ad cogitandum, ut accuratius dicatur.

4. Sed præstat scribere, cum stylus sit optimus dicendi effector.

Est autem { Alia orationis,
Exercitatio { Alia actionis,
triplex, { Alia memoria.

De Imitatione. CAP: XI.

Utilitas, quia sine ea nemo satis proficere potest.

Proponatur aliquis summus in arte imitandus, quem tota mente intueamur.

Ratio, si Quæ sunt in eo summa diligentia prosequamur.

Imitationis. { Qui hanc similitudinem assequi volunt, crebrò de magnis rebus scribant, & dicant.

Imitatio est duplex { Altera orationis, de qua dictum est.
{ Altera actionis, de qua omnis deformitas in agendo remonetur. De

De Inventione. CAP: XII.

Primum, invenire ea, quæ valeant ad fidem faciendam: quæ speciatim fit in proposito.

Oratoris munera sunt duo.	Alterum movere au- plicãdo, quæ fit in causis. Motus au- tem quatuor. sunt species.	Molestia.	{	Præsenti.	
		de malo		Imminenti.	
		Metus.	{	Præsenti.	
		Voluptas,		{	Venturo.
		de bono			
		Cupiditas,			
		Molestia, opinio recens præsentis mali.			
		Voluptas, opinio recens præsentis boni.			
Est itaque.		Metus, opinio impendens mali.			
		Cupiditas, opinio venturi boni.			
		Opinio autem, est inbecilla assensio.			

Quid Inventio, Argumentum & Argumentatio. CAP: XIII.

Inventio, est excogitatio argumenti.

Argumentum est probabile inventum ad faciendam fidem.

Fides, est firma opinio, quæ argumentatione gignitur.

Argumentatio, est argumenti explicatio, quæ apud oratores est fusior, quàm apud dialecticos.

Argumenta sumuntur ex locis.

Locus, est argumenti sedes: seu nota, quæ indicatur, quid in rebus per vestigare debeamus.

Quoru-

Quotuplicia sunt argumenta.

CAP: XIV.

In eo ipso de quo agitur, & ideo insi-
ta dicuntur: ut si probes eloquentiam
esse expetendam, quia est ars bene di-
cendi.

Extrinsècus assumuntur, quæ remota
vocantur: ut si item probes, quia Axi-
stoteles id dixit.

De numero locorum. CAP: XVI.

Loci	Intrinsèci sunt sexde- cim.	A definitione, Partium enum- ratione. Notatione, Coniugatis, Genere, & forma. Similitudine, & dissimilitudine.	{	A contrariis, Adiunctis, Antecedentibus, Consequentibus, Repugnantibus, Causis, & Effectibus: A com- parati- one.	{	Maiorū, Minorū, Parium.
		Extrinse- ci sunt sex				
		{				
		præiudicia,		Tabula,		
		Fama,		Iurandum,		
		Tormenta,		Testes.		

De Definitione. CAP: XVI.

{	Quid sit.	{	Est oratio, quæ id quod definitur, explicat quid sit: ut ista oratio. Doctrina benedicendi, quæ expli- cat quid sit rhetorica.	Quo-

T A B V L Æ

Quomodo fiat

1. Invenitur aliquid commune rei, quæ definienda est, & aliis rebus: ut doctrina, vel ars, in definitione rhetorica.

2. Invenitur aliquid, quo id quod definitur, ab aliis differt: ut est, bene dicere, in allata definitione.

3. Latius definit orator, quàm dialecticus: & verbis non solum propriis, sed etiam translatis.

Est autem definitio oratori necessaria: quia scilicet pe explicanda est res, de qua queritur.

Argumentum à definitione hoc modo ducitur.

Si vis probare ius civile esse utile, ipsum definiat hoc modo:

Ius civile est cognitio æquitatis:

At cognitio æquitatis est utilis: igitur & ius civile.

De partium distributione.

CAP: XVII.

Partium distributio est, cum aliquod genus, siue totum in suas partes distribuitur: ut virtus, siue honestum, in quatuor partes id est, in iustitiam, prudentiam, fortitudinem, & temperantiam.

In argumento à partium distributione sumende sunt omnes partes, ita ut nullæ relinquatur.

Vt si velles probare calliditatem non esse virtutem: diceres, calliditas non est iustitia: nec prudentia, nec fortitudo, nec temperantia: igitur nec virtus. De

De Notatione CAP: XVIII.

Notatio seu etymologia verborum originē inquirīt.
 Et jaxe oratores, & pœtæ utuntur, hoc modo:
 Consul est, qui consulit patriæ, non igitur Piso consul, qui eam evertit.

De Conjugatis. CAP: XIX.

Coniugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis eiusdem: ut sunt, quæ orta ab uno variè commutantur: ut sapiens, sapienter, sapientia.

Argumentum ducitur hoc modo: Cùm esset causa consularis & senatoria, opus erat auxilio consulis & senatoris.

Item pietas laudanda: igitur & qui piè agit.

De genere & forma. CAP: XX.

Genus, est quod sui similes communione prædam, specie autem differentes, duas aut vires continet partes.

Partes, quas genus amplectitur, forma dicuntur: ut virtus est genus, partes sunt prudentia, &c. unde.

Quid sit

Forma, est pars generi subiecta.

A genere sic sumitur argumentum: virtutis laus in actione consistit, igitur & prudentiæ laus in actione consistet.

A forma, quod instituta est, utique virtus est.

De similitudine & dissimilitudine.

CAP: XXI.

Est, quæ traducit ad rem quampiam a'i- quid ex re dispari simile.

Simi-

Simili-
tudo.

Ab ea sumitur argumentum hoc modo:
ut morbo affecti cibi suavitatem non senti-
unt, ita avari gustum laudis non habent.
Ex dissimilitudine, seu differentia, hoc
modo: si barbarorum est in diem vivere,
nostra consilia sempiternum spectare de-
bent.

De contrariis. CAP. XXII.

Contrariorum quatuor sunt genera.	Adver- sa, quæ inter se maximè distant: ut privati- a sūt, habi- tus & ei- privatio ut Quæ in- ter se con- feruntur, seu rela- ta ut Negati- va quorū u- nū negat alterum ut	Bellum, pax. Argum. Virtus, vitium. Vita, & mors. Argum. Lux, & tenebra. Datum, acceptum. Argum. Dux, miles. Hoc est Argum. Hoc non est.	Bellum est perni- ciosum, igitur pax expetenda. Virtus sequenda, igitur vitium fugi- endum. Non sunt ultores mortis, Qui vitam non restituunt, si pos- sint. Si in accepto est laus, erit etiam in dato. Si discere est ho- nestum, ergo & do- cere. Est probus, qua- re non est impro- bus.
-----------------------------------	--	---	---

De

De adjunctis. CAP: XXIII.

Sunt ea, quæ cum
re sunt coniuncta:

ut

Latissime pa-
tent, quæ sumuntur
ab

Tempus, locus, appara-
tus, colloquia, rubor, pal-
lor, &c.

Animo, ut virtus, vitia.
Corpore, ut pulchritudo,
deformitas, &c.

Argumentum. Vespere visus est cum gladio sli-
patus, &c. ergo occidit, Est incredibili virtute,
constantia, & gravitate præditus, igitur fœdera
non rupit.

De antecedentibus & consequentibus.

CAP: XXIV.

Antecedentia sunt ea, quæ sic antecedunt conse-
quentia, ut cum ipsis necessario cohareant: in quo
ab adiunctis distinguuntur.

Argum. Ortus est Sol, igitur dies est.

Consequentia sunt, quæ rem necessario consequun-
tur: ut, Dies est, igitur ortus est Sol: Luculentam ac-
cepisse plagam, declarat cicatrix.

De repugnantibus. CAP: XXV.

Repugnantia, neque certâ lege, neque numero in-
ter se dissident: quæ ratione à contrariis & dissimili-
bus discernuntur: ut amare, nocere, & ledere repu-
gnant.

Argumentum. Amat illum, igitur non insectatur
conversum, non ledit.

De

De Causis. CAP: XXVI.

Est, quæ sua vi efficit id, cuius est causa: ut ignis, ardoris: cruditas, morbi

Finalis, cuius gratiâ fit aliquid: ut hominis beata vitâ.

*Arg. Homo est factus ad contem-
plandum, ergo non ad passum.*

Efficiens, à qua aliquid est: Sol diem efficit.

*Arg. Senectus caret poculâ, qua-
re & temulentia.*

Causa *Est quæ duplex. Forma est ratio rei, & nota, per quam res est id, quod est, & ab aliis distinguitur.*

*Arg. Animus hominis est immor-
talis, igitur ad æternitatem beate
vitæ aspiret.*

*Materia est, ex qua, & in qua
res sunt: ut statuae as.*

*Arg. Corpus est mortale, ergo ab
eo animus est servocandus.*

De Effectis. CAP: XXVII.

*Sunt ea, quæ orta sunt de causis: ut
dies à Sole.*

*Sunt numero totidem, quot causarum
genera, tum quævis causa suum habeat
effectum.*

Effecta *Cognoscuntur per suas causas: quoniam
quælibet causa suum ostendit effectum: ut
bellum*

Hic
cus t
clatu
triplic
ter

Arg
men

bellum est effectus pacis, quæ est finis belli:
dies, Solis: homo, corporis & animi.

Argumentum sumitur hoc modo: Vir-
tus parit laudem, ergo sequenda; volu-
ptas infamiam gignit, igitur fugienda.

De Comparatione. CAP: XXVIII.

A comparatione maiorum; si non conve-
nit maius, neque minus convenit. Ut, cla-
ri cives Saturnini & aliorum sanguine non
se contaminarunt, imò honestarunt, igitur
necis, qui Catilinam (qui fuit civium in-
terfector) occiderit.

Hic lo-
cus tra-
ctatur
triplici-
ter.

Minorum: si quod minus videtur conve-
nire, conveniet etiam id, quod magis: Ut,
surgunt de nocte latrones, ut homines iugu-
lent, tu, ut teipsum servas non expergisceris?

Parium, qui locus nec elationem, nec sub-
missionem habet, ut: Non licuit Mamertinis
fœderatis imperare navim, ergo nec Tauro-
mitanis fœderatis imperare licbit.

De argumentis remotis Cap: XXIX.

Remota, siue assumpta dicuntur sine arte,
non quòd sine arte tractentur, sed quòd ea
non parit oratoris ars.

Quæ Cicero nomine testimonii cõplectitur:
sed Quint: divisit in praudivicia testes, &c.

Argu-
menta.

Quæ, ut ex se arte carent, ita eloquentiæ
viribus sæpe allevanda, & refollenda sunt.

M

VNIV.

Olim

IAGELL.

CRACOVENSIS

Olim oratores cum causas in iudiciis agebant, quæ ad hoc genus rerum pertinebant, meditata habebant: nunc iudiciis ad iuris consultos translatis, cognoscenda sunt, ad oratorum scripta intelligenda.

De præiudiciis, & testibus.

CAP: XXX.

*Præiudiciorum
vis omnis tri-
bus generibus
continentur.*

De testibus,

*Rebus quæ aliquando expo-
ribus causis sunt iudicatae, quæ
exempla rectius dicuntur.*

*Iudicis, ad ipsam causam per-
tinentibus, unde etiam nomen
dictum est: ut in Miloniana*

*Aut, cum de eadem causa
est pronunciatum.*

*Olim oratores multi pro te-
stibus, & contra testes dicebant:
ut patet in orat. pro Elacco.*

*Nunc iudiciorum mutata
ratio facit, ut ne id labor sit
necessarius.*

De usu, & utilitate locorum.

CAP: XXXI.

*Qui vult in dicendo excellere; habeat locos para-
tos, & expeditos.*

*Vbi res ad dicendum proponitur, inspicendi sunt
diligenter omnes loci, unde argumenta sumentur.*

*Quæ ei facile occurrent, qui locos cogitatione se-
ruit, & studium ac diligentiam adhibuerit. Qui*

Qui modus in argumentis adhibendus.

CAP: XXXII.

Hac argumentorum copia non est imprudenter videnda, & non solum inveniendae, sed etiam iudicandae sunt.

Siquidem non semper, nec in omnibus causis, ex iisdem, argumentorum momenta sunt.

Vnde, levia, aliena, & inutilia refecanda sunt: habeatur igitur cum iudicio selectus.

Et quia iidem loci valent ad faciendam fidem, & motum: & non facile, quæ ad movendum affectus commoverant, cognoscuntur, de affectibus movendus dicendum est.

De affectibus. CAP: XXXIII.

Maxima vis existit oratoris in hominum mentibus permovendis, quod amplificatione fit.

Amplificatio est gravior quædam affirmatio, quæ motu animorum, conciliet in dicendo fidem.

Quæ verborum, & rerum genere fit: de verbis dicetur, cum de elocutione agetur.

Rerum amplificatio sumitur ex locis, qui valent ad fidem faciendam: à definitionibus conglobatis, à consequentium frequentatione.

De locis, unde sumuntur amplificationes.

à CAP: XXXVI. ad XL.

A definitionibus conglobatis, cum aliquid variis modis definitur: ut historia est testis temporum, lux veritatis, vita memoria, & magistra vitæ.

M 2

A conse-

*A consequentium frequentatione, cum plura
consequentia conglobantur.*

*A contrariarū rerum consuetudine: ut. inertes
homines fortissimis insidiari, stultissimos pruden-
tissimis, ebriosos sobriis, dormientes vigilantibus.*

*A dissimilium, & inter se pugnantium rerum
consuetudine: ut in 2 Phil: O terra ipsa misera. &c.
Eundem laderes, & laudares: & virum optimū,
& hominem improbum esse diceres.*

*A causis cōglobatis, & his, quæ sunt orta de cau-
sis, cum multe cause, & multa effecta cōglobantur.*

*A similitudine, & exemplo, cum multa similia
frequentantur, & exempla conglobantur.*

Quæ sint ad amplificandum adhibenda.

CAP: XL.

Si causa patitur adhiben- da ma- gna. quo- rum alia sunt ma- gna	Natura, ut	Ipsa hominum: ut sunt ea, quæ vel multum	Profunt Obsunt	} hominibus. *	Dicuntur pro his	Re. inen- dis, Amisissis, Periculo amittend.
* Cha- Horum tria sunt gen ra, nam ho- mines moven- tur aut	* Cha- ritate er 2 Amo- re er ga Honestate virtu- tis, & maximè	Deum, Parentes, Patriam, Fratres Coniuges, Liberos.	} Profunt Obsunt	} hominibus. *	Dicuntur pro his	Re. inen- dis, Amisissis, Periculo amittend.
* Cha- Horum tria sunt gen ra, nam ho- mines moven- tur aut	* Cha- ritate er 2 Amo- re er ga Honestate virtu- tis, & maximè	Deum, Parentes, Patriam, Fratres Coniuges, Liberos.	} Profunt Obsunt	} hominibus. *	Dicuntur pro his	Re. inen- dis, Amisissis, Periculo amittend.

* Unde

Cur
8

Græcus exornationis.

Quid in amplificatione servandum.

CAP: XLI.

In amplificatione nihil nimis enucleandum est: minuta est enim omnis diligentia: hic autem locus grandia requirit.

Vnde iudicio est opus, ut videamus quo genere quaque in causa utamur agendi *

In exornatione { Admirationem, }
tractantur lo- { Expectationem, } moveant,
ci, qui { & voluptatem. }

* Vnde { Bonorum, & ma- }
In delibe { lorum } enumerationes.
ratione { Vbi exempla plu- }
rimam valent
In iudi- { Accusatore, quæ iracundiam,
ciis ab { Reo, quæ ad miserationem pertinent,
Sed interdum ille ad misericordiam,
hic ad iracundiam movet.

Cur quædam inventionis præcepta ad causarum genera dentur accommodata, & de dignitate exornationis CAP: XLII.

Et si ex prædictis locis omnis ad omnem orationem manat Inventio.

Tamen facilitatis causa seorsim præcepta de singulis generibus dantur.

Est latum & spatiosum, quod non solum ad homines laudandos, sed etiam animalia, & animâ carentia adhibeatur.

Nullum est genus hoc uberius ad dicendum, aut quod utilius civitatibus esse possit. Confi-

Genus exornationis.

Conficitur hoc genus magis ad motus animi le-
niter tractandos, quam ad fidem faciendam. Pro-
prium enim laudis est, res amplificare, & ornare.

Ante Patria. Respondit eorum virtuti.
vitam Parentibus } Nobilitavit genus suis fa-
à Maioribus } ctis.

----- Huc pertinent oracula, responsa, & signa,
ca. 43 quæ futuram claritatem indicarunt.

Externis Educatio. { Habuit, bene u-
Opes, di- { sua est, non super-
vitæ. { be, &c.

Potētia Si. { Non habuit, pa-
propinqui, { tenter tulit, ut vel
Gratia &c. { misit.

Invita Forma, quæ præcipue lauda-
à bonis eur, cum sit virtutis signum.

----- Corporis, Viribus, Sed horum levior est
ca. 44 ut Valetudi- { laus, quæ à virtute
ne, &c. { proficiscitur.

Animi, Prudentia, quæ est re-
seu à vir- rum expetendarum, &
tute, quæ fugiendarum scientia.

vel est Virtus { Sapientia, { Dia-
----- cogniti- { quæ est rerum { lecti-
cap. 45. di- { divinarum hu- { ca.
onis, { manarumque { Elo-
ut { scientia, cuius { quen-
comites sunt, { tia.

Huc pertinent studia
omnium bonarum arti-
um. Actio.

Actio- nis cu- ius } partes sunt, ----- c. 40.	Iustitia, quæ dat cuique suum, cuius par- tes sunt,	Religio in Deum. Pietas in parentes. Fides in re- bus credi- tis.
		Lenitas, amicitia. do, quæ labores, & pericula cum ratione suscipit. Temperantia, quæ libi- dines frenat. Verecundia, quæ est vir- tutum custos.

Si cuique virtuti propria laus à pro-
prio officio, & munere sumpta, tribua-
tur.

Sumitur laus à loco virtutis,

cap: 47.

Si res gestæ laboriosæ, cum periculo,
sine spe præmii, & aliorum causa sumptæ
laudentur.

Si adversi casus patienter & sapienter
tolerati.

Si human-
tur laudan-
da, quæ sint

(Novitate magna,
Magnitudine præstantia,
Genere ipso singularia.

Si cum aliis præstantibus viris fiat com-
paratio.

	Genus ipsum	Habiti honores,
cap. 48.	mortis, & quæ	Decreta virtutis
A tempo-	mortem conse-	præmia.
re post	cuta sunt: ut	Res gestæ hominum
vitam cõ		iudicio comprobata,
sideran-		Filiorum institutio,
tur,		artium inventio, & in-
		stituta.

De laude urbium. CAP: XLIX.

	Conditoribus,
Laudantur	Vetustate,
urbes à	Viris illustribus, & eorum gestis.
	A situ & munitione.

De deliberatione. CAP: L.

Præcepta de exornatione tradita conferunt
etiam ad sententiam dicendam: quia quæ lau-
dantur, suaderi solent:

In deliberando finis est dignitas, ad quem omnia
referuntur in consilio dando.

In suadendo, &	Quid sit, de quo deliberetur
suadendo tria	Qui sint, qui deliberent.
probanda sunt	Quis sit, qui suadeat.

De re, de quo deliberatur. CAP: LI.

	Aut certum est posse fieri: &	Tempore,
De re	& tunc potest esse dubium de	modo.
	Aut incertum,	Etiamsi fieri possit, non de-
	& tunc solemus	bere.
	prius ostendere	Deinde, non posse fieri.

In sua-

In sua-; 1. Fieri posse, & facile: quia difficilia
dendo: sunt perinde ac si fieri non possent.
tres 2. Esse honestum.
sunt 3. Esse utile, ubi etiam magnitudo demō-
partes: stratur, in qua etiam necessitas apparet.

De his qui deliberant. CAP. LII.

Diversi sunt deliberantium animi, siue plures,
siue singuli deliberent; quia*

I	{	Pluribus multum interest, an	Senatus,
		Cato,	Populus
		Cicero,	Romani, an Gal
	{	Cæsar ideo*	li deliberent.

*Invenienda sunt	{	Sexus, Duo e	Alterum agreste, quod an-
		Digni- nim sunt	refert utilitatem honestati.
		tas, hominum	Alterum expolitum, quod
		Ætas, genera.	rebus omnibus dignitatem an-
		Et ma-	teponit.
	{	xime	
	{	mores	

De prima parte suadendi.

CAP. LII.

Honestas Mirabiles sui amores excitaret, si ocu-
is cerneretur, sed ob vitiatam naturam
cohortatione est opus.

Homines honesto facile est persuadere;
ut apud

Hone-	{	Turpes non	A laude, & { futu-
		ita: unde non	Utilitate ra.
apud	{	sunt aperte	Vulgi opinione.

obiturgandi :	Obiturgando metum, quo
sed moveri	homines levissimi facile
possunt.	terrentur.
Inter-	Officium, quod scientia & cognitio-
dum	ne continetur, proponitur.
quari-	Officio, quo hominum
tur, quid	Deum,
societas, & coniunctio	Patriam,
fit ho-	Parentes,
nestius :	Et sic deim-
sed	ga
	ceps.

De Utilitate. CAP: LIV.

Facile,	
Magnum,	
Lucundum,	
Sine periculo.	Solet etiam queri,
Difficile,	utrum utilius.*
Parvum,	
Iniucundum,	
Periculosum.	

Utilitatis partes pro

* Cum u-	Utilita-	Commoda pacis, opum, poten-
tilitatis	tem de-	tiae, & res quarum fructum uti-
species	fendit,	litate metimur.
cum	enume-	Item quae incommoda contra-
hone-	rabit.	riorum.
stite	Hone-	Maiorum exempla, cum peri-
certat :	starem	culo gloriosa.
Qui	tuctur,	Posteritatis memoriam augebit.
	name-	Utilitatem ex laude nasci osten-
	rabit.	det, & cum dignitate esse con-
		iunctum,

Exer-

Exercitatio defendendi utilitatem contra honestatem, est utilis in scholis: quia iniquorum ratio cognoscenda est, ut melius aqua tucamur.

De eo qui suadet. CAP. LV.

Suadere	Sapientis,	Mente providere,
& dil	Honesti,	Auctoritate probare,
suadere,	Stultis,	Oratione persuadere.
est viri	Diserti,	

Cujus viri { Vita illustris, Expectationem afferunt: Clarum genus, sed videndam est, ne quæ Aetas, & di dicuntur, ab eo, qui dicit, gnitas, dissentiant.*

* At his contra-ria. { Submissiorem quandam modum postulant: Nam, quæ in aliis libertas est, in aliis libertas vocatur. Et quibusdam sufficit auctoritas: quosdam ratio ipsa ægrè tuetur.

Quædam in deliberatione servanda.

CAP. LVI.

Ad consilium dandum, caput est, nosse Rempulicam.

Ad dicendum probabiliter oportet noscere mores civitatis.

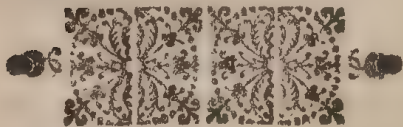
Qui, quæ mutantur, etiam orationis genus mutandum erit.

Sine maiori apparatu dicendum.

In Se { Sapiens enim est consilium: & aliis dinata. { cendi dandus est locus. Concio

Concio	{	Vitanda est ingenii, ostentationis que	
		suspicio.	
		Omniem	{ Vim, Gravitationem, } desiderat,
		oratio-	
		nis	{ Varietatemq;
Et eius maximè pars a ^d animorum motus admovenda est.			
Ad persuaden- dum vim maxi- mam habent exempla,	{	Aut recentium, quo noti-	
		ora sunt :	
		Aut veterum, quo plus au-	
		{ Toritatis habent.	
De his, quæ iudiciis ac- commodata sunt, nihil est dicendum.	{	Quia eorum mutata est ra-	
		tio, & ita minus sunt necessaria	
		Et ex supradictis locis intelli-	
		gi possunt.	
		Et ex his, quæ de partibus o-	
		rationis dicentur.	

FINIS TABVLARVM
LIBRI PRIMI.

TABV-

Dispositio

Exordium

TABVLÆ LI-

BRI SECVNDI.

De Dispositione.

CAPVT I.

Est oratori maximè necessaria: non secus
ac Duci exercitus instructio, ne confusè, &
perturbatè dicat.

Est autem dispositio, rerum inventarum di-
stributio.

Cuius in infinita quæstione ordo, est ferè idè
qui expositus est locorum.

In definita adhibenda sunt etiam, quæ ad
motum animo-
rum pertinent:

quò fit ut uta-
mur

Exordio, in quo fit motus.

Narratione } quæ docens.

& Confir- } quæ docent,

matione, } quæ docent.

Peroratione, quæ fit motus.

De Exordio. CAP: II.

Est oratio, animum auditoris idoneè compa-
rans ad reliquam dictionem:

Quod tribus maxi-
mè rebus fiet, scilicet

1. auctorem

Benevolum,

Attentum,

Docilemque fecerimus.

Audi-

Dispositio

Exordium

		Benevolens audit, si capitabitur benevolentia.	
Auditor	* à per sona	<div> <div>Nostra,</div> <div>Auditorum,</div> <div>Adversa</div> <div>rriorum.</div> <div>Magnis,</div> <div>Necessariis,</div> </div>	<div> <div>Quod fiet</div> <div>narrando</div> </div>
			<div> <div>Merita,</div> <div>Officia,</div> <div>Virtutes,</div> <div>Et contraria</div> <div>adversarios</div> <div>offerendo.</div> </div>
	Atten- tè, si de	<div> <div>Utilibus rebus, etiam ipsis auditori- bus, nos esse dicturos, promittemus.</div> <div>De qua re sumus dicturi ostendemus.</div> </div>	
	Intelli- genter, si	<div> <div>Proposuerimus, & breviter distri- buerimus.</div> <div>Definiverimus.</div> </div>	

De generibus causarum. C A P: III.

Causa- rum ge- nera pro quorum ratione variè ex ordien- dum est, sunt quinque	}	Honestum, quod per se conciliat ani- mum auditoris
		Dubium, vel anceps, in quo est benevo- lencia.
		Obscurum, quod docilitatem requirit.
		Humile, quod attentionem postulat.
		Admirabile, quod est præter hominum opinionem, sub quo etiam turpe contine- tur, quod insinuationem postulat.
	}	Quæ latenter animi auditoris occupat.
		Si causa, vel persona sit turpis, quorum alterum turvabit.
	}	Quæ Si animi auditorum, adversario- rum oratione sint occupati, vel fa- mur, tigrati.

Si sunt

Si sunt : fessi, quos re creabi mus	{	Spe brevitatis,
		Si promittimus ad versa-
		riorum argumenta consu-
		taturos :
		Si urbanitatem oportu-
		nam adhibebimus.

Cujusmodia Exordia esse debent.

CAP: IV.

Accurata & acuta.

Instructa sententia, & apta verbis.

Sint causarum propria.

*Sumantur ex iis causa locis, qui valent ad
leniter alliciendum & incitandum auditorem;
quo maxime exordia spectant.*

De vitis Exordii. CAP: V.

*Vulgare, quod in plures causas potest
accommodari.*

*Commune, quod etiam in contrariam
partem causae potest convenire.*

*Commutable, quod potest ab adver-
sario leviter mutatum, ex contraria par-
te dici.*

*Longum quod pluribus verbis, ultra
quam satis est, producitur.*

*Separatum, quod non ex ipsa causa du-
ctum est, nec tanquam membrum est ei
annexum.*

*Translatum, quod aliud conficit, quam
causa*

Bona
erunt
exor-
dia, si

Exordi-
orum
vitia
sunt se-
ptem.

[*causæ genus postulat.*

[*Contra præcepta, quod nihil eorum efficit,
quorû causâ de exordio præcepta traduntur*

De Exordio in genere judiciali.

C A P: VI.

[*Curandum est, ut exordia ex visceri-
bus causæ sumantur.*

[*Laudatio, & conciliatio iudicis ad u-
tilitatem causæ coniunguntur.*

In hoc
genere.

[*Allegatur pro honestis, dignitas, pro hu-
milibus, iustitia: pro laesis, severitas: pro
infelicibus, miseria, &c.*

[*Interdum removetur metus, interdum
verò adhibetur.*

[*Non est ostentanda cura in principio.*

[*In honestis, & parvis; atq; frequenti-
bus causis non adhibetur exordium.*

De exordio in exornatione & deliberatione.

C A P: VII

In hoc
genere,

[*Exordia sunt maximè libera & ex re
vicina, & longè remota duci possunt.*

[*Sæpè nulla, aut brevia esse debent cum
non supplex, sed hortator venit orator.*

[*Cum prin-
cipio ute-
tur, propo-
nat.*

[*Qua mente sit dicturus,*

[*Quibus de rebus,*

[*Quid velit,*

[*Hortetur ad se breviter di-
centem audiendum.*

De Nar-

De Narratione. CAP. VIII.

efficit, Narratio est rerum explicatio, & quedam quasi
 edütur sedes fundamentum constituendæ fidei *

isceri.

adu.

ro hu.

s. pro

rdum

ipio.

enti.

ne.

ex re

cüm

tor.

s,

er di.

ar-

Brevitate :

* erit brevis, si

Perspicuitate :

erit perspicua,
si

Probabilitate :

erit probabilis,
siPer hæc efficie
tur, ut auditorSit etiam iu-
cunda, & sua-
vis: talis erit,
si continebitConstet simplicibus verbis : Semel
unaqueque res dicatur.Resecentur, quæ nec cognitioni,
nec utilitati detrahant.Brevitas tamen non sit inordina-
ta, & indocta.

Verbis usitatis utemur :

Ordo temporum servetur

Non interruptè narrabitur.

Quæ narrantur, personis, locis,
& rebus convenient :Cuiuscunque facti & eventui cau-
sa ponetur : & testata dici vi-
debuntur.Cum opione, lege, religione erit
coniuncta :

Probitas narrantis,

Antiquitas, orationis veritas &
vita fides significabitur.

Intelligat,

Meminerit,

Credat,

Admirationes,

Expectationes,

Motus animorum,

Colloquia personarum,

Dolores, latitias, &c.

N

Quando

Quando narratione utendum sit

CAP: IX.

Iudicis non est opus narratione, si res sit nota, vel aduersarius narravit.

Exornatione, nulla narratio necessario sequitur exordium: sed aliqua in recensendis factis potest incidere.

In Deliberatione, nulla est narratio, cum narratio sit præteritorum: extrinsecus tamen in deliberatione multa narrari possunt.

Privata deliberatio certè nunquam narrationem exigit.

In concionibus sæpe illa, quæ ordinem rei docet est necessaria.

De Confirmatione. CAP: X.

Est, in qua firmamenta causæ afferuntur; dum qua contra nos sunt, refellimus; & nostra confirmamus.

Confirmatio & confutatio, natura, tractatione & utilitate sunt coniuncta.

Tota spes vincendi, & ratio persuadendi in hac parte est sita, cum in ea nostra confirmemus, & contraria solvamus.

Vtrumq; commodè fieri potest, cum causæ constitutio, siue status cognoscitur.

Quid sit Status. CAP: XI.

Est questio, quæ ex prima Causarum conflictione nascitur.

Vt si intentio accusatoris sit, coniurasti cum Carilina. depulsio defensoris, non coniuravi: oritur questio, an coniuraverit.

Quæ

Quæ questio vocatur constitutio, & status
Dicitur status, quod tibi sit primus causæ con-
gressus, vel quod in eo causa sistat.

Quot sint status. CAP: XII.

Cum tria sint, quæ in omni disputatione quæren-
*tur, nec ne, quid sit, quale sit **

An sit: an Clodius insidiatus sit Miloni:
ubi opus est coniectura; & ideo coniectu-
ralis dicitur.

* Tres
 etiam
 sunt sta-
 tus

Quid sit aliquid, & quo nomine affici-
endum: ut, fuerit Cæsar tyrannus, vel
Rex: qui dicitur status definitionis.

Quale sit: { Veritate,
& dicitur { Honestate,
qualitatis u- { Æquitate,
bi quæritur de { Et de contrariis.

Qualita
 ris partes
 sunt duæ.

Absoluta, cum id, quod factum est, nullâ
ratione extrinsecus petitâ, rectè factum
esse demonstratur.

Assumptiva, cum aliquid necessario fo-
ris assumitur, ut probetur rectè factum.

De ratione, firmamento, & judicatione.

CAP: XIII.

Ratio dicitur ea, quæ assertur à reo depellen-
di criminis causa, sine qua non haberet quid de-
fenderet.

Firmamentum, quod assertur contra ad labe-
factandam rationem: sine quo accusatio stare
non potest.

*Ex utriusque confictione, & concursu oritur
questio quædam.*

*Iudicatio est questio illa, qua oritur ex ista cō-
flictione: sic dicta, quod in iudicium veniat.*

*Ad iudicationem omnis ratio totius orationis
conferenda est: ac propterea reperienda est.*

*In coniectura nulla est disceptatio: quia cum
negatur factum, non redditur ratio.*

*Vnde in causis coniecturalibus, eadem est pri-
ma questio, & disceptatio extrema.*

*Quæ, & quot questiones oriuntur ex scripto, &
quo statu contineantur* CAP: XLV.

*Ex scripti inter-
pretatione qua-
tuor modis ori-
tur contentio: vel*

*Cum defenditur non dicere, quod
adversarius vult: dicitur, ambi-
guum.*

*Cum scripto opponitur voluntas
scriptoris: discrepantia scripti &
voluntatis.*

*Cum scripto, contrarium scri-
ptum assertur: scriptura contraria*

*Cum ex eo, quod est scriptum aliud
non scriptum deducitur, quod ratioci-
natione fit: dicitur ratiocinatio.*

*Hæc quatuor controversiarum
genera semper in qualitatibus statum
cadunt.*

Quomodo status tractentur. CAP: XV.

*Iudicatione constituta cum sibi ob oculos proponat
orator.*

*Quo omnes argumentationes ex locis reperte con-
ficiantur.*

Quos

Quos locos, qui habebit in mente defixos, omnia videbit, quæ in re proposita dici possint.

Argumenta ita collocabit, ut firmissima in principio, quæ excellunt in extremo loco, mediocria in medio ponantur: vitiosa nullibi.

De Argumentatione. CAP: XVI.

Argumentatio est argu-
menti explicatio, vel arti-
ficiofa expositio: cuius par-
tes sunt.

{ Ratiocinatio,
Inductio,
Enthymema,
Exemplum.

Quæ conficitur ex locis: si certa, aut probabilia sumseris, quibus efficias, ut quod dubium, aut minus probabile est; probabile videtur.

Primū, quæ sensibus percipiuntur:
ut quæ videmus: audimus

Propter hæc
sententiā sunt comprobata.

Præterea quæ legibus cautæ sunt:
quæ in mores recepta.

Et denique id, quod est probatum,
cui adversarius non contradicit.

Unum firmissimum, quod ferè semper accidit: ut liberos à parvulis amari

Alterum velut propensius, cū qui recte valet in crastinum perventurum.

Tertium, tantum non repugnans, ut in domo furtum factum ab eo, qui domi fuit.

De Ratiocinatione CAP: XVII.

Ratiocinatio, quā Græci Syllogismū, & Epicherema vocāt, constat.	Propositione, per quā locus ponitur, ex quo tota vis ratiocinationis emanat.
	Propositionis confirmatione.
	Assumptione, qua, quod ex propositione ad ostendēdū pertinet, assumitur.
	Assumptionis approbatione.
	Complexione, qua, quod conficitur ex omni argumentatione, breviter exponitur.

Quot sint partes ratiocinationis. Cap: XVIII.

Parum refert, siue tripartitam, siue quinque partitam dicas.

Commodior tamē est illa partitio, qua in tres partes distributa est: ita propositio, & assumptio cum sum probationibus duas faciunt partes.

Si probationes seorsim sumantur, erit quinque partita.

Dum propositio, & assumptio sunt nota, conficitur ratiocinatio missis confirmationibus.

Non semper incipiendum est à propositione, sed etiam à complexione, & assumptione, ut vitetur similitudo, satietatis mater.

De Enthymemate. CAP: XIX.

Est imperfectus Syllogismus: vel Syllogismi pars.

Vnde, si una ratiocinationis pars auferatur, fiet enthymema: ut, eloquentia est ars, igitur ex petenda.

Optimum enthymema illud est, quod fit ex pugnantibus, & quod etiam solum enthymema quidam per excellentiam vocant.

Ut,

ITEM

Inductio

Vt, quem alicuium fidum invenies, si tuus hostis fueris?

Enchymema, latine commentum, & commentatio: quo nomine bipartita significatur argumentatio: sic dicta, quod in animo maneat illa pars praterita.

De Inductione. CAP: XX.

Est oratio, quæ ex rebus non dubiis captat assensionem auditorum: qua assensione facit, ut dubia propter similitudinem rerum, quibus assenserit, probentur.

Vel est argumentatio, qua ex pluribus collationibus pervenit, quo vult.

Fit interrogazione & responsione oratoris, hoc modo:

Quod pomum generosissimum? puto, quod optimum.

Et equus? qui velocissimus.

Et plura in eundem modum: deinde id, cuius gratia illa posita sunt.

Ita hominum, non qui claritate nascendi, sed qui virtute maxime excellit, erit generosissimus.

Sed sunt duo diligenter cavenda: Primum, ut quæ sumuntur eiusmodi sint, ut sit necesse concedi. Deinde, id cuius confirmandi causa fit inductio, sit iis, quæ sumuntur, simile

De Exemplo. Cap: XXI.

(Est inductio imperfecta: vel inductio rhetorica. In quo, ab uno simili argumentamur ad aliud.

Inductio

Ut, Milo non est condemnandus, quod hominem necuverit, cum nec etiam Horatius condemnatus fuerit.

Differt ab enthymemate, & ratiocinatione, quia in his semper aliquid universale sumitur, aut concluditur: ab inductione, quia ab una tantum re simili procedit.

Vnde fit ut sit quareum argumentationis genus.

De Epicheremate. Cap: XXII.

Græci interdum argumentationem vocant Epicherema.

Et nonnunquam eam, quam Cicero ratiocinationem appellat.

Aliquando verò Epicherema vocatur brevis ratiocinatio, cuius omnes partes in unam conferuntur, ut si dicas:

Sine causa servus dominum accuset? Quæ argumentatio addendo alias partes, ad ratiocinationem reducitur.

De Sorite. Cap: XXIII.

Multas argumentationes acervatim convolvit, & applicatur; unde nomen accepit: latine, acervalis.

Ut, quod est bonum, est expetendum: quod expetendum, approbandum: quod approbandum, laudabile: ergo quod bonum, erit laudabile.

In hoc argumento, quod Dialectici à primo ad ultimum vocant, quasi per quosdam gradus, & varias ratiocinationes ad complexione venitur.

De Dilemmate. Cap: XXIV.

Est, in quo utrum concesseris reprehenditur: ut, si implicabiles sunt iracundia, summa est acerbitas: si autem exorabiles, summa levitas. Dici-

ex
te
he
di
fu

qu
la

R
fens
ab a
dici

E
qua
mar

H
conf
Qu
ab a
rio
toll
aut

Argum
c

Dilemma Dicitur dilemma, quod ita utrinque premat, ut ex altera parte capiat aduersarium: unde cornutus etiam Syllogismus solet vocari: Cic. comprehensionem appellat.

Si verum sit, non potest reprehendi, si falsum, diluitur, aut conuersione, aut alterius partis in-
firmatione.

Est itaque dilemma ratiocinatio imperfecta, quæ ducitur à duabus partibus contrariis, cui si addatur assumptio, fiet ratiocinatio perfecta.

De Confutatione. Cap: XXV.

Refutatio aliquando sumitur pro tota actione defensoris, aliquando pro ea parte orationis, quæ dicta ab aduersario dissoluntur, quæ propriè reprehensio dicitur.

Est autem reprehensio, | Diluitur, aut
quæ aduersariorum confir- | Infirmatur, aut
matio, aut | Elevatur.

Hæc, eodem inventionis fonte utetur, quo utitur confirmatio, iidem scilicet locis.

Quæ contra { Totum quod sumptum est, negando: aut
ab aduersario dicuntur, { Dicendo sumpta esse dubia, vel falsa
tolluntur, { pro veris, & certis.
aut { Non effici ex sumptis, quod cõcluditur
Postea singula solvenda sunt.

Quomodo argumentationes oratoricæ sint
tractandæ. Cap: XXVI.

Argumentum In oratione interdū sūt ratiocinationes breviter cõclusæ, & aperta & ethymemata, & inductiones.
Quod, ut reprehendendū non est, ita ea vendum est,

est, ne Syllogismorum & Enthymeraatum turba, sit
conferta. Eodem modo semper conclusa oratio.
Adhibeatur ergo in argumentando varietas, &
iucunda quædam distinctio, & verborum ac sen-
tentiarum exornatio.

De Peroratione. Cap: XXVII:

Cuius locus proprius est in Peroratione: sed
& alibi adhibetur, ut post rem confirmatam,
vel reprehensam.

Omnes affectus hic concinandi sunt, etiam
alibi, sed brevius.

Hic omnes eloquentia fontes aperiendi, ut
non solum benevoli auditores se dedant: sed
etiam repugnantes trahantur.

Iuvant ad hoc efficiendum, quæ de amplifica-
tione, lib: 1. dicta sunt.

Caput est, ut orator prius in se motus excitet.

Valent etiã ad excitandũ verũ absentiu ima-
gines, ita representatæ, quasi oculis cernantur.

Quæ nonnunquã laudatori, suavori non sæpe,
accusatori sapius, quàm vero est necessaria.

Culus duo sunt tempora: alterum si diffidas
memoriæ auditorum: alterum si frequentatis
firmamentis, causa vim habitura sit maiorem
Repetitio fiat per capita, ne videatur altera
oratio.

Repetantur cum pondere verborum & sen-
tentiarum, ita ut non sit recta, sed variata
repetitio.

In enumeratione vitanda est ostentatio me-
moriæ.

T A B U.

Amplificatione

Peroratio confiat

Enumeratione

TABVLÆ LI-

BRI TERTII.

De Elocutione.

CAPVT I.

Hoc libro agitur de Elocutione, in qua orator debet excellere.

Vnde ab eloquendo, græcè Rhetor, latinè Eloquēs, nominatur: Et eloquendi vis ei soli conceditur.

Eloqui autem, est omnia, quæ mente conceperis, promere, atque ad audientes proferre.

Hoc maximè arte docetur: hoc studium, Et exercitationem, Et imitationem requirit: hoc maximè orator est oratore præstantior.

Eloquens autem { Probet, quod est necessitatis,
tem is dicitur, { Delectet, suauitatis,
qui ita dicit, ut { Flectat, victoriæ.

Quæ in Elocutione spectanda sint. Cap: II.

In Elo- cutio- ne spe- ctatur, ut dica- mus	Latine,	Sed de ratione puri dilucidig ser- monis nõ est hic præcipiendi locus: traditur enim doctrina puerili.
	Plane,	
Ornatè,	Sed ad id quod a- gitur a- ptè Et cõ- gruenter	Hanc hanc partium bet vim ut oratio

De Ornatu. Cap: III.

Oratio	Orna- tur genere primum,	Gravis, Sensus & dolores Sua via, habeat, quantum o- Erudita, pua sit.
	& quasi colore	Vt sit Liberalis, Quod non est sin-
	quodam,	Almira- gulum articulo-
	& succo.	bilis, rum. sed in toto hac
		Posita. spectantur corpore.
	Genus dicen-	Maximè teneat eos, qui audiunt.
	di eligendum	Quod non solum delectet.
	est, quod	Sed etiam sine satietate delectet.
		Sylva rerum primum ac sententi-
		arum comparanda est.
	Sed volenti	Rerum enim copia, verborum
	oràte dicere,	copiam gignit.
		Et si est in rebus honestas, in ver-
		bis etiam est splendor quidam.

De ornatu orationis. Cap: IV.

Omnis oratio confici- tur ex verbis: quorum ratio vel	{ Simpli- citer, unde vel con- ornatus in cōiunctis iuncte est vel confide- n- ratur,	{ Singulis verbis, vel in cōiunctis & continu- atis: vel	{ Propriis & una cum rebus natis, ut nova- us, & qua- si factis.

De verbis simplicibus. Cap: V.

Verba	{ Consonantiora, ut moderatio, quam modestia. Grandiora, ut	{ Vt enim syllaba è literis melius sonantibus clario- res sunt; ita verba ex syl- labis magis vocalia	simpli-

simp
natu
alia

Simplicia
natura,
alia sunt,

optimus, quam
bonus.

Nitidiora,
ut bos, quam
vacca.

Alia his con-
traria.

Ex simplici-
bus optima

creduntur, quæ

Et quò plus quæq; spiri-
tus habet, eò pulchrior.

Et quod facit syllaba-
rum, idem verborum co-
pulatione: ut unum alii iū-
ctum melius sonet.

Maximè exclamant, aut
sono sunt iucundissima.

Et honesta turpibus po-
tiora sūt: sordidis in ora-
tione erudita nō est locus

Clara verò & sublimia,
materie modò cernendæ
sunt.

Quod enim alibi magni-
ficum, tumidū alibi humi-
lia circa res magnas, apta
sunt circa res minores.

Sed hæc aurium iudicio
ponderanda sunt: in quo
etiam consuetudo bene
loquendi valet.

Verba quæ ora-
tor ad oratio-
nem ornandā
affert,

Aut sunt inusitata

Aut novata,

Aut translata.

De Verbis inusitatis. Cap: VI.

Verba prisca, & vetusta, & ab usu in-
termissa

Quæ sunt Poëtarum licentia liberiora,
quàm oratorum.

Inuli-

Inusitata
sunt,

T A B U L E

Quo ornamento unice Virgilius usus est.
Habet etiam in oratione Pœticum verbi
dignitatem, si raro, & suo loco adhibeatur;
ut effari, soboles, nuncupari, & alia quibus
grandior & antiquior oratio videri potest.
De verbis novis. Cap. VII.

Nova
verba
sunt,
quæ ab
eo, qui
dicit gi-
gnuntur.

Similitudine, ut Syllaturit, Fim-
briaturit, ad similitudinem verbi, pro-
scripturit.

Imitatione: ut, Vnnio, rugio, clau-
gor, & similia

Inflexione: ut, à bibo, bibosus, mi-
mographus.

Adiunctione: ut versutiloquus, ex-
spectorare: Græcis magis concessum est
verba fingere, sed tamen aliquando au-
dendum est.

Si quid durius finxeris, præmunies,
dicendo, ut ita dicam: si licet dicere:
quodammodo, &c.

De Tropis. Cap. VIII.

Est verbi, vel ser-
monis à propria
significatione in a-
lienam cum vir-
tute mutatio.

Vt cum
dici-
mus.

Latus segetes. Ver-
bum, Latus, ab ho-
mine ad segetes
transfertur.

Tropi sunt numero ii In uno verbo, septem,
metaphora, synecdoche, &c. In oratione quatuor.
Allegoria, Periphrasis, &c.

De Me-

De Metaphora. Cap: IX.

Que latine translatio dicitur fit cum est verbum proprium: ut gemmare vites, homo durus, & est loco, in quo proprie.

Aut quia est significantius: ubi non proprium est, incensus ira, lapsus errore. Aut quia decentius & ornatius: ut, lumen orationis,

Fit ergo aut lumen eloquentiæ.

Causa cur delectemur translatione verbis, cum adsunt propria, est quod translatio sit similitudo ad unum verbum contracta: similitudine autem mirifice capiuntur animi.

Translatio & similitudo differunt, quod illa comparat aliquid rei, quæ volumus exprimere: fecit ut leo: hæc pro re ipsa ponitur: homo est leo.

Quotuplex sit translatio. Cap: X.

Cum ab animali ad animal sit translatio: ut si dicas hominem latrare.

Cum in anima pro in animis sumitur: ut, concentu virtutum nihil est suavius.

Cum pro rebus animalibus inanima, ut, duo fulmina belli Scipiaades.

Cum animata, pro inanimis. ut Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

Sed mira sublimitas in translatione est, cum rebus sensu carentibus actus, & animos damus.

Quid gladii in acie Pharsalica agebat?

Fugienda

Metaphora.

Metaphora est quadriplex.

Fugienda est dissimilitudo : qualis est in hac : cali ingentes fornice.

Ne longè simile ducatur : non syrtim patrimonii, sed potius scopulū dixerim : non Charybdim, sed voraginem bonorum.

Quæ sint. Ne sit humilis, ut saxea verruca : nec in Meta- maior, quā res commulat : ut tēpestas comest- phora a- sitionis : nec minor, ut comessatio tēpestatis nimad- Non fit frequens & immodicus usus, qui vertenda potius obscurat orationē, quā illustret : cōtinuus, in allegoriam & enigma migrat.

Quod si vereare ne sit durior, molliter dicendo ; ut ita dicam : debet enim translatio esse verecunda ; ut precario, non ut venisse videatur.

Non omnes, quæ Poëtis conceduntur, etiam oratoribus concessæ sunt : unde orator non diceret : aves pennis remigare pastorem populi, &c.

De Synecdoche. Cap: XI.

Ex parte totū : ex puppi navis : ensis ex mucrone.

Ex uno plures : Romanus praelio victor hostis : habet muros.

Synecdoche, seu pro quoque. Ex forma, seu specie genus ; Sabellicus

intelle- Ex materia res universa ; pinus, navis ; cūo fit, auro, aurea pecunia ; ferro gladius.

cū signi- Ex toto pars : fontem ignemq; ferebat.

ficatur. Ex pluribus unus : oratores visus sumus.

Ex gene-

Me
seu
non
tio
stra

Antio-

Ex genere pars illi subiecta : ut ales pro aquila.

Ex antecedentibus consequentia : ut, aratra iugo referunt suspensa iuvenci.

Ut translatio permovēdis animis, & variandis ac sub oculis subiiciēdis rebus injevit

Ita Synecdoche ad variandū sermonē : sed omnia liberiora Poetis, quam Oratoribus.

De Metonymia. Cap: XII.

Per causas effecta : ut dona laboratæ Cerevris : Platonem legi, id est, eius scripta.

Ex effectis causas : cum scelus comprehensum dicimus, pro scelerato : mortem pallidam, timorem mestum.

Ex eo quod continet, id quod continetur : sic moratae urbes : seculum felix : Roma pro Romanis.

Ex possessore res possessas. Arx & Vcalegon, id est, eius domus.

Ex signo res : toga, pro pace : fascis, pro magistratu. Hæc Rhetores hypallagē vocāt.

De Antonomasia. Cap: XIII.

Pronominatio ponit aliquid pro nomine : ut eversor Carthaginis, pro Scipione : Romanae Eloquentiæ princeps pro Cicerone.

Epitheton, latine, appositū, non est tropus quia nihil vertit : Necessè est enim, ut id quod est appositum, si à proprio diviseris, per se significet & faciat antonomasiam, quod non facit epitheton

Apposito frequentius & liberius utuntur Poetæ modo

mallem
nat. et
ten

modo conveniat verbo cui apponitur, quam e-
ratores, unde illi di. unt, dentes albi, humida
vina quæ apud oratores redundant

Quod si epitheton aliquid efficiat, ut in his : O
abominandum scelus, o deservientem libidinem, nõ
redundat.

Exornatur autem translativè : ut cupiditas ef-
frenata : insanie substructiones, & alius adiu-
ctis tropis : turpi egestas, tristis f. nect. u.

Vnde sine appositis nuda & incompta est oratio :
sed ne orneretur multis, quia fit lōg. & impedita

D. Onomatopœia. Cap: IV.

Onomatopœia, est fictio nominis.

Apud Græcos inter maximas habetur
virtutes : Latinis vix permittitur.

Verum, qui primi sermonem fecerunt
multa inxerunt nomina : ut mugitus, sibi-
lus, mormur.

At nunc raro, & cum magno iudicio
in g. vix est utendum, ne novi verbi af-
fuitas odium pariat.

Sed si quis commode, & raro utatur,
exornat orationem.

De Catachres. Cap: XV.

Est, quæ verbo simili & propinquo pro-
certo, & proprio utimur.

Vi. vires hominis breves, loquim confli-
lium : grævus oratio, pro magna : minu-
tus animus, pro parvo, Sic, plixidis, cu-
iungunt materia sunt.

Cata-
chresis

abuti

feu
ulio

Ma-
talo
id e

Allegoria

seu ab-
usio. Abutimur verbis propinquis, non solum cum
res careant nomine, ut cum parricidam, matris
interfectorem vocamus: sed etiam cum ha-
bent, ut, equum edificant: oculis peregrinant.
Hoc differt abusus à translatione quod sit
licentior, & audacior, licet non sit imprudens.

De Metalepsi. Cap: XVI.

Transumptio, ex alio in aliud veluti viam
præstat: post aliquot aristas metabor mea re-
talep. gna: per aristas spicas, & per nas segetes, an-
tid est nosq. inicell gimus.

Tropus varissimus & maxime improprius.

De Allegoria. Cap: XVII.

Latine, inversio, aliud verbis, aliud sensu
ostendit, ac etiam contrarium: tempus est equum
spumantia solvere colla.

Habet usum frequentem in oratione, sed ple-
rumque apertis permiscetur verbis ita ut non
sit perpetua allegoria.

Genus permixtum est frequentissimum.

Illud verò speciosissimum genus orationis, in
quo similitudinis, allegoriae, & translationis
gratia permixta est.

Cavendum est ut quo genere capitis transla-
tionis, eodem finias: unde non in: ipias ab incen-
lio, & finias tempestate.

Servit allegoria etiam in quotidiano sermo-
ne frequentissime.

Allegoria, si sit obscura sit vitium, quod di-
citur ænigma: quo tamen Poëta interdum, ora-
tores nunquam utuntur. O 2 De lig.

Allegoria.

De Ironia Cap: XVIII.

Ironia. Quā illusionē vocant, non solum aliud sensu, & aliud verbu ostēdit, sed etiā contrarium, quæ cognoscitur, aut

{	Pronunciatione.
	Aut Persona.
	Aut rei natura.

De Periphrasi. Cap: XIX.

Periphrasis. Est, cum pluribus verbis id quod uno, vel paucioribus dici potest, explicatur, id est, circuitu loquendi: ut tempus erat quo prima quies mortalibus agris, incipit, &c.

Apud Pœtas frequentissimus, & apud oratores non rarus; sed semper tam. n. a. tridior.

Cui contrariū est vitium, quod perissologia dicitur: obstat enim quidquid non adiuvatur.

De Hyperbato Cap: XX.

Hyperbaton. Hoc est transgressio, quæ verborū per turbat ordinem; aut

{	Peruersione: ut mecū, tecum, quibus de rebus: maria omnia circum:
	Transiectione: ut oratione in duas diuisam. se partes.

Transiectio, quæ rem non reddit obscuram, prodest ad continuationes, de quibus dicitur poetica: in quibus debet oratio numerum quandam Pœticum habere.

Pœta etiam verborum diuisionem faciunt: ut septem subiecta trioni: quod oratio nō recipit

De Hyperbole. Cap: XXI.

Hyperbole. Est emittens superiectio, vel augendo, vel minuendo: ut, fulminis acyror alu: vix ossibus haret. Sed tam

perbole; { Sed tam in augendo, quam in minuendo ser-
vetur mensura quædam: nam, licet sit ultra fi-
dem, non tamen ultra modum.

De ornatu, qui est in verbis conjunctis.

Cap: XXII.

Continuatio. Collocationem.

verborum dicitur, ut modum quendam, siue nume-
res habet, s. rum.

Conforma. Verbis, & sententiis, de quibus prius di-
tur autem oratio, cur deinde de collocatione: postremo
de modo & forma, id est de numeris.

De Figuris. Cap: XXIII.

Est conformatio quædam orationis remota à
communibus & primum se offerente ratione.

Differt à tropis, quia fieri potest in propriis ver-
bis, quod in tropos non cadit: ut si verba pro-
pria geminentur.

Cœunt tamen frequenter in eandem sententiã
verbum & figura; ut si duo verba similiter desinen-
tia essent translata.

De generibus figurarum. Cap: XXIV.

Ut omnis oratio versatur in sensu & verbis, ita
& figura: Vnde duplex est figura: altera verbo-
rum, altera sententiarum.

Verborum exornatio est, quæ ipsius sermonis in-
genita continetur perpositione.

Inter has duas figuras hoc interest; quod verbo-
rum confirmatio tollitur, si verba mutantur; sen-
tentiarum vero permanet, quibuscumq; verbis u-
tatur. Ut si esset repetitio cū interrogations, subla-
ta repetitio ne, potest manere interrogatio. Im

Quotuplex hic figura

Inter auctores parum cōvenit de figurarum numero & nominibus, & aliqui aliquas inter verborum, alii inter sententiarum figuras reiciunt.

Nos meliorū scriptorū sententiā explicabimus.

Quod modis fiant figuræ. Cap: XXV.

Figuræ
Verborum
tribus mo-
dis fiunt,
scilicet

Adiectione: ut occidi, occidi non Spu-
ium Melum: ubi, verbum figuratè ge-
ninatur.

Detractione: ut, abiit, excessit, erupit,
vassit, ubi detrahitur, &

Similitudine vocum: ut, cum gratias
iussa nihil facias: omnia tamen sunt
præparata, quæ facis.

De Figuris quæ fiunt per adiectionem.

Cap: XXVI.

Repetitio, cum ab eodem verbo ducitur sæpius
oratio: ut, nihil ago, nihil moliris, nihil cogitas.

Converso superiori contraria, cum in idem
verbum conuertitur sæpius oratio.

Complexio, quæ duas superiores complectitur,
cum in principio & fine eadem verba repetuntur.

Conduplica-
tio est verbo
vis, ut vivis.

Aut enim adiungitur idem: ut
vis, ut vivis.

Aut idem quod erat in principio,
in extremo etiam ponitur.

Aut continentur idē, non in eadē
sententia: præne par; non par, &c.

Aut per aliquam interiectionem.
Possunt etiam, vel media respon-
dere primis vel ultimis.

Interim tota sententia reperitur.

Traductio est eiusdem verbi crebrius positi quædam distinctio, quæ non offendit, sed concinnatorem reddit oratione: ut, qui nihil habet in vita lacundiùs vita is cum virtute vitam non potest colere.

Ex eodem genere exornationis est, cum idem verbum modò in hac, modò in altera reponitur cur re studiosè curas, quæ multas tibi dabit curas.

Pol. procon, latine casuum commutatio, cum idem in multis casibus ponitur.

Est autem, aut in uno verbo, aut in pluribus: per casus intelliguntur etiam verborum tempora.

Vi. pleni sunt omnes libri. plenæ sapientiæ voces, plena exemplorum vetustas. Et in eadem oratione hæc verba: prohibuit, eripuit, aspersit. Unde casu commutatio, non est eadem, cum traductio.

Synonymia est, cum verba idem significantia congregantur: Abiit, excessit, erupit, evasit.

Inter illi etiam orationes eosdem sensus facientes acervantur: perturbatio mentis, offensa caligo, &c.

Pol. syndeton est, cum oratio coniunctionibus abundat: ut, tectumq, armaque

Gradatio, repetit quæ dicta sunt, & prius quæ ad aliud deſcendat, in pluribus resistit: vel est, cum sursum versus reditur: ut, Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria amulos comparavit. Rarior est hæc figura, cum habeat artem affectatam.

De Figuris verborum. quæ sunt per detractionem. Cap: XXVII.

Hæ figura novitatis, brevitatis quæ causa maximè petantur.

Synecdoche, cum verbum subtractum satis ex altero intelligitur: ut, sermo nullus, scilicet, nisi de te.

Differt ab aposiopesi, in qua incertum est, quod taceatur aut certe longiore sermone explicatur.

Dissolutio, cum demptis coniunctionibus dissolutè plura dicuntur, vel in singulis verbis, vel sententiis: ut, Gallia, cuius virtuti: fidei, felicitati cōmendata est.

Dissolutionis & polysyndeti fons unus est: quia acriora faciunt quæ dicuntur, & vix quādam addunt.

Differt ab articulo, qui idem est, quod incisum.

Adiunctio est, in qua ad unū verbum, plures sententiæ referuntur, quarum unaquæque illud desideraret, si sola poneretur: alias Zeugma dicitur. Quod verbū, vel in principio, vel in fine, vel medio ponitur. Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.

Disiunctio est, cum eorum de quibus dicimus, unū quodque certo clauditur verbo: ut, Homerum Colophonit civem esse dicunt suum: Chii suum vendicant: Salaminii repetunt.

Simaciosis, quæ duas res adversas colligat: ut, tam deest avaro, quod habet, quā quod non habet.

De figuris verborum tertii generis.

Cap: XXVIII.

Tertium	{	Similibus,
figurarum		Paribus,
genus aut		Contrariis vocibus in se aures, & animos excitat.

Annominatio, græ-	{	Adiectione: emit morte immortali-
		tatem.

et pæ-

o^a paranomasia, cū paulum inmutata verba atque deflexa in oratione ponuntur: quæ sit

Detractione: non exigo, ut immorariis legatōi. sed immorare
Commutatione: reprimi, non comprimi.
Translatione: homini navo, an vano.

Hæc figura est levis, ni sententiarum pondere impleatur.

Similiter cadens est, cū in eadē cōstructione verborū, duo, aut plura sunt verba, quæ similiter iisdem casibus efferūtur, etiā si dissimilia sint, quæ declinātur.

Nec tantum in fine deprehenditur, sed respondent, vel prima inter se, vel mediis, vel extremis, quomodoque accommodantur.

Ut in eadem oratione hæc verba audendum, audiendum: proiectus paratus: prator, imperator: audacia, impudentia.

Similiter desinens, est similis duarū sententiarum, vel plurimum finis, id est, cum orationis membra vel articuli simili exitu terminātur: ut, non modò ad eius salutem extinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infringendam.

Hæc differt à superiori, quòd ibi possunt esse dissimilia quæ declinētur, hic non ita, illi solū in his quæ declinantur, hæc etiam in aliis partibus, ut in adverbis.

Compar, græcè ἰσοκλον, cum orationis membra constant ferè pari numero syllabarum: extrema hyeme apparuit, incunte vere suscepit, media æstate confecit.

Contrapositiū, vel cōtentio, græcè ἀντιθέτον, cum singula singulis, vel bina binis opponuntur. Et,

Ut, viciū pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia: non nostri ingenii, vestri auxilii est. Nec semper contrapositum subiungitur.

Commütatio, cum duæ sententiæ inter se discrepantes ita efferuntur, ut à priore posterior contraria prioris præfiscatur; non ut edam vi vo, sed ut vi uā, edo.

Correctio, quæ corrigit, quod positum est verbum: quæ fit duobus modis; vel enim tollitur verbum, non ponendo à iudiciis, ci vis, si ci vis appellari potest; vel magis idoneū ponendo, ut omni officio, vel potius pietate.

Correctio verò sententiæ, non est huius loci.

Dubitatio est, cū orator querere videtur, utrum de duobus, aut quid de pluribus potissimum dicat.

Quid verborum figuræ orationi conferant, & quid in eis cavendum sit. Cap. XXX.

Qui paræ, & cum res postulat, hu figuræ utitur, æcundiores facit orationem

Qui immodicæ & sine iudicio eas adhibet, gratiam varietatē amittit.

Danda ergo opera est, ut	Nec multa sine supra modum.	Aut iuncte, Aut frequenter.

Quod intellige de his, quæ nobilis sunt, atq; insignes, non de illis, quæ sibi vix utitur, & vulgata, quæ si sint crebriores, aures non offendunt.

Ridiculū etiam est, neglecto rerū pondere, & viribus sententiā, inania verba in hos modos depravare.

Figura enim sunt quasi gestus orationis, & eas sine sententiā sectari, est querere habitum sine corpore.

Sciendum est quid quisque locus in orando postulet, quid persona, & tempus.

Maiores pars harum posita est in delectatione: ubi ergo atrocitate, miseratione pugnandum est, quæ ferat contrapositiona, similiter cadentia, Et ubi verborum cura derogat affectibus.

De Figuris sententiarum. Cap: XXX.

Sententiarum figura est exornatio quæ non in verbis, sed in ipsis rebus quandam dignitatem, et quidem maiorem habet.

Quo genere, quia excellit Demosthenes, idcirco oratorum princeps est iudicatus.

Schemata vocant Græci, quæ non tam in verbis pingēdis ponant habet, quam in illuminandis sententiis.

Nec aliud est dicere, quam aliquid per se illuminare sententiis.

Instandi: quousque tandem abutere patientia nostra?

Interrogamus etiam, quod negari non potest.

Aut, ubi respondendi difficilis est ratio: Quomodo? Qui fieri potest?

Invidia et miseratilis causa.

Conuenit etiam indignationi, et admirationi.

Interdum est acutus imperandi genus: Non arma expedient? Et.

Aliquando non ipsos interrogamus: Quid agam?

Responsio est, cum aliquid interrogandi, ad aliud, quia sit utilis sit, occurrat, aut augēdi criminis gratia, aut declinandi. An fustibus vapu astis? Et innocens quid. An hominē occidisti? respondetur, Latronem.

Subiectio est, cum orator vel interrogat seipsum, & respondet sibi : vel cum alium interrogaverit, non expectat responsum.

Et domus tibi deorat ? at habebas.

Anteoccupatio, vel praesumptio, & prolepsis est, cum id, quod obticipi posset, occupamus. Praesumptione etiam verborum vis confirmatur. Quanquam illa non pana sed prohibitio scelera fuit : ac etiam reprehensione, quam alii correctionem vocant.

Correctio est, quae tollit sententiam aequam, & eam alia quae magis idonea videtur emendat : & corrigit.

Dubitatio est, cum quaerimus unde incipiendum, ubi desinendum, quid potissimum dicendum, an omnino dicendum sit. Quod me veritam, nescio.

Communicatio, cum aut ipsos adversarios consulimus ; Tu denique Labiene quid faceres ?

Aut eum indicibus deliberamus : Nunc ego, iudices, iam vos consulo, &c.

Protopopaeia est personarum ficta inductio : qua & adversariorum & nostros cum aliis sermones, & aliorum inter se credibiliter introducimus.

Quin & mortuos excitare in hoc genere dicendi concessum est.

Verbes etiam populi vocem accipiunt : In quibus hoc modo mollior fit figura : Etenim si mecum patria ita loqueretur, &c.

Formas quoque fingimus saepe : ut famae, virtutis, &c.

Apostrophe, est adversus a iudice sermo : sive adversarios invidimus, sive ad invocationem convertimur ; sive ad invidiosam implorationem. O leges Porciae, legesque Semproniae.

Hypo-

Hypotyposis, seu descriptio, quæ ita res aliqua describitur, ut cerni potius, quàm audiri videatur.

Nec solum quæ facta sunt, aut fiunt, sed etiam quæ futura sunt, aut fuerint, exprimuntur.

Aposiopesis, vel præcisio. Et interruptio, ostendit affectum vel iræ vel sollicitudinis: Quos ego: sed mortuos præstat componere fluctus.

Ethopæia, est imitatio vitæ vel morum alienorum, ornamentum aptum ad animos conciliandos Et permovendos.

Emphasis cum ex aliquo dicto aliquid latens eruitur: vel cum plus significatur, quam dicitur: Tacuitque per atrium immensum: unde intelligitur corporis magnitudo.

Sustentatio est, quæ diu suspenduntur auditorum animi, atque aliquid inexpectatum subiungitur: aut ad aliquid leve, Et minimè criminofum descenditur.

Prætermissio, vel præteritio, cum dicimus nos præterire, vel non si ire, vel nolle dicere, quod tunc maximè dicimus: Non queror diminutionem vectigalium, non &c.

Licentia est, dum orator, aut vereri, aut metueri debet; tamen aliquid pro suo iure dicit: quod minimè offendit. Vide quam non reformidem, &c.

Concessio est, cum aliquid etià iniquum, causa fiducia, videmur pati, atque concedere: verum esto, eripe hereditatem propinquum, &c. Sunt qui concessionem dictorum esse velint: Sit fur, sit sacrilegus, at bonus Imperator Et felix Cōcessio iuncta Ironiæ magnam vim habet.

I. sequere Italiam ventis, pete regna per undas.

Parenthesis, vel interclusio, est declinatio brevis à proposito: At longior digressio, quæ multis pars causæ videtur, inter figuras quorundam iudicio numeranda non est: sed à Lic. numeratur.

Iron.

Ironia, quæ à Quinto & Cicero inter sententiarum exornationes numeratur: differt ab ea, quæ est tropus, quod hac sit totius voluminis fictio. Nonum crimen Ciceronis. Et tropus vero brevior & alertior.

Distributio, cum aliquid in partes plures distribuitur, quarum unicuique ratio deinde sua subtingitur.

Vel est, cum in plures aut personas certas, negotia quædam dispersuntur, neque sit ulla ratio subiecta rationis.

Permissio est, cum alicui rei vehementer confitemini, & ostendimus nos eam tradere, ac concedere alicuius voluntati: & cum relinquimus ipsis iudicibus vel adversariis aliquid existimandum: alij per missionem factorum, concessionem dictorum esse putant.

Deprecatio, vel obsecratio. cum operam alicuius imploramus. Per dexteram te istam oro

Oratio, quæ voti alicuius præbet significationem. Vtinam mihi facultatem causa concederet.

Intercratio, quæ maius alicui precatur: Dii te perdant.

Epiphonema, rei narratio, vel probatio summa acclamatione. Tanta molis erat Romanam condere gentem.

Exclamatio est, quæ consistit significatione doloris, aut indignationis alicuius pro hominis, aut rei cuiuspiam compellationem: O miserum me. &c. O tempora, o mores.

Ut est quasi penitentia dictum: quid

Sunt & illa ego ita gravem personam introduxi?

iucunda, quæ Vel cum quaerere quid nos dicamus, fingimus: quid reliquæ? nunquid omisi?

minus præ Et cum aliquid vultu ignoramus: sed

paratam orationem verum artificem quem?

Et cum deponimus aliquid apud memoriam

Et minus su- { moria auditorii, & postea veposimus.
spectos fa- { Hæc omnia dant orationi varios ve-
ciunt. { luti vultus: Gaudet rerum res varie-
tate, ut oculi vario rerum aspectu.

Et hæc de tropis & ornamentis, tum verborum,
tum sententiarum.

De Collocatione. Cap: XXXI.

Collocatio in oratione est: In ea Ordo &
est erit o- { piet coheretentem, tem in necessitate
ptima, si { & equabiliter finientia sunt ra.

De Ordine. Cap: XXXII.

Ne minora maioribus
subiciantur, sed semper
crescat oratio: unde non
dices sacrelegus, & fur.

Est & ordo naturalis:
unde potius dices, diem
& noctem: ortum & oc-
casum, quam contra.

Quædam ordine pr-

Ordi- { Sin- { In qui mutato sunt supervaca-
nis obser- gulu, { bus hæc nea: ut fratres gemini,
vatio est Cōiun- { sunt ea & gemini fratres.
in verbis, Etis, { vanda. Verbo sensu claudere, &

cōpositio patitur, optimus
est: sed si asperum, potius de-
cori orationis consulatur.

In oratione enim cum
verba non sint dimensa,
transferri possunt in loca,
ubi magis congruunt.

De Iunctura. Cap: XXXIII.

Si verba extrema ita cum consequentibus iungemus, ne aspere concurrant, neque uastius diducantur.

Asperum concursum efficiunt consonantes illæ, quæ sunt asperiores, ut d & x: ars ludiorum, rex Xerxes.

Huicam reddunt orationem vocalium concursus; ut si longæ uniantur: viro optimo obtemperare: sed minus peccabit, qui longis breues subiiciet.

Sed in hoc diligentia non sit nimia, nam & Plato, & Demosthenes, & Cicero saepe in oratione habent vocalium cōcursionem.

Ut junctura con-
cinna, & elegans
sit, assequemur,
Nam huic nonnunquam decet, factumque
amp iora quædam, & non ingrati-
gentiā hominis, magis dare, quàm de ver-
bus laborantis indicant.

Vnde nimia vocalium concursio est quidem vitanda; at modica & suo loco posita, non est reprehendenda.

Videndum est, ne syllabæ ultimæ verbi prioris, sint primæ posterioris.

Ne monosyllaba multa continuantur: & itidem brevía verba & nomina: & contra, neque longa, quæ tarditatem afferunt.

Nec multa similiter cadentia, & desinentia continuantur: similiter. nec verba verbis & nomina nominibus subiiciantur

Verborum iunctura maximā desiderat
diligentia

diligentiam : ita tamen ne fiat operose :
quia esset infinitus & puervilis labor. Sty-
lus exercitatus efficit facilem iuncturam,
& aurium iudicium.

De modo & forma verborum. Cap: XXXIV.

Dicendi imperitus, quæ Inane,
dicit, spiritu, non arte de Inconditum,
terminat : Curtum,

At orator ita illigat se Claudicant,
sentias verbis, ut nihil & redundans, dicat.

Hoc oratorio sit numero, qui aptam, & concin-
nam, & suavem, efficit orationem.

De origine orationis numerosæ. Cap: XXXV.

Princeps dicitur fuisse Throsymachus, cuius ta-
men nimis numerosa fuerant scripta.

Isocrates ita rem temperavit, ut multi eum hu-
ius concinnitatis faciant auctorem.

Aristoteles, & Theodectus, versum in oratione
vetant esse, numerum requirunt : de quo Thea-
phrastus accuratius præcepit.

Romani tempore Cicéronis agnoverant nume-
rum ; de quo diligentissime Cicero præcepit.

Cur numerosa oratio inventa. Cap: XXXVI.

Aures, aut potius animus aurium iudicio, na-
turalem quandam in se continent vocum omni-
um dimensionem.

Vnde breviora, & longiora iudicant : & moderata
expectant. mutila, & quasi decurtata ac immodi-
catus excurrentia sentiunt, quibus offenduntur.

Cum ergo aliquid fortuito, conclusè, aptèq; di-
ceretur,

ceretur, notari potuit id, quo casu cecidisset: notatio autem attem parit.

Vt ergo Pœtica & versus inuētus est terminatione aurium. & observatione prudentium sic etiam in oratione, licet multo seriùs, notatū est, certos esse concursus, conclusionesq; verborum.

De incis, membris, & periodis.

Cap: XXXVII.

Incisum est sensus, non expleto numero, conclusus: plerisque pars membri: Domus tibi decrat? at habebas, &c.

Fiunt incisa etiam singulis verbis, Diximus, testes dare volumus.

Membrum, (st sensus numeris conclusus, sed à toto corpore abruptus, per se nihil efficiens: o callidos homines: & cm excogitatam: o ingenia metuenda: quem quæso, &c.

Tunc ergo incipit corpus esse, cum venit extrema conclusio: quem quæso nostrum fefellit, &c.

Periodum, Cic: ambitum, circuitum, comprehensionē, continuationē, & circūscriptionem dicit.

Cū temperetur mem-	<table border="0"> <tr> <td>Casim,</td> <td rowspan="4">} dicere.</td> </tr> <tr> <td>bris omnis, paulò lōgior</td> <td>Membratim,</td> </tr> <tr> <td>circuitus, tamen aliud</td> <td>& Circum-</td> </tr> <tr> <td>est</td> <td>scrip̃rē</td> </tr> </table>	Casim,	} dicere.	bris omnis, paulò lōgior	Membratim,	circuitus, tamen aliud	& Circum-	est	scrip̃rē
Casim,		} dicere.							
bris omnis, paulò lōgior				Membratim,					
circuitus, tamen aliud				& Circum-					
est	scrip̃rē								

Circūscriptio est, cum ab initio ad finem usque quasi in orbem inclusa fertur ratio, donec consistat in singulis perfectis absolutisq; sententiis.

Membratim dicimus, cum in singulis membris liberior insit oratio,

Incis.

Incisum dicimus, cum in singulis incisis insistit oratio.

Quomodo in his adhibendus sit numerus, dicetur, si prius de pedibus, quibus numerosa temperatur oratio, dixerimus.

De Pedibus. Cap. XXXVIII.

Pedes
duarum
syllaba-
rum. { Spondeus -- dicunt mores.
Pyrrichius vv novus, talit.
Choreus - v semper, scribit.
Iambus v - legunt, reos.
Molossus --- conservant.

Pedes
trium
syllaba-
rum. { Trochæus, vel Tribrachis vvv facimus.
Dactylus - vv littora.
Anapestus vv -- peragunt.
Bacchius v - - amores.
Antibacchius - - v audisse.
Creticus, vel Amphimacer - v - possident
Amphibrachis v - v petebat.

Cicero ex aliis pe-
dibus tres tantum { Pæon primus - vvv aspicit.
ponit, pæonas duos. { Pæon ultimus vvv - facit tas.
& dochimum. { Dochimus ex Bacchio & Iambo
v - - v - perhorrescerent.

De numero oratorio. Cap. XXXIX.

Numerum oratorium Græci, Rhythmum,
pœticum, Metrum, vocant.

Quod etsi uterque pedibus constet: tamen
mutis modis differant.

Quid Rhythmi spatium temporum constant, pedes
inter etiam ordine.

fit in- In Rhythmo nihil refert, sitne dactylus, an
ter nu-

ter nullo apertus, cum eodem temporum spatio consistens
 in versu, unus pes pro alio poni non potest.
 oratio In versu semper idem est cursus, ut in heroico
 rium, eo carmine dactyli & spondei; in oratione nul-
 & potius est certus numerus: ibi est aliquid certum,
 ticum: hic non ita.

& in- Unde omnis nunc claudicans, nec fluctuans,
 ter po- qualiter constanterq; ingrediens, numerosa
 ema, habetur oratio: & numerosum putatur, non
 & ora quod totum constat e numero, sed quod ad in-
 tionem, meros proximè accedit.

Unde difficilior est in oratione, quam in ver-
 su numeri usus:

In oratione maximum vitium est, si versus
 efficiatur, & diligenter cavendum, quomodo
 oratio numerosè cadere debeat.

In qua parte ambitus debeat esse numerus, & qui
 pedes maximè probentur Cap. XL.

In toto verborum ambitu numeri tenendi sunt,
 non solum in fine, ut quidam putant; hoc aures fi-
 nem maximè expectent.

Unde à princ. pro verborum comprehensio ita flue-
 re debet, ut ad extremum veniens ipsa consistat.

Aut totos herpum numerum grandiore iudicat;
 quos si iura desiderat oratio: lambus vulgari jermo-
 ni congruit.

Trochæus ob brevitatem, dignitatem non habet.

Pæona probat, ut orienti, mediæ, & cadenti ora-
 tioni aptissimum. (& plena.

Sed ut oratio non sit humilis & abiecta, sed elata,
 Cicero

Cicero censet omnes pedes in oratione permixtos vitium enim esset, si isd. m. semper uteremur.

Sed Creticum, Dochimum, Dichorcum, & Pæonas cæteris antepōnit: modò ne Dochimus iteretur.

In hero vero Dactyli, & Anapesti & Spondei pede impune progredi licet: censet duos duntaxat pedes, aut paulò plus, ne in similitudinē versus incidamus.

Sit igitur temperata & permixta numeris oratio, nec tota dissoluta, nec tota numerosa: Pæone maxime, & reliquis etiam quos ille non recenset.

In his quæ demisso & humili sermone dicentur, sit Iambus frequens: Pæon nimis prioribus: in utroq; Dactylus.

In oratione ergo perpetua, ita numeri sunt miscèdis, ut nō animadvertatur quadratæ orationis industria.

Quo fit, ut nullus sit pes, qui aliquando in orationem non veniat.

De initio periodi. Cap. XLI.

Clausule diligentiùs quàm cætera omnia consideranda sunt: quòd in his perfectio, & absolutio indicetur.

Proximam diligentiam initia postulant: nam & ad hæc intentus est auditor.

Optimè hæc nascuntur à proceris numeris, ac liberis, maxime Dactylo, & Pæone priore, Cretico, anapesto, qui par est Dactylo, licet ordine contrarius.

Initia versuum, initia orationum non conveniunt, licet Livius hexametris exordio caperit.

Dochimus quovis loco aptus est, modo semel ponatur: quia iteratus, numerum facit apertum.

De fine periodi. Cap. XLII.

In extrema circumsta, duo aut tres pedes sunt ferè notandi.

R 3

Quos

Quos aut Choreos, aut Spondeos, aut alternos esse oportebit: vel Dichoreos.

Spondeus est in clausulis firmus, & stabilis, quod maxime usus est Demosthenes.

Pæone alterum cadenti orationi aptissimum esse docuit Arist. quod S. Cic. placet: sed aptiorem indicat Creticum.

Qui siue geminatur, siue Spondeum præcedat, multum decoris habet in clausulis: cui etiam optime igitur Anapestus: est etiam Dochmius stabilis & servus in clausulis.

Iambus Trocheus, aut etiam Dactylus proximus à postremo numerosè concludit, si sit extremus Choreus, aut Spondeus. Sed malè concluderent, si quis eorum in extremo locatus esset, nisi cum pro Cretico postremus est Dactylus; quia ultima brevis, an longa sit, non refert.

Sunt & alie clausule, quæ numerosè concludunt, quas observavit Quint.

Clausule versuum non conveniunt orationi: cavendum est etiam, ne verbis plurimarum syllabarum intantur in fine, quod etiã in carminibus est permolle.

Cum ergo clausule maxime appareant, varianda sunt, ne aurium satietate repudiantur.

De media periodo. Cap. XLIII

Si primi & ultimi pedes fuerint modò iam dicto dispositi, medii poterunt latere: modò circuitus non sit brevior, quàm aures expectent, aut longior, quàm vires patiantur.

Cavendum ergo est, ne verba pigra, aut longa sint, aut

aut brevium contextu, sonum pene puerilium crepitaculorum reddant.

In mediis ergo sunt quidam conatus, qui leviter interjiciuntur, ut currentium pes, etiamsi non moratur, tamen vestigium facit.

Pæonem, Dochimum, mediæ orationi aptum esse dixit Cicero in qua parte aliqui Creticos, & Bacchios laudant.

Si orationem ferri celerius volumus, crebros Trochaos & Lambos inseramus: si lentius, Spondeos: si moderatius, pedibus utemur, qui brevibus & longio temperantur.

De his, quæ suapte natura sunt numerosa.

Cap: XLIV.

Quæ dicuntur, interdum suapte natura numerosa sunt, etiam si nihil actum est de industria.

Ut cum sint casus in exitu similes, & cum paribus paria referuntur. Et enim, Iudices, hæc non scripta sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus; verum &c.

Quod fit item in referendis contrariis: in quo Cicero frequens est. Semper enim antitheta necessitate ipsa numerum oratorium faciunt.

Quæ vitia sint vitanda in oratione numerosa.

Cap: XLV.

In primis, ne aperte verba transiciantur, quo melius, aut cadat, aut volvatur oratio.

Deinde, ne inania quædam verba quasi complementa numerorum includantur.

Tertio, ne minutis numeris concidatur, infringaturque

turq; sententia: sed verba iam probata & electa cō-
cinne congruententur: dura enim inter se commissa,
potiora sunt inuicibus.

Hic vltius declinatis, multa numerosē componendi
laborem minuant. Sicut enim multa figurae, quibus
numeri possint variari.

Sunt etiam multa quae idem valent, ex quibus e-
uercitati illud eligunt, quod comprehensioni maximē
quadrat.

De magnitudine ambitus. Cap: XLVI.

Habet Periodus membra, minimū duo; saepe etiā tria
Is ambitus mediocritatem habet, ut ait Cic. qui qua-
tuor ferē membris constat. Nam aures implet, nec
breuior est quā satū sit, nec longior.

Vult autem, ut ē quatuor quasi hexametrorum ver-
sum instar quod sit, constet fere plena comprehensio.

Debet periodus sensum concludere: sit etiam aper-
ta, ut intelligi possit, & non immodica, ut memoria
contineri queat.

De numero, qui est in membris, & cuiusmodi
ea esse debeant. Cap: XLVII.

In oratione circumscripta est verborum compre-
hensio, donec tandem in clausula consistat.

Cum vero membratim dicimus, in singulis mēbris
oratio insit: quod in pronunciendo magnopere re-
scit spiritum.

Vnde sit ut oratio, quam membris carpinus, longi-
or multo esse possit, quā quae constat circuitu.

Ita ad aliquando 15. & 20. membra excurrat. Cic.
pro M. C. Quiridi, cecidi, non spiritum Melium, &c.

Nihil

Nihil autem tam debet esse numerosum, quàm hoc, quod minimè apparet, & valet quàm plurimum.

Spondeum hic Cicero v. hementer commendat, nā licet videatur tardior, habet tamen stabilem, & dignitatis non expertem gradum.

In incisionibus multo magis, & in mēbris: paucitatem enim pedum, gravitatis suæ tarditate cōpensat.

In quo scribendi genere circumscripte & in quo sit membratim dicendum. Cap: XI. VII.

In historia, laudationibus, & toto genere epideictico, siue demonstrativo, delectationis causæ comparato, circumscriptione utendum est: ut tanquam in-orbe inclusa curvat oratio.

Hoc orationis genus nec totum assumendum ad cōtentiones & causas veras, nec omnino repudiandum.

Quia & satietatem afferret: & ab imperitiis qualis sit etiam cognosceretur.

Derahit præterea actionis dolorē, aufert humanū sensum actoris: tollit funditus veritatem & fidem.

Sed quoniam adhibenda est interdum numerosa oratio: videndum est quo loco, quamdiu retinenda.

Adhibenda est, si quid sit laudandum ornatiùs, ut fecit Cic: lib: 2. accus. Aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis desiderat, quàm doloris.

Est etiam apta proæmiis maiorum causarū: ubi sollicitudine miseratione, commendatione res eget.

Sæpe etiam in amplificanda re, funditur numerosè & volubiliter oratio: quod totum valet, cum ab oratore iam obsessus est is, qui audit: quia iam faver.

Hæc forma per orationes quidem includit: sed in

reliquis partibus retinenda non est diu. Nam cum supradictis locis ea usi fuerimus, tota dictio ad incisam & membra transferenda est.

Incisim autem & mēbratim tracta oratio, in veris causis plurimū valet, maximū cum arguas, & refellas.

Qua ratione paretur facultas aptē & copiosē dicendi. Cap: XLIX.

Numerosē dicendi facultas non est tanti laboris quanti esse videtur.

Nec enim necesse est, ut oratio dimetiendis pedibus, ac perdendis syllabis consenscat.

Satis in hoc oratorem formabit multa scribenti exercitatio: ut ex tempore, etiam numerosē dicat.

Circumscribitur enim mente sententia, confestimq; verba concurrunt, quae mens statim dimittit, ut suo quodque loco respondeat.

Nam, si nonnulli exercitatione extēplo versus cōficiunt, quanto facilius oratio soluta numerosa fieri poterit? cūm nihil sit oratione flexibilius, ut faciliē sequatur quodcunque ducatur, veluti molissima cera.

Neminem ergo pedum varietas conturbet, qui spontē sese offerent, modō exercitatio adsit: ut patet in arte musica, &c.

Quanti momenti sit aptē dicere. Cap. L.

Quanti momenti sit aptē dicere, experiri licet: si, aut compositi oratoris bene instructam collocationem dissoluas, permutatione verborum. Ut periodum aliquam Cic. pervertas.

Aut si alicuius inconditi arripias dissipatā aliquā sententiam, eamq; ordine verborum paululum cōmutato, in quadrum redigas. Verūm,

Verum, compositè & aptè sine sententiis dicere, insania est: sententiosè autem sine verborum ordine, infantia.

Eloquens verò, qui dicendo, plausus, admirationes, & clamores movere debet, ita debet dicere, ut tarpe sit, quidquam aut spectari, aut audiri libentius.

Quare, cum hanc eloquentiæ partem Aristoteles, Theophrastus, Demosthenes, & Tullius tenuerint, eos nobis debemus summâ industriâ comparare.

De tribus dicendi generibus Cap: I.I.

In parvis	Nec solum variæ causæ
Aliud di	causis, se varium dicendi genus
endi genus	In modicis, fligitant,
desideratur	In gravissimis, Sed etiam eiusdem orationis diversæ partes,

Vnde quot sint dicendi genera, & in quibus causis, & orationis partibus adhibenda sint, dicendum est.

Tria sunt dicen-	di genera in quibus perfectus debet florere orator	{ Vnum subtile, acutum, & tenue. Alterum vehemens copiosum et grave Tertium interiectum, & quasi temperatum.
------------------	--	--

Cum tria sint oratoris officia:	Docere, Subtile, in probando, Movere, Vehemens in flecendo, Delectare, Modicum in delectando versatur.
---------------------------------	--

Debet esse à vinculis numerorum libera & Inge absoluta.

nere Non tamen viga, ut ingredi liberè, non ut subti- licentior videatur errare.

li ora Diligètia etiâ coagmètadi verba, prætermissionis tendenda est, & omnia insignis ornatu removendus formæ.

Ponun-

Ponentur tamen acute, crebraeq; sententiae.
Ornamenta verborum & sententiarum, cum
tropis verecunde parces, adhibebuntur.

Translationes poterant esse crebriores, non
tamen ita crebrae, ut in genere amplissimo.

Verius est aliquantò, & robustius, quàm ha-
milo, de quo dictum est.

Summissus tamen, quàm illud, de quo di-
cetur, amplissimum.

Huic omnia dicendi ornamenta cōveniunt;
plurimumq; est in hac oratione suavitatis.

In hoc verborum cadunt lumina omnia,
multa etiam sententiarum.

In hoc genere nervorum vel minimum, sua-
vitatis autem est, vel plurimum.

Vim habet vel maximam: modò enim per-
fringit, modò irrepit in sensus, &c.

Hic orator desunctos excitabit, patriam
loquentem faciet, aliquem alloquatur, &c.

Hic amplificationibus extollit orationē. &
si superlativum quoq; eriget, & per omnes
affectus tractabit.

His tribus	Ve res exigit,
generibus n-	Nec pro causa modò,
tatur orator)	Sed pro parvis causis.

Huius triparti. Ad causas tenues, ut est causa
ta varietatis mo pro Caccina: summissum genus
derator, magni de accommodabit.
bet esse iudicii, ut Ad graves: qualis est Rabinii,
possit quocunque vehementis.

modo

Ad mediocres: ut est causa pro
lege Manilia, temperatum.

In ea dem etiam ora- tione ad	Conciliandum, mediocre; Docendum, & probandum, sub- tile, & enuclea- tum, Movendū, grave adhiberi debet.	Est e- nim elo- quentiæ proprium	Parva sum- mè, Modica tem- perate, Magna gra- viter dicere.
--	---	---	--

Varian-
dum est
etiam d-
cendi ge-
nus pro
ratione
personæ
Quæ dicit, quæ audit, cum non eadem sit
utque auctoritas, fortuna, & nomen.
Pro ratione locorum ac temporum.
In omnibus etiā rebus videndū est, quate-
nus enim magis offendit nimium, quam parū.
Unde fit, ut eloquentiæ fundamentum si-
ut & aliarum rerum, sit sapientia.

De Memoria. Cap: LII.

Memoria invenit dicitur Simonides, qui obtrita
convivarum corpora, ex loco, quo quisque cubisset
dixit.

Quo facto notatum est, memoriam signatis animo
sedibus invari.

Quod etiam quisque suo experimento credere potest:
quia cum in loca post tempus redimus, reminiscimur
eorum, quæ ibi facta sunt.

An memoria sit eloquentiæ pars. Cap: LIII.

Licet memoria sit eloquentiæ cum aliis artibus cō-
munis: tamen artificiosa memoria oratoriæ pars e-
st.

Nesci-

Nesciretur enim quanta vis eius esset, nisi in hoc lumen orandi vim extulisset.

Non enim solum rerum, sed etiam verborum ordinem præstat, & propemodum infinita complectitur, ut potius audiendi patientia, quam memoria fides deficiat.

Non immerito igitur thesaurus eloquentiæ dicitur.

De artificio memoriæ. Cap: LIV.

Memoriæ artificium à veteribus traditum, constat Locis & Imaginibus.

Qui volunt hanc ingenii partem excolere, de locis hæc observent:	Loca multa animo capiant spatiosa. Multa varietate signata, illustrata, explicata modicis intervallis Ut ædificia ferè magnarum, aut alterius ædificiorum. Quæ sunt diligenter animo affigenda, ut sine cunctatione occurrant Tum quæ fuerint scripta, vel cogitata, ordinibus locis sunt commendanda, signis, quæ eorum memoriam excitent notata.
--	--

Loca quæ juxperseris, egregie commoditerque notare oportebit, ut perpetuo hæerere possint

Quæ fuerint scripta, vel cogitata, locis commendanda sunt, signis, quæ eorum memoriam excitent notata.

Imagines dictis locis ordine sunt collocandæ.

Cum memoria repetenda fuerit, ab initio loca recedenda, & quod cuique credideris, respicendum.

Nam ordo locorum, ordinem rerum conservat: & res ipsas, imagines notant.

Vtendum est imaginibus aliquid agentibus, & acerbis insignitis, quæ occurrere & celeriter percutere animum possint.

Quæ

De Imaginibus.

Quæ imagines pro rerum varietate subinde mutandæ sunt, loci permanentibus.

Quid conferat memoriæ artificium. Cap. LV.

Prodest memoria artificiosa ad multa rerum nomina audita per ordinem repetenda, & ad res ordine diversas complectendas.

At ad singula perpetuæ orationis verba permiscenda, nihil ferè prodest: quia singulorum verborum imagines memoriæ mandare inutile est, & infinitum.

Si longior oratio memoriæ mandanda fuerit, proderit per partes discere.

Non erit inutile aliquas apponere notas, quarum recordatio excitet memoriâ.

Iuvabit, iisdem quibus sumpseris chartis, ediscere.

Maxima tamè memoriæ ars, est exercitatio, & labor

Quantû studio naturâq; valeat memoriâ, multorum exemplo, ut Themistocles, Mithridatis, & Cyri cõstat.

De pronuntiatione & eius utilitate. Cap. LVI.

Vt pronuntiatio à voce, ita actio à gestu dicitur.

Quæ una pars in dicendo nominatur.

Sine qua sumus orator esse in numero nullo potest: mediocrius, hac instructus summosæpe superavit Vt meritò Demosthenes huic parti primas secundas & tertias dederit.

Est etiam actio, quasi quedam corporis eloquentia.

Est autem in Vocem, quæ aures Per quos duos sensus distribuitur; movet; sus omnis ad animû ta partes, sc. in Gestû, qui oculos, penetrat affectus.

De Voce. Cap. LVII.

Vocis mutationes totidem sunt, quot animorum, qui maxime voce moventur. Vt cunq;

Vicunque ergo orator se affectum videri, & animam adduc-
tis movere vult; ita certum vocis admovebit sonum.

*Iracundia postulat vocis genus acutum, incitatum, crebre incidenti
Miseratio & meror, flexibile, plenum, interruptum flexibili voce.
Metus, demissum, hesitans, abiectum.*

*Tristitiam, contentum, vehemens, imminens quadam incitatione gra-
vitatis.*

Voluptas, effusum, lenis, tenerum, hilaratum, ac remissum.

*Modestia sine commiseratione, gravis, quiddam, & uno pressu
ac sono obductum.*

At quidem vocis bonitas optanda, sed tractatio nihil est.

*Primo ergo orator variabit, & mutabit, omnesque sonorum
tum ut natus, tum remittens, persequetur gradus.*

*Ne modo in diversis rebus, sed etiam in iisdem partibus iis-
demque affectibus, quasdam non ita magnas vocis mutationes ad-
hibebit. Nam varietas, cum gratiam praebeat, ac renovat aures,
tum dicentem ipsa laborum mutatione reficit.*

De Gestu Cap: I.VIII.

*Vocem subsequi debet gestus, & animo simul cum ea, parere.
Gestu sic utendum est, ut nihil in eo superfit.*

Status erit rectus & celsus.

Rarus incessus nec jactu longus, excursio moderata, & rara.

Nulla mollitia cervicis, nullus arctus digitorum.

*Trunco magis toto se orator moderabitur, & virili laterum
flexione.*

*Brachii projectione, in contentis verbis, aut incipiendis, aut fi-
niendis.*

*Sed in ore sunt omnia: in quo dominatus est oculorum: quoniam
omnis actio est animi, & imago animi. Gestus est, indices, oculi.*

*Hac unica pars corporis, & animi sunt motus, tot significa-
tiones & commutationes potest efficere.*

*Non est oris species nimis inanienda: ne, aut ad ineptias,
aut ad pravitatem aliquam deferatur.*

*Oculorum igitur remissione coniectu, hilaritate motusq, ani-
morum significabimus quid cum genere ipso orationis.*

*Est enim alio quasi sermo corporis, quo magis menti congru-
ens esse debet.*

andrea

incidenti
bil. voce

ione gra.

lum.
no pressu

st.
sonorant

tibus iis-
tiones ad-
at aureo,

parere

rata.

laterum

is, aut st-

: quonia
oculi.

significat

ineptias

usq. ant.

congru-

Deus meus et omnia
O Deus meus, Pater meus
Miserere mei miserere

Deus meus et omnia
Prædixit in Cœnæ nocte ad S^{ct} Barthol.
A: 1583. 16. Martij.

Barbara

Biblioteka Jagiellońska

stdr0004027

